UNIVERSITATEA TEHNICĂ „GH. ASACHI" IAŞI

IAN 2007

ELENA TĂNASE

ELEMENTE DE SOCIOLOGIE GENERALĂ ŞI URBANĂ

- 1996 -

Scanned with OKEN Scanner

J'TARESCU FABIAN-EDUARD

UNIVERSITATEA TEHNICA "GH. ASACHI" IASI

Elena Tănase

ELEMENTE DE SOCIOLOGIE GENERALA SI URBANA

- 1996 -

Scanned with OKEN Scanner

IAN. 2002

Referent ştiinţific :

- Prof.univ.dr.Ioan Hurmă
- Conf.univ.dr.Neculai Bobică

I 325579
BIBLIOTECA
UNIV. TEHN.CA IAŞI
T II - 326679

Scanned with OKEN Scanner

IAN. 2002

UNIV. TEHNICĂ IAȘI
BIBL. CONSTRUCȚII
Împrumut

Cuvânt înainte

Cursul este destinat studenților de la Facultatea de Construcții și Arhitectură.

Se impune tot mai mult lucrul arhitectului, al constructorului în echipe interdisciplinare spre a conferi muncii lor o finalitate cât mai umană.

Arhitectul, proiectantul, constructorul, decidentul în probleme urbane au nevoie de "vocea" și competența sociologului, psihosociologului etc., ale specialiștilor în probleme socio-umane. În plus, lucrul în echipă cere deschiderea celor dintâi spre probleme socio-umane, deținerea de către aceștia a unui minimum de cunoștințe în sociologie spre a se putea realiza comunicarea și colaborarea în echipă sau pentru a se putea suplini parțial absența sociologului în munca arhitectului, proiectantului, urbanistului, constructorului.

Această exigență, precum și faptul că studenții de la Arhitectură nu parcurg până în anul IV de studii nici o altă disciplină socio-umană au determinat includerea în acest curs a unor probleme de sociologie generală privind înțelegerea socialului, determinarea unor categorii sociologice, metodologia sociologică.

Cursul nu se vrea exhaustiv în probleme de sociologie urbană, ci încearcă o abordare a unor probleme ce au incidență cu urbanismul, căutând să aducă unele dezvoltări la cele două lucrări existente, parțiale și ele : "Introducere în sociologia urbană" - Dorel Abraham, București, Editura științifică, 1993 și "Sociologia urbană" - Gheorghe Cordoș, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, 1992, centrată pe problema locuirii.

Țin să aduc mulțumirile mele cadrelor didactice de la secția de Arhitectură a Facultății de Construcții și Arhitectură din cadrul Universității Tehnice "Gh. Asachi" din Iași, precum și studenților din anii IV de studii (anii universitari 1993/1994, 1994/1995, 1995/1996), care, prin sugestii, schimburi de idei, opinii etc., au făcut posibilă apariția acestei variante de curs.

Absența unei teorii generale a urbanului, care să includă întreaga sa problematică, se resimte pe plan mondial.

Sperăm într-o viitoare ediție, mai cuprinzătoare.

Autorii

I. OBIECTUL ŞI PROBLEMATICA SOCIOLOGIEI CA ŞTIINŢĂ

Termenul de "sociologie" derivă din latinescul "socius" - social, asociat, tovarăş - şi grecescul "logos" - ştiinţă, teorie.
Ca ştiinţă a socialului, sociologia este la origine "fiica spirituală" a Franţei, constituindu-se ca disciplină autonomă în sec. al XIX-lea. Întemeierea ei este legată de numele lui A.Comte (1798-1857), ce concepe sociologia ca ştiinţa cea mai complexă şi mai concretă, drept fundament al unei noi "puteri spirituale" - şi de numele lui E.Durkheim (1858-1917), ce avea în vedere problema solidarităţii, a coeziunii legăturilor sociale.

1. Premisele sociologiei

Cum o abordare mai vastă a preistoriei sociologiei necesită mult spaţiu, ne vom limita în cele ce urmează la atenţionarea asupra prezenţei şi evoluţiei unor idei de această natură la diverşi gânditori. Doctrine social-politice şi de filosofie a istoriei au putut servi ca fundament al întemeierii sociologiei ca ştiinţă prin abordarea unor aspecte ale problematicii umane, prin idei, aprecieri privind condiţia umană, cetăţenia, raportul dintre individ şi societate, geneza puterii, tipurile de guvernare, rolul idealului în viaţa morală etc.

Astfel, din gândirea antică greacă pot fi menţionate lucrări ale lui Platon (427-347 î.e.n.) - "Statul", "Legile", "Republica" - şi ale lui Aristotel (383-322 î.e.n.) - "Etica Nicomahică", "Politica", "Constituţia atenienilor" - ce pot oferi premise unei concepţii sociologice.
Prin intuiţiile sale sociologice, Aristotel trimite spre societatea globală. El defineşte omul ca fiinţă socială ("zoon politikon"). Căutând "entelehiile" în viaţa reală, el va defini esenţa societăţii prin acest termen, ce desemnează, originar, scopul lăuntric propriu fiecărui lucru, tendinţa lui spre perfecţiune, spre autoreglare. Realitatea socială are la el următoarele niveluri : a) Philia - felul în care individul se foloseşte în comportarea sa de valorile polisului (cetăţii), desemnând ceea ce în sociologia modernă se numeşte sociabilitate; b) Coinonia - grupurile particulare, raza de acţiune şi areal valoric ocupate de acestea; c) Politeia (Coinonia politike) - statul identificat cu societatea globală, domeniul instituţionalizării valorilor ce structurează grupurile particulare în comunităţi etnice-sociale globale; d) Nomos - ansamblul regulilor de conduită, cuprinzând obiceiuri, prae-

tici,moravuri,drept,moralã (modele de comportament,"centraluri sociale" - în sociologia modernã),la-care trecerea cadrul normativ al polisului,garantând coerenţa şi calitatea civismului.
În opera sa,Platon are în vedere un stat cu trei caste : a)filosofii, conducãtorii,b) "gardienii" - apãrãtori ai statului contra duşmanilor interni şi externi,c)"agricultorii şi meseriaşii",ce întreţin prin munca lor castele dominante. Acestora din urmã,castelor dominante,el le cere comunitatea averii,a femeilor şi copiilor spre a-şi putea organiza,fãrã conflicte interne,dominaţia lor asupra agricultorilor,meşteşugarilor şi sclavilor.

Th.Hobbes (1588-1679) interpreteazã viaţa socialã prin metodele matematice ale geometriei;fiind tributar doctrinei mecaniciste,el va înlocui "entelehiile" lui Aristotel cu forţe mecanice,a cãror combinare ar explica fenomenele sociale. Ca adept al teoriei contractualiste,el distinge între starea naturalã a societãţii -(dinaintea apariţiei statului,ca stare de anarhie,agresiune,concurenţã,individualism,de rãzboi al tuturor contra tuturor)- şi stat,apãrut prin contract social,ce conţine,pe de o parte,la instituirea pãcii sociale,dar,pe de altã parte, reprezintã o putere totalitarã,care limiteazã exprimarea civicã a individului. El ridicã problema renunţãrilor impuse de integrarea socialã a indivizilor,a forţelor individuale într-o forţã colectivã.

Spinoza (1632-1677) va pune accentul pe conceptul de libertate,vãzutã ca necesitate înţelesã. Înţelegând interdependenţa universalã a fenomenelor,individul va putea stãpâni eficient natura exterioarã,dar şi natura sa interioarã prin dominarea propriilor sale pasiuni. El îşi va gãsi astfel echilibrul interior,urcând treptele libertãţii pânã la "iubirea intelectualã a lui Dumnezeu",ce-i va da sentimentul comuniunii cu natura şi cu eternitatea.

După Cristoph Cellarius societatea merge spre un plus de raţionalitate şi ordine,iar după Bossuet sensul transformãrilor sociale se aflã sub controul divin.

G.W.Leibniz (1647-1716),iluminist german,este savantul enciclopedic care a înţeles cã statul nu se identificã cu societatea globalã,cã cea din urmã reprezintã un macrocosmos cu grupãri multiple,unele echivalente între ele,dar dispuse în ierarhii variabile.

Giovani Battista Vico (1668-1744) descoperã legi ce guverneazã dezvoltarea societãţii,vãzând istoria ca rezultat al activitãţii oamenilor. După el,popoarele trec prin trei cicluri de dezvoltare : "vârsta zeilor",în care puterea aparţine preoţilor,iar mentalul colectiv este de tip religios; "vârsta eroilor",când apare statul aristo-

eratie,are loc laicizarea egalemului decizional şi instituţionalizarea unor procese conferea intereselor aristocraţiei; "vîrsta oamenilor",ca eră a raţiunii,a maturităţii civice,cînd apare statul democratic.

Montesquieu (1689-1755) vede în legislaţie forţa motrice a dezvoltării sociale. Legile - reprezentînd tendinţe generale,manifestarea practică a unor necesităţi obiective de viaţă comunitară - sunt instrumente ale guvernării. El susţine ideea separării puterilor în stat,în vederea raţionalizării vieţii sociale,a garantării egalităţii cetăţenilor în faţa legii. In "L'esprit des lois" etc. caută să descopere,sub legile elaborate de legislator,obiectivile şi manierele care sunt "instituţii ale naţiunii în general","natura guvernului" (ceea ce îl face să fie cum este) şi "principiul" său (ceea ce îl face să acţioneze aşa cum o face),precum şi să stabilească"legi" - ca raporturi necesare ce derivă din natura lucrurilor şi explică geneza guvernelor - şi să demonstreze că aceste legi depind de factori multipli,variabili,fiind limitate de situaţii particulare,acţionînd doar ca tendinţe generale. Locul domniei oamenilor este luat de domnia legilor,ceea ce va înbunătăţi moravurile. Deşi susţine că legislaţia popoarelor şi moravurile acestora sunt determinate de factori geografici,prin ideea însăşi a legităţilor sociale şi a unui "spirit general",Montesquieu se apropie de interpretarea integratoare a societăţii şi,deci,de înţelegerea obiectului sociologiei. El conchide : "Mai multe lucruri condue pe oameni : clima,religia,legile,maximile guvernului,exemplele lucrurilor trecute,moravurile,din care se formează un spirit general".

A.R.J. Turget susţine teza progresului istoric neîntrerupt în toate domeniile societăţii prin intercondiţionarea dintre viaţa materială,ştiinţă,artă,morală.

Şi Voltaire (1694-1778),prin ideile sale de filosofia istoriei, reprezintă unul dintre precursorii sociologiei; susţine dezvoltarea progresivă a societăţii,nevoia eliminării finalismului,prejudecăţilor,privilegiilor ca o premisă pentru creşterea moralităţii şi dezvoltarea liberă a personalităţii umane.

J.G.Fichte (1762-1814) susţine posibilitatea dispariţiei statului prin generalizarea normelor morale promovate de cultura şi civilizaţia claselor superioare la celelalte niveluri ale societăţii. Lumea este după el produsul interacţiunii dintre "Eul absolut" (ipostazierea conştiinţei de sine a întregii omeniri,ca forţă ce se formează,dezvoltă,se cunoaşte pe sine şi cunoaşte lumea) şi "non-eu

(natura).

G.W.F.Hegel (1770-1831),ca reprezentantul cel mai de seamă al filosofiei clasice germane,a constituit o sursă de inspiraţie în geneza sociologiei prin fundarea dialecticii,considerată o paradigmă în explicarea întregii lumi - naturală,spirituală,socială. Ideea se autodezvoltă la nivelul gândirii pure,ca abstracţii nedeterminate, concepte (teza),trecând apoi,prin alteritate,în natură (antiteza), revenind în sfârşit la sine,prin om şi societate,încărcată cu întreg conţinutul celor trei stadii,la nivelul abstracţiei finale,al spiritului (sinteza),prin depăşirea contradicţiei dintre natură şi idee. La Hegel,legile dialecticii sunt : unitatea şi lupta contrariilor, trecerea cantităţii în calitate şi negarea negaţiei,ca sens al dezvoltării. Istoria universală îi apare ca un proces logic şi progresiv,ca autodezvoltare împlinită în împăcarea contradicţiilor. Apariţia statului,crede Hegel,va depăşi antiteza societate civilă-familie,iar monarhia prusacă reprezintă,după el,realizarea practică a spiritului absolut. Pentru sociologie sunt importante şi alte două idei hegeliene : rolul muncii în geneza societăţii şi raportul dialectic dintre cunoaştere şi activitatea practică.

Evoluţia societăţii,necesitatea diagnosticării şi rezolvării problemelor vieţii comunitare la nivel naţional şi continental ceream depăşirea încercărilor teoretice de factură metafizică printr-un corp de principii teoretico-metodologice. Acestui imperativ i-a răspuns apariţia sociologiei ca ştiinţă la sfârşitul primei jumătăţi a secolului trecut în spaţiul cultural francez,într-un context social-politic şi spiritual frământat,expresie a mişcărilor de pe continent.

2. Începuturile şi evoluţia sociologiei ca ştiinţă

Constituirea sociologiei ca disciplină de sine stătătoare va fi permisă şi determinată de o serie de condiţii epistemologice şi sociale. Dezvoltarea ştiinţelor naturii în sec. XVI-XVIII a condus la un model de ştiinţificitate,considerat valabil pentru orice ştiinţă. Devenise clar că o ştiinţă trebuia să aibă un obiect de cercetare (un domeniu de fenomene reale),o funcţie descriptiv-explicativă şi o structură teoretico-metodologică; ştiinţa trebuia să descifreze legile ce guvernează fenomenele respective,să cuprindă teorii care să le descrie şi explice,precum şi o metodologie de descriere şi prelucrare a faptelor,de construire şi testare a teoriilor. Devenea po-

sibilă şi necesară depăşirea perspectivei filosofico-speculative în înţelegerea realităţilor sociale prin aplicarea şi în acest domeniu a metodelor de cercetare utilizate în ştiinţele naturii.
Pe de altă parte, apariţia sociologiei ca ştiinţă este determinată de starea de criză şi nelinişte a societăţii moderne, de tendinţa acesteia de a se reconstrui pe baze raţionale, de a se elibera de sub tutela structurilor tradiţionale şi a conducerii autocrate.

In 1838 A.Comte introducea termenul de "sociologie" în al său "Cours de philosophie positive", iniţiind - ca intenţie epistemologică - studiul pozitiv al faptelor sociale, considerarea fenomenelor sociale ca "fapte" -cu statut autonom şi obiectiv- şi dezvăluirea, pe această cale, a legilor lor fundamentale, nedeductibile din studiul individului. De la "intenţia epistemologică" a lui Comte, peste aproape cinci decenii, în 1894, s-a ajuns la exigenţa epistemologică formulată de E.Durkheim în "Regulile metodei sociologice", ca ştiinţa socială să trateze şi să evidenţieze faptele sociale ca "lucruri", cu sens intrinsec, autonom. Recunoscând specificul faptelor sociale - în raport cu cele biologice şi psihice - Durkheim considera că acestea trebuie explicate nu prin conştiinţa autorilor lor, ci prin alte fapte sociale. Abordarea descriptiv-explicativă a realităţii sociale, aşa cum este ea în mod obiectiv, de către sociologie trebuia să fundamenteze perspectiva normativă, indicându-se cum ar trebui să fie această realitate.

Ce însemna, deci, sociologia ca ştiinţă pozitivă ? Aceasta presupunea ca faptele sociale să fie tratate ca lucruri, din exterior, cerea ca un grup de fenomene să fie definit prin trăsături exterioare observabile, ca un fapt social să fie explicat prin raportare la alte fapte sociale.
Faptul social se caracterizează prin predominarea a ceea ce este general, comun asupra individualului; el reprezintă ceea ce într-o colectivitate rămâne constant, dincolo de diferenţele individuale. De exemplu, trebuia studiat războiul, criminalitatea, rata sinuciderii etc. ca fapte sociale şi nu un război particular, nu aspecte individuale ale unei crime, sinucideri etc. Metoda statistică reprezenta pentru Durkheim metoda sociologică prin excelenţă, cea mai adecvată pentru evidenţierea faptelor sociale; ea face abstracţie de aspectele individuale, funcţionând ca un filtru ce reţine doar aspectele comune ale comportamentului, permiţând descoperirea unor legi sociologice, ce nu puteau fi dezvăluite apriori sau intuitiv. Astfel a analizat sociologul francez, de exemplu, raportul dintre

criminalitate şi pensaj (între procentajele lor într-o colectivitate) sau rata sinuciderii ca fapt social, raportul dintre procentajul sinucigaşilor şi starea lor civilă, religia şi modul lor de viaţă, ajungând la următoarea lege sociologică : rata sinuciderii, în condiţii egale, este mai ridicată în perioade de calm politic şi de pace decât în starea de criză politică, diplomatică sau de război, relevând că sinuciderea este funcţie de izolare, invers proporţională cu gradul de integrare religioasă, familială, politică a societăţii.

Ca disciplină explicativă, privind faptele sociale din exterior, ca lucruri - sub aspecte exterioare observabile - şi prin raportare la alte fapte sociale - ca raport între două lucruri, sociologia urmărea să descopere cauzele şi să formuleze legile fenomenelor sociale. Multiplele condiţionări ale acestora pot duce, însă, la confuzie între determinism şi coincidenţă (criminalitatea, de exemplu, se datorează unei legislaţii neclare, slăbirii pedepsei cu moartea, indulgenţei judecătorilor, creşterii numărului magazinelor cu băuturi alcoolice sau altor factori ?).

In acest context, unii gânditori au ridicat problema că fenomenele umane şi sociale nu pot fi studiate cu metodele valabile în analiza faptelor materiale, că acestea ar trebui înţelese şi nu explicate ca cele materiale prin căutarea unui raport între două lucruri. Astfel a apărut la sfârşitul secolului trecut şi o alternativă, ca o nouă orientare în dezvoltarea sociologiei (având originea în filosofia germană a istoriei din acea vreme, în fenomenologie şi în existenţialism), ce considera că sensul ultim al fenomenelor sociale este subiectiv şi nu obiectiv , fiind conferit de intenţiile, aspiraţiile şi proiectele actorilor sociali. Sociologia nu trebuia să fie o ştiinţă explicativă, ci una comprehensivă. In locul explicării din exterior a lucrurilor (fenomene, fapte sociale), a căutării unui raport între două lucruri şi a formulării unei legi pe baza unui ansamblu de observaţii, noua orientare în sociologie îşi propune să înţeleagă fenomenul social, să sesizeze din interior o semnificaţie, să înţeleagă semnificaţiile trăite de actorii ce participă la un fapt social. Sociologul trebuia să se pună în locul acelor oameni, să-i înţeleagă prin comunicare simpatetică, să înţeleagă instituţiile şi comportamentul social ca semnificaţii. El nu trebuie să inventeze o interpretare, ci să simpatizeze cu actorii unui comportament social, să participe din interior la experienţa lor trăită. Apărea problema cunoaşterii la faţa locului, a con-

tastului uman cu problema studiată,cu "trăitul social",dar şi pericolul unor interpretări arbitrare,abuzive prin proiectarea fiinţei sociologului în rezultatele cercetării.
Această orientare în sociologie a contribuit la înţelegerea mecanismelor subiective ale vieţii sociale. Ea a avut influenţă în unele perioade,fiind astăzi proprie sociologiei fenomenologice,interacţionismului simbolic,etnometodologiei.
Cel ce trăieşte un eveniment social nu deţine neapărat cheia acestuia (un fanatic al unei religii nu este şi cel mai bun sociolog al acelei religii). Sociologul imparţial clarifică mai bine un lucru,ştie mai mult despre eveniment decât actorii lui,descoperind şi înţelegând semnificaţiile ascunse,ce scapă celor ce participă la evenimentele sociale. Înţelegerea vieţii sociale nu a fost ... nă nici lui Durkheim. Astfel,rata sinuciderii mai mare în vremuri de pace decât de război este înţeleasă prin faptul că pericolul întăreşte coeziunea psihologică a indivizilor,agresiunea acestora îndreptându-se contra altora şi nu a lor înşişi.

Sociologia ştiinţifică presupune un program complex - ea trebuie să fie simultan comprehensivă şi explicativă. Nu rămâne la nivelul trăitului,intuiţia simpatetică fiind necesară,dar nu suficientă. Ea trebuie să dezvăluie semnificaţii,dar fenomenele sociale trebuie analizate obiectiv,gândite ca lucruri de către sociologul ce ia distanţă faţă de social. Dincolo de greşeala marxismului de a fi explicat toate faptele sociale prin infrastructura economică, pierzând din vedere interacţiunea complexă a multiplilor factori sociali,el a arătat că ideologia partidelor politice maschează un interes economic,dezvăluind astfel motivaţiile economice de care grupul nu este conştient spontan.
Prin metode variate,sociologia trebuie să dezvăluie explicaţia obiectivă şi cauzalitatea veritabilă a fenomenelor aflate în spatele motivaţiilor subiective exprimate,în care subiectul crede şi care-s adesea aparente,iluzorii.

Corelată cu explicaţia istorică,sociologia funcţionalistă cere comprehensiune funcţională,căutarea funcţiei unui fapt social. De exemplu,motivele exprimate ale urii rasiale sunt contradictorii,infirmate de practică. Sub acestea trebuie căutată funcţia acestei prejudecăţi. Reacţia agresivă contra unui grup minoritar,devenit "ţap ispăşitor",este răspunsul la frustraţiile suferite de membrii unui grup social,ura de rasă jucând rolul unei supape de siguranţă pentru tendinţe agresive. Se cere interpretarea fenomenelor prin

recunoaşterea responsabilităţii reale ai frustrărilor. Apelul la explicaţia sociogenetică istorică va lămuri obiectul intoleranţei.

Antropologia structurală a lui C.Lévi-Strauss respinge funcţionalismul în favoarea punctului de vedere structural. Se inspiră din modelul ştiinţific explicativ al lingvisticii structurale (Saussure, Jakobson etc.) pentru care limba este un sistem de semne, fiind organizată din elemente formale ce se combină după reguli stricte. Au mare importanţă organizarea structurală a elementelor limbii, legile structurale, structura limbii, combinaţiile ei logice. Nu contează fiecare sunet, cuvânt, ci invariaţii structurali, diferenţele şi opoziţiile ce fac cuvintele semnificative.
Se estompează în acest caz punctul de vedere empirist pozitivist al faptelor, elementelor date în favoarea punctului de vedere structural al relaţiilor, iar punctul de vedere istoric, dinamic cedează locul celui sincronic. O ordine logică stă ascunsă în instituţiile societăţii aşa-zis primitive, consideră Lévi-Strauss; în explicarea acestora el caută o logică "binară", ca sistem de opoziţii şi diferenţe, structuri logice subiacente acestora, elaborate de inconştientul uman (categorial, combinatoriu). Toate fenomenele sociale dobândesc o semnificaţie dacă se integrează într-un sistem de opoziţii şi diferenţe. Pe baza unei astfel de logici "binare" a opoziţiilor şi diferenţelor va încerca acest gânditor, în "Structuri elementare ale înrudirii" etc., să explice câteva fapte umane, sociale : familia (regulile căsătoriei), miturile (prin respingerea funcţionalismului afectivităţii ca principiu explicativ, arătând că iraţionalitatea lor aparentă ascunde structuri logice permanente) şi bucătăria.

In concluzie, sociologia vizează fapte obiective, ansamblul instituţiilor, practicilor colective, datelor lingvistice etc., familii, clase, naţiuni etc. ca date exteriorizate, ca evenimente reconstruite istoric pe bază de documente, ca şi comportamente observate sau provocate. Date fiind dificultăţile în studiul faptelor sociale - ce depind de o multitudine şi diversitate de factori - trebuie evitate perspectivele subiective şi parţiale printr-o analiză de durată, cu o diversitate de metode şi tehnici. Esenţial este de a sesiza, interpreta semnificaţia comportamentului uman, de a studia faptele sociale în afara preocupărilor de valoare, pentru ceea ce sunt ele, de a adopta faţă de acestea o atitudine obiectivă, de a găsi semnificaţiile şi geneza lor.

3. Definirea sociologiei. Domenii şi ramuri ale acesteia.

Obiectul sociologiei îl constituie "studiul colectivităţilor umane şi al relaţiilor interumane în cadrul acestora,precum şi al comportamentului uman în cadrul social propriu grupărilor şi comunităţilor umane de diferite tipuri"(Virgiliu Constantinescu ş.a.,Sociologie,Bucureşti,EDP,R.A.,1994,p.12).Cum definim sociologia ? In "Dicţionar de sociologie"(Bucureşti,Ed.Babel,1993),Cătălin Zamfir distinge două sensuri ale definirii sociologiei.

In sens restrâns,sociologia trebuie deosebită de ştiinţele sociale particulare. Astfel ei consideră sociologia ca ştiinţă a socialului (şi nu a realităţii sociale),vizând trăsăturile abstracte,generale ale comportamentului social,ale relaţiilor sociale,ale gândirii colective,ca o metodologie a investigării fenomenelor sociale (şi nu economice,politice,juridice etc.),o ştiinţă a "formelor sociale ale activităţii umane", spre deosebire de ştiinţele sociale particulare (economice,politice etc.) ce vizează conţinuturile acestora.

In sens larg,sociologia este considerată ştiinţă a socialului - ca formă generală de existenţă a vieţii sociale,precum şi ştiinţă a societăţii globale,a organizării şi dinamicii sale,a subsistemelor societăţii globale,a relaţiilor dintre ele şi ale lor cu sistemul social global. Sub acest aspect,sociologia apare multiplu structurată : a) teorie generală a socialului,teorie a organizării sociale (denumită teoria sistemului social,a acţiunii sociale,teoria abstractă a organizării sociale),ce face abstracţie de conţinutul concret al fenomenelor sociale,reţinând doar trăsătura lor de a fi sociale; b) teorie a societăţii globale (macrosociologie),a tipurilor de organizare a societăţii globale; c) sociologii de ramură,adică teorii ale componentelor societăţii globale ca fenomene sociale şi procese,ca subsisteme ale societăţii globale şi a influenţei dintre fenomene,procese şi probleme sociale. Sociologiile de ramură sunt în raport de complementaritate cu ştiinţele sociale particulare,care-s centrate pe logica particulară a subsistemelor.

Ca teorie generală a socialului,sociologia se distinge prin sfera obiectului de cercetare,prin atitudinea intelectuală faţă de obiectul cercetat (perspectiva de abordare) şi prin obiectivul urmărit (finalitate). Este ştiinţa despre procesele sociale,relaţiile sociale şi instituţiile dintr-o comunitate,privite din punctul de vedere al ansamblului social. Din punctul de vedere al obiectului, sociologia este ştiinţa societăţii globale,a ansamblului de relaţii, structuri,procese şi acţiuni sociale,privite în structura şi dinamica lor. Problematica sociologiei vizează,deci,structura societăţii,

organizarea şi modul ei de funcţionare,autodinamica sa. Sub aspectul unghiului de abordare,sociologia se distinge prin abordarea societăţii ca totalitate,ca ansamblu de relaţii sociale din punctul de vedere al relaţiilor reciproce dintre părţi,al relaţiilor dintre parte şi întreg şi al întregului în mişcare. Finalitatea sociologiei ca ştiinţă este înţelegerea şi explicarea societăţii ca totalitate, descifrarea esenţei societăţii,a specificului ei calitativ ca formă de existenţă. Pentru realizarea ţelului său,sociologia caută trăsăturile generale,comune - sub aspect structural,funcţional şi al devenirii - tuturor fenomenelor sociale şi tuturor formelor istorice de societate,caută corelaţiile esenţiale inerente,constante,invariaţi structurali,reguli,regularităţi,legităţi - structurale (privind interacţiunile dintre părţi),funcţionale (vizând relaţiile parte-întreg) şi de dezvoltare.

Am văzut că preocupări pentru studiul fenomenelor sociale şi umane pot fi întâlnite încă din antichitate în doctrine social-politice şi-n filosofia istoriei,dar,ca ştiinţă socială autonomă,sociologia a apărut,cum spuneam,în sec. al XIX-lea,când,studiindu-se fenomene şi procese specifice epocii moderne,se caută răspunsuri la o serie de întrebări (ce este societatea,care-s mecanismele ei de funcţionare şi legile ce o guvernează) spre a găsi soluţii la problemele ridicate de prima revoluţie industrială.
Răspunsurile date la întrebările privind esenţa şi specificul socialului diferă după orientările teoretico-metodologice,primii sociologi vrându-se mai mult reformatori ai societăţii decât simpli observatori ştiinţifici care să surprindă mecanismele funcţionale ale societăţii. In timp,s-a conturat o diversitate de interpretări ale fenomenului social,concretizate într-o serie de curente,orientări, variante teoretico-metodologice : pozitivism,mecanicism,organicism, formalism,relativism,funcţionalism,structuralism,acţionalism etc. Se poate observa o varietate de abordări în sociologie,dar şi tendinţa actuală de unificare a diverselor teorii şi metodologii.

Dar sociologia studiază,cum s-a arătat,nu doar aspecte comune, generale ale socialului,ci şi aspecte diferenţiale prin abordarea unor componente ale ansamblului social,a unor domenii,părţi ale societăţii ca întreg. In a doua jumătate a sec. al XIX-lea apare cercetarea organizată a realităţii sociale,cercetarea de teren,ce urmăreşte investigarea directă a fenomenelor sociale.

In sec. al XIX-lea,cercetarea sociologică manifestă interes pentru săraci,marginalizaţi,imigranţi,prostituate,femei părăsite,mame necăsătorite,delincvenţi,copii nelegitimi etc.,urmărindu-se integrarea socială,rezolvarea non-violentă a conflictelor sociale,îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale grupurilor marginale.
Direcţia cercetărilor concrete se accentuează la sfârşitul sec. al XIX-lea şi mai ales după primul război mondial,când se ajunge la cercetarea specializată a unităţilor şi aspectelor vieţii sociale.
Diferenţierea şi specializarea din cercetarea sociologică conduc

treptat la naşterea unor sociologii particulare,specifice : sociologia economică,politică,juridică,culturală,urbană,rurală,a muncii,a familiei,a tineretului,a timpului liber,a opiniei publice,a dezvoltării,a comunicaţiilor de masă etc.,multe dintre acestea ramificându-se,la rândul lor,prin abordarea unor aspecte ale respectivelor domenii. Astfel,sociologia economică se divide în sociologie industrială,agrară,a transportului,comerţului etc.,sociologia culturii se ramifică în sociologia educaţiei,învăţământului,ştiinţei,literaturii şi artei,religiei,moralei etc.,iar cea urbană se împarte în sociologia ecologică urbană,cea socială urbană şi psihosociologia urbană, etc.

3.1. Sociologie şi ştiinţele particulare

Nu trebuie confundate sociologiile particulare şi de ramură cu ştiinţele sociale particulare. Ele au în comun obiectul de cercetare,dar se deosebesc prin perspectiva de abordare şi prin finalitate. Ştiinţele sociale particulare abordează părţi,domenii ale societăţii (economic,politic,juridic etc.) în sine,în mecanismele lor interne,izolându-le de întreg,neinteresându-se de legăturile lor şi de funcţia lor generală în societate. Ele urmăresc cunoaşterea cât mai profundă a acestor domenii,iar eventualele raportări făcute au rostul de a lumina mai bine partea.
Sociologiile particulare studiază tot părţi,domenii ale societăţii sau aspecte ale lor,dar le abordează ca părţi în întreg şi nu în ele însele,din punctul de vedere al legăturilor lor,al manifestărilor lor comune,al funcţiilor lor generale în societate. Perspectiva lor de abordare este integratoare,societală,iar finalitatea acestora vizează cunoaşterea cât mai bine a întregului social.

4. Sociologia în epoca contemporană

Din anii '30 începe o nouă etapă în evoluţia sociologiei,vizând dezvoltarea instrumentelor practice de perfecţionare a unor subsisteme importante ale funcţionării sistemului capitalist. În societatea contemporană,cu intrarea capitalismului în faza dezvoltării rapide şi a maturizării sale structurale,sociologia se dezvoltă rapid în cadrul favorabil din Europa şi SUA mai ales,preocupându-se de rezolvarea problemelor complexe nesoluţionabile prin mecanismele economiei de piaţă : sărăcie,urbanizare,integrarea imigranţilor,

dezvoltarea sistemului de sănătate şi învăţământ, criminalitate etc. Sociologia industrială urmăreşte acum, de exemplu, creşterea performanţelor întreprinderii prin utilizarea mai raţională şi mai eficientă a resurselor umane, iar sociologia politică dobândeşte vocaţia reformei sociale. Se dezvoltă sociologii legate de problemele ţărilor relativ înapoiate, urmărind progresul lor socio-economic. Sociologia devine acum un instrument de perfecţionare socială, căutând mijloacele dezvoltării societăţii. In acest sens, D. Gusti concepea la noi sociologia ca o "ştiinţă a naţiunii", ce urmăreşte cunoaşterea realităţilor sociale pentru sprijinirea schimbărilor sociale şi economice în vederea unei mai rapide dezvoltări.

După al doilea război mondial, cercetarea sociologică, prin analize structurale şi funcţionale, caută soluţii la probleme specifice acestui timp - noi mijloace de comunicare în masă, decolonizarea, management-ul unităţilor economice şi sociale, mobilitatea în masă, diferenţierea socială crescândă, adaptarea rapidă cerută de ritmul ridicat al transformărilor tehnologice şi sociale, cultura de masă etc., la care s-ar putea acum adăuga problemele globale ale omenirii şi cele continentale.

Privind starea actuală a sociologiei şi tendinţele ei se poate spune că :

a) din teoria societăţii în general, sociologia devine azi ştiinţa societăţilor (urmărind aspectele comune şi diferenţiale), a tuturor formelor de colectivitate (a asociaţiilor, colectivităţilor şi subcolectivităţilor), de la cele mici (familie, clan, trib, sat, cerc de prieteni, grup de muncă, instituţie, întreprindere) - obiect de studiu al microsociologiei - la cele mari - obiect de studiu al macrosociologiei; se dovedeşte astfel a fi ştiinţa unităţilor sociale, în toată întinderea şi varietatea lor statică şi dinamică;

b) în raport cu progresul iniţial, se constată azi noi direcţii în sociologie : - sociologia se ocupă tot mai puţin de trecut şi tot mai mult de prezent şi viitorul societăţii; studiul pe baza documentelor este lăsat pe seama istoriei, colectivităţile fiind studiate direct în teren, iar viitorul lor - calculat, dedus;

- are în vedere mai puţin societatea în complexitatea ei pe părţi, studiind complet doar unităţi sociale nediferenţiate sau puţin diferenţiate (familia - la nivel micro, masa - la nivel macro); ea vizează mai ales aspectele globale (nu specifice), conexiunile între sectoare (cum se îmbină şi influenţează reciproc părţile, cum alcătuiesc ele un întreg, un sistem cu structură, funcţii şi dinami-

de proprii);
- se preocupă tot mai mult de aspectele organizaţionale, instituţionale ale colectivităţilor, de ceea ce asigură integrarea acestora, a colectivităţilor şi subcolectivităţilor în complexe, ansambluri, sisteme;
- acordă o mai mare atenţie aspectelor umane ale societăţii (statut, rol, comportament, lider, personalitate, condiţie umană etc.);
- se dezvoltă mult ramuri aplicative (ingineria socială, sociotehnică etc.) şi, cum am arătat, specializate, cu ramificaţiile lor;
c) sociologia generală are ca obiect ceea ce este comun sistemelor, tipurilor şi configuraţiilor acţiunilor sociale particularizate şi factorului uman - ca parte a acţiunii şi latură a socialului, cu calităţi proprii; sociologia nu urmăreşte acţiunea socială particulară ca atare, ci o studiază prin prisma legăturilor ei cu factorul uman şi nici factorul uman ca atare, ci legându-l de contextul social particular în care el există şi se manifestă creator.

x

x x

In evoluţia sociologiei se pot distinge, deci, câteva etape :
- prima etapă, preponderent doctrinară, etapa clasică a sociologiei, în care apar sisteme explicative a societăţii ca sistem global; este etapa sociologiei "pure", "teoretice", caracteristică epocii moderne, cuprinzând orientări cu nuanţe sociologiste, ca efort de desprindere de haloul metafizic; se constată atunci aspiraţia spre macrosociologie şi spre excluderea programatică a subiectivităţii din generalizările teoretice; etapa se încheie în 1894 cu Durkheim, care, prin "Regulile metodei sociologice", orientează cercetarea spre aspecte concrete ale realităţii sociale, fundamentând metode, tehnici, direcţii metodologice de cercetare;
- a doua etapă este reprezentată de empirism, sub forma tradiţiilor europene, ca şi a variantelor americane; este profilată pe tehnici de culegere a datelor; nu vede rolul individului în societate, ca sursă de inovaţie socială, conţinând riscul dizolvării individualului în social, al transformării lui într-o cifră statistică prin subordonarea acestuia estimărilor statistice şi tehnicilor de culegere şi interpretare a datelor;
- a treia etapă - a reconcilierii dintre sociologia teoretică şi cea empirică, având-l ca punct de plecare pe Max Weber care întemeiază sociologia interpretativă, pe temeliile căreia vor evolua sociologia fenomenologică, interacţionismul simbolic, etnometodologia, sociobiolo-

gia; este etapa postmodernismului,se cuprinde repere tematice reprezentative,definitorii pentru maturizarea conceptuală şi metodologică a sociologiei; aceste orientări recuperează subiectivitatea,ce este introdusă ca fapt de ştiinţă între ordine umană şi socială.

Doctrinele sociologice se pot clasifica în trei grupe,după cum ele sunt centrate pe : creaţia conceptuală,problematica metodologiei de cercetare sau implicarea nemijlocită în optimizarea,raţionalizarea structurilor sociale.

Se observă astăzi în sociologie o diversitate de teorii,abordări, precum şi tendinţa de unificare a diversităţii teoretice şi metodologice,cu dificultăţile de integrare a multiplelor perspective - unele opuse,iar altele,complementare. Complexitatea şi divergenţa tendinţelor şi orientărilor din sociologia contemporană sunt determinate de diversitatea domeniilor studiate,de multitudinea punctelor de vedere din care-s abordate problemele sociale,de diversele interpretări date fenomenelor studiate şi de diversitatea soluţiilor propuse. Relaţiile complexe dintre niveluri pot da diversitatea specifică,dar diversenţa abordărilor de la unele niveluri vine din diversitatea teoriei generale a organizării sociale,a sistemului social global,precum şi din diversitatea teoriilor de la alte niveluri,pe care acestea se fundează. Sursa diversităţii în sociologie este nu doar cognitivă,ci şi socială,ea purtând amprenta specificului contextului social în care se dezvoltă. Diferenţierea apare sub aspect teoretic sau empiric,explicativ sau aplicativ.Sociologiile teoretice elaborează modele teoretice plecând nu de la date empirice,ci mai ales de la trăsăturile abstracte ale socialului. În schimb,sociologia empirică reprezintă o descriere sistematică a realităţii sociale pe baza acumulării datelor vizând o problemă socială,prin diverse metode.

5. Funcţiile sociologiei ca ştiinţă

Cunoaşterea sociologică îndeplineşte mai multe funcţii : a)descriptivă - descrie şi expune fenomenele şi structurile sociale,analizând realitatea socială în desfăşurare; b) explicativă - pătrunde în esenţa societăţii,căutând,cum am arătat,legăturile esenţiale ce formează regularităţile vieţii sociale în societate la un moment dat şi-n diverse perioade istorice; în multitudinea variabilelor,a formelor vieţii sociale sociologia caută invarianţi,raporturi esenţiale lăuntrice şi constante dintre fenomene şi procese,dezvăluind cauzele şi legităţi ale fenomenelor sociale,tendinţa dezvoltării

acestora,rolul,semnificaţia şi valoarea lor social-istorică; c) critică şi aplicativă - sociologia nu doar expune şi explică viaţa socială,ci şi o examinează critic,dezvăluind contradicţii,dificultăţi, disfuncţii,indicând sensul dezvoltării,propunând alternative,căi de dezvoltare,oferind ipoteze,propuneri,rezolvări,soluţii practice - îndeosebi privind nivelul microsocial.

Subliniind importanţa teoretică şi practică a sociologiei ca ştiinţă,D.Gusti îi găsea o triplă motivare : psihologică,ontologică şi metodologică. Nevoia de sociologie vine din nevoia omului de a cunoaşte integral existenţa (nu doar natura,ci şi societatea),întemeindu-se pe natura lucrurilor (acestea există ca întreg,ca relaţii). Importanţa practică a sociologiei este evidentă pentru oricine lucrează într-un domeniu social,pe care trebuie să-l cunoască, dar şi pentru domeniul politicului care trebuie să-şi fundamenteze politicile culturii,sănătăţii,învăţământului etc. pe cunoaşterea societăţii. Sociologia aplicativă,constructivă - ingineria socială- este cercetată activ spre rezolvarea problemelor sociale,spre "elaborarea,implementarea şi evaluarea variatelor programe de schimbare/dezvoltare socială"(Dicţionar de sociologie,p.575),transformând,într-o măsură, cunoştinţele acumulate de sociologia explicativă în instrumente de transformare socială,dar producând ea însăşi noi cunoştinţe în procesul propriei angajări în schimbarea socială,în rezolvarea unor probleme sociale. Sociologia pune la dispoziţia activităţii practice cunoştinţe teoretice despre mecanismele funcţionării vieţii sociale,despre consecinţele - directe sau nu,intenţionate sau nu - ale proceselor sociale sau ale unor intervenţii în social. Ea oferă nu doar informaţii empirice despre realitatea socială,ci şi diagnoza problemelor sociale şi soluţii ale acestora,elaborând predicţii asupra dinamicii sistemului social,a diverselor sale tendinţe,precum şi evaluări ale unor programe de schimbare socială,reprezentând un feed-back asupra eficienţei activităţii sociale.

Bibliografie

1. Andrei,Petre,Sociologie generală,ediţia a doua îngrijită şi cuvânt introductiv de M.Măciu,Bucureşti,Ed.Academiei,1970
2. Bazărnescu,Ştefan,Istoria doctrinelor sociologice,Bucureşti,EDP, R.A.,1995
3. Collinson,Diané,Mic dicţionar al filosofiei occidentale,Routledge, 1988,traducere de Andrei Bantaş cu o prefaţă a autoarei,Bucureşti 1995,difuzat de Ed.Nemira
4. Constantinescu,Miron,Introducere în sociologie. Note de curs,Partea I şi a II-a,Universitatea Bucureşti,1972
5. Constantinescu,Virgiliu ş.a.,Sociologie,Bucureşti,EDP,R.A.,1994

II. CATEGORII SOCIOLOGICE

1. Sistemul social

Ca proprietate universală a existenţei,sistemicitatea este specifică şi vieţii sociale pe toate nivelurile sale de organizare.

Sistemul este un ansamblu de elemente ale căror interacţiuni dau un întreg (o totalitate) cu proprietăţi specifice,ireductibile la elementele sale componente şi la proprietăţile acestora. Elementele acţionează intens unele asupra altora,stările lor sunt interdependente,încât modificarea uneia duce la modificarea celorlalte. Componentele sistemului alcătuiesc subsisteme,formate la rîndul lor din elemente. Ansamblul este condiţionat de elemente,iar elementele sunt integrate în sistem.

Conceptul de sistem se corelează cu cele de structură şi funcţie. Orice sistem are o structură,aceasta reprezentând alcătuirea sistemului,configuraţia (aranjarea) elementelor în întreg,având caracter obiectiv şi devenind inteligibilă în istoria sistemului. Relaţiile structurale dau sistemului omogenitate şi integrativitate. Funcţia reprezintă un atribut (complex de proprietăţi) esenţial al unui sistem (subsistem) care se exercită în condiţiile raportării sale la alte sisteme (sau elemente ale lor). Relaţia funcţională este o relaţie de condiţionare reciprocă a elementelor în sistem sau a sistemului în contexte. Funcţia reprezintă consecinţa pe care un element (o activitate) o are pentru sistem privind satisfacerea cerinţelor sale structurale,putând contribui la realizarea finalităţii sistemului sau la împiedicarea ei.

Subsistemele sistemului social sunt de natură materială (cadru geografic,demografic,tehnologic),de natură ideală (valori,simboluri, tradiţii,obiceiuri,reguli) şi de natură psihică (atitudini,credinţe, prejudecăţi,idei,sentimente,opinii,trăiri).

Subsistemele sunt capabile de schimbare,ceea ce conferă sistemului social un caracter (echilibru) dinamic. Raporturile dinamice ale elementelor au o funcţie de integrare şi conservare a sistemului. Ele exprimă corelaţii de tipul "dependenţelor funcţionale",reprezentând concordanţele dintre însuşirile elementelor,pe care se bazează finalitatea sistemului,menţinerea sa.

T.Parsons indică patru precondiţii funcţionale ale oricărui sistem : realizarea scopului,adaptarea,menţinerea modelului latent şi integrarea (Dicţionar de sociologie,p.553). Legătura componentelor e mediată de starea de funcţionalitate a sistemului. Autonomia rela-

tivă a elementelor,subsistemelor explicită asumite necesarmente,diferenţii ale sistemului social.

Valoarea epistemologică a conceptului de sistem social vine din faptul că el permite cunoaşterea interdependenţei părţilor,a modurilor de integrare a lor în întreg,a naturii acestor interdependenţe,a regularităţilor socialului.

In literatura sociologică privitoare la sistemul social se operează mai multe diferenţieri. Astfel se face distincţia între sisteme statice (ale căror elemente sunt reciproc compatibile,iar configuraţia stărilor lor conferă o mare stabilitate sistemului,conducând la un echilibru intern static) şi sisteme dinamice (aflate într-un proces continuu de echilibrări şi reechilibrări,în care au loc permanente schimbări interne,dar care nu duc la forme de echilibru inalt stabile). O altă diferenţiere vizează sistemele finaliste - a căror structură şi dinamică sunt determinate de realizarea unor finalităţi (de exemplu,un tip de produs determină organizarea întreprinderii); ele reprezintă un ansamblu de acţiuni în acest scop, cu o organizare bazată pe un sistem de statute şi roluri,fiecare cu funcţia sa,dar care se completează reciproc în realizarea finalităţii specifice; tipurile de elemente ale acestor sisteme sunt acterii (indivizi,grupuri,colectivităţi),acţiunile,comportamentele lor şi relaţiile de interdependenţă dintre ele - şi sistemele de interacţiune,de interdependenţă (suprasisteme) - care nu-s finaliste,dar care sunt alcătuite din mai multe subsisteme (de regulă,orientate finalist) ce interacţionează,tinzând spre un echilibru apărut ca rezultantă a acestor interacţiuni. De exemplu,statutele/rolurile medic-pacient,în primul caz,au ca finalitate vindecarea celui din urmă; cele de la două case de bilete,în al doilea caz,tind să fie egale,iar echilibrul lor apare ca o rezultantă a finalităţii fiecărei persoane de a-şi reduce aşteptarea (R.Boudon).

In analiza funcţională a sistemului se poate pleca de la cerinţele funcţionale fundamentale ale sistemului,identificându-se subsistemele (tipurile de elemente) ce au funcţia de a le realiza (o întreprindere,de exemplu,are finalităţi generale şi tipuri de cerinţe funcţionale cu subsistemele corespunzătoare : de producţie,marketing,cercetare şi dezvoltare,cerinţe de personal etc.) sau,dimpotrivă,de la organizarea sistemului (statusuri,roluri,norme de acţiune) spre funcţia pe care fiecare element o îndeplineşte (Dicţionar de sociologie,p.552-554).

Un loc aparte în metodologia actuală a ştiinţei îl au sistemele cu

autoreglare (autoorganizatoare). Pentru viaţa socială prezintă interes teoretic sistemele instruibile, perfectibile pe baza prelucrării informaţiei obţinute prin propria lor experienţă. Relaţia dintre sisteme este de subordonare, supraordonare sau de vecinătate.

Constituirea oricărei colectivităţi sociale relativ stabile presupune - ca o legitate - cristalizarea unei structuri specifice. Organizarea are caracter suprastructural, definind modurile de funcţionare a structurilor funcţie de interesele celor ce deţin puterea politică. Un sistem social are un mod de organizare internă - structură ierarhic autoritară sau ierarhic democratică sau ambele.

2. Relaţia socială

Relaţia socială semnifică legăturile, conexiunile, raporturile dintre unităţi. Subliniind că fenomenele sociale nu se explică prin cauze psihologice, E. de Roberty arăta că relaţiile reciproce dintre "mentalul" individual generează forme sociale de gândire, reprezentare şi acţiune, ce devin independente de indivizii propriu-zişi. Se observă importanţa relaţiei sociale pentru constituirea fenomenelor sociale . Ch.H.Cooley distinge între relaţia primară, ce implică personalitatea integrală a persoanei (relaţia soţ-soţie, mamă -copil etc.) şi relaţiile secundare, reduse la un aspect social parţial (relaţia vânzător-cumpărător).

Importante contribuţii la înţelegerea relaţiei sociale a adus şcoala formală germană, ca şcoală de sociologie relaţională, prin studiul unor relaţii sociale în forma lor, indiferent de contextul socio-istoric. Astfel, G.Simmel vorbeşte de relaţiile de dominaţie, subordonare, rudenie, comunicare etc., ca fiind foarte importante pentru studiul sociologic. După F.Tönnies cele două tipuri fundamentale de relaţii sociale - asemănătoare celor de solidaritate mecanică şi organică - conduc la formarea a două tipuri principale de forme sociale - comunitate şi societate. Leopold von Wiese clasifică relaţiile sociale în relaţii interindividuale şi relaţii între grupuri, fiecare cu subgrupe, rezultând în final 650 tipuri de relaţii sociale. Relaţiile interindividuale se divid în relaţii îndreptate spre altul (contact, apropiere, adaptare, combinare şi uniune), relaţii în competiţie cu altul (concurenţă, opoziţie şi conflict) şi relaţii mixte (în parte orientate spre altul şi parţial de distanţare de altul). Relaţiile între grupuri reprezintă procese sociale constituite, relaţii supraindividuale ireductibile la cele interindividuale. Cunosc

la rîndul lor, o serie de forme : a) procese de diferenţiere (mobilitate socială, dominaţie, stratificare, selecţie, individualizare), b) procese de integrare (uniformizare, stabilizare, socializare), c) procese de construcţie socială şi modificare (instituţionalizare, profesionalizare etc.) şi d) procese de destrucţie socială (exploatare, favoritism, corupţie, radicalizare).

Dată fiind amploarea şi complexitatea acestei tipologii a şcolii sociologice relaţioniste, ea pierde din importanţă. Unele idei ale sale au fost preluate în perioada interbelică în psihologia grupurilor mici şi-n sociologia structurală, iar după 1960 - de către interacţionismul simbolic, pentru care, însă, relaţiile interindividuale apar ca socialitate de trăire socială şi nu ca formă a generării socialului.

Alţi sociologi au urmărit nu tipologia, ci esenţa şi trăsăturile relaţiei sociale. După E.Dupréel avem de-a face cu un raport social atunci când existenţa sau activitatea unuia dintre termeni influenţează - conştient, voluntar sau nu - acţiunea sau trăirile, stările psihologice ale celuilalt.

După H.Janne cei doi termeni au o forţă socială, iar cel ce are o forţă mai mare privind obiectul relaţiei influenţează actele şi starea psihică a celuilalt. La nivel microsocial, al relaţiilor interpersonale actualizate forţa socială este dată de o mare diversitate de factori : frumuseţe, inteligenţă, personalitate, coerenţă, experienţă acumulată, performanţe trecute. În sfera grupurilor mici influenţa socială este direct proporţională cu corespondenţa dintre cultura grupului şi tipul de cultură asimilată în trăsăturile comportamentale ale individului. La nivelul relaţiilor macrosociale factorii de care depinde forţa socială se reduc, ca la nivelul cel mai înalt să rămână doar doi factori ce determină forţa socială a celui ce acţionează - poziţia în raport cu mijloacele de producţie şi partea din produs ce-i revine în actul repartiţiei.

După Janne, relaţia socială este medie, normală, constrângătoare, "exterioară", structurală într-un oarecare grad, instituită, recurentă (se repetă) şi funcţională. Caracterul de "medie" al relaţiei sociale exprimă faptul că în diversitatea relaţiilor interpersonale intervin trăsături ale unor moduri constante şi repetabile de relaţionare, ce ţin de faptul că în aceeaşi situaţie socială indivizi diferiţi reacţionează la fel. Se impune felul mediu de a gândi al celui mai mare număr dintre cei cu care trăieşte. În acest sens, Quetelet vorbea de "omul mediu" al fiecărui grup, reprezentând o fiinţă fictivă, ce

reunește media calităților fizice, intelectuale și morale ale grupului. B.Malinowski arăta că o inovație, o creație nu devine socială decât atunci când intră în sistemul relațiilor "omului mediu", când, deci, devine fapt comportamental. Ca medie, relația socială este una normativă, implicând un model care uniformizează relațiile comportamentale ale indivizilor relaționați. La calitatea sa de tip social, de medie tipică a unei situații sociale date, relația socială este normală, normalitatea ei fiind dată de faptul că-n aceleași condiții indivizii se relaționează la fel întrucât acel mod de relaționare este funcțional, fiind necesar cerut de situația respectivă.

3. Structura socială

Constituirea oricărei colectivități sociale relativ stabile presupune, ca o legitate, geneza în și din procesul interacțiunii oamenilor a unei structuri sociale.

Într-o primă accepțiune, structura socială desemnează ansamblul relațiilor sociale. Cătălin Zamfir definea în "Dicționar de sociologie" structura socială ca "ansamblul relațiilor relativ stabile ce caracterizează sistemul social al unei societăți, alcătuit din comunități, clasele, categorii și grupuri sociale existente la un moment dat", cuprinzând "totalitatea relațiilor dintre și din interiorul diferitelor forme de conviețuire și activitate umană" din cadrul unei societăți pe o treaptă a dezvoltării ei economico-sociale (s.n., p. 623).

Dincolo de structura socială, societatea cuprinde și alte structuri specifice sistemelor economic, politic, juridic, cultural, informațional, comunicațional etc.

Pornind de la principalele componente ale sistemului social, se pot distinge următoarele tipuri de relații sociale (structuri) : a) comunități umane ca unități sociale - națiune, organizată într-o comunitate statală, familie, colectivități teritoriale - urbane, rurale, drept forme specifice de viață; b) clase și categorii sociale, a căror stratificare reflectă parțial trăsăturile formelor de proprietate; c) categorii ocupaționale și profesionale, ce apar și evoluează pe baza diviziunii sociale a muncii.

După cum elementele se dispun pe orizontala și/sau verticala spațiului social se nasc procese și un sistem de stratificare socială, în care venitul și/sau puterea influențează puternic viața oamenilor. Unele structuri sociale pot fi disfuncționale.

Am putea privi structura socială la nivel micro - ca rețea de microstructuri, la nivel macrosociologic - ca macrostructura societății globale și la nivel intermediar. Microstructurile reprezintă relațiile sociale dintre indivizi (ca membri ai unor "grupuri mici de lucru", ai unor familii, grupuri neformate etc.), alcătuind structura grupală a societății. La nivel microstructural avem de-a face cu o mare diversificare a structurilor sociale - familie, "grupuri mici de lucru", cercuri, grup de prieteni, grupuri stradale, diversitatea grupurilor neformate (J.Szczepański). In plan macrostructural intră structura de clasă, ca nivel de bază al structurii sociale, dar și structurile ocupaționale și cele teritoriale (ca structuri intercomunitare în cadrul unor zone sociale și nu ca rețele administrative). La nivelul intermediar al structurii sociale globale se diversifică tipurile de structuri, rezultând diverse tipuri de colectivități umane - rural, urban etc.

Pe de o parte, structura socială suferă determinări, influențe din partea factorului demografic, economic, cultural etc., iar pe de altă parte ea are o relativă autonomie, transmițându-se - integral sau în formă schimbată - de la o generație la alta prin mecanisme, procese de autoreproducere sau de transfer, mobilitate socială, cu efecte pozitive, dar și negative. Prin autoreproducere, structura socială se conservă și se transmite generațiilor viitoare norme de grup, cele privind tradițiile, exercitarea profesiilor, dar și grupuri privilegiate sau defavorizate. Prin mobilitate socială are loc selecția competenței, dar uneori deplasările, produse cu costuri mari pentru individ și societate, nu le aduc acestora beneficiile corespunzătoare.

Cu trecerea societății de la faza preindustrială la cea postindustrială de astăzi, structura socială a evoluat de la modelul tradițional (relativ închisă, în care individul părăsește greu grupul de origine, predominând procesele de autoreproducere) la modelul industrial (deschisă, cu o puternică mobilitate socială din rural și sectoarele agricole spre urban și sectoare industriale, ducând la apariția a noi poziții sociale) spre modelul societății postindustriale, informaționale (în care au loc schimbări determinate de puternica dezvoltare a științei, tehnicii, de extinderea sferei serviciilor, a loisir-ului, generând mobilitatea categoriilor și grupurilor de populație pe orizontala și verticala spațiului social în ambele sensuri, ducând la apariția unei clase de mijloc, ce cuprinde majoritatea populației, la scăderea rolului structurii de clasă în favoarea categoriilor și grupurilor profesionale).

4. Grupul social

Prin natura sa, societatea are o organizare grupală, un individ putând aparţine mai multor grupuri. Grupul nu este o simplă însumare a unor indivizi, ci un ansamblu de persoane asociate, ce alcătuiesc o structură socială, o colectivitate integrală, între membrii căruia funcţionează multiple legături sociale integrative de tip normativ, comunicativ, afectiv, funcţional. Ca rezultat al relaţiilor şi proceselor psihosociale din cadrul său, grupul dobândeşte o structură şi o cultură specifică. El se distinge de alte forme de sociabilitate - masă, mulţime, bandă, grupare etc. - prin structura sa, prin ansamblul de norme şi interacţiuni sau prin ceea ce-i dă specificitate, adică prin ceea ce membrii săi iau ca bază a deosebirii de alte grupuri (J.Szczepański).

Grupul social a fost studiat ca fapt social primar (studiu iniţiat de Scoala de la Chicago), ca grup de muncă (o dată cu analiza organizaţiilor) sau sub aspectul dinamicii sale (de către şcoala lui K.Lewin), sub aspectul proceselor de interacţiune, al preluării, învăţării şi practicării de roluri sau ca mediu de acţiune prin definirea aşteptărilor, performanţelor şi nivelului de satisfacţie ale membrilor săi.

Diversele accepţiuni asupra grupului reţin, în general, următoarele aspecte ca elemente definitorii : talia (numărul de membri), interrelaţiile (în care este implicat controlul), scopurile, obiectivele urmărite şi progresiunea spre scop - ce include modelul de acţiune, de mişcare a grupurilor spre realizarea obiectivelor. Controlul şi modelul de acţiune implică compoziţia normativă a grupului, cuprinzând elemente normative specifice, ca reguli, cutume, norme, modele de relaţionare specifică etc.

Prin utilizarea diverselor criterii, s-au încercat mai multe clasificări ale grupurilor.

J.Szczepański realizează o clasificare scalară, după gradul de structurare a socialului în colectivităţi : - perechi şi grupuri de două persoane, prin relaţie educaţională (profesor-elev/student), prin relaţie ierarhică sau prin dependenţă trecătoare; - cercul social - colectivităţi nespecifice, cu "o slabă legătură instituţională" (cerc de contact, cerc de prieteni, de colegi); - grupul neformat - cercul devine grup neformat când apare o sarcină proprie sau impusă, când fenomenul de opinie are o pondere însemnată în discuţiile grupului; - grupul propriu-zis, cu tipologia sa specifică : mari şi mici, primare şi secundare, formale şi informale, de apartenenţă şi de refe-

rinţă etc; - familia,ca grup particular,analizată prin prisma complexităţii fenomenului grupal (dimensiuni,primar-secundar,funcţii, modele,structură instituţionalizată etc.); - grupuri cu scop - uniuni,partide,organizaţii economice,societăţi etc.

După tipul relaţiilor dintre indivizi,după cum acestea sunt personale,afective sau formale,contractuale,C.H.Cooley distinge grupuri primare şi secundare. Grupurile secundare se bazează pe contacte concrete,vizând realizarea unor scopuri. Grupurile primare sunt bazate exclusiv pe raporturi directe,de tip "faţă-n faţă". Ele presupun un înalt grad de identificare a membrilor cu grupul; coeziunea lor este puternic emoţională,rezultată din sentimentele reciproce,din raporturile personale directe şi din preocupările personale. Organizarea acestor grupuri poate fi formalizată,dar,în general,ele sunt grupuri neformale. Un exemplu de grup informal este grupul de copii,de prieteni,bazat pe relaţii personale directe,fără organizare formală şi instituţii formalizate. Familia,deşi este un grup neformal,cu o coeziune intimă în care baza relaţiilor este preocuparea pentru persoana soţului şi a copiilor,prezintă şi elemente de grup formal,având la bază înţelegeri ce reglementează relaţiile,fiind sancţionată formal prin codul familiei,ce cuprinde drepturi şi îndatoriri formale.

După tipul de normativitate de la baza organizării grupului,se disting grupuri formale,neformale şi informale.

Grupul formal aparţine unei organizaţii,este instituţionalizat,adică funcţionează după norme fixate în regulamente şi legi juridice, are statut redactat şi conformare. Există,deci,în acest caz un sistem de relaţii instituţionalizat şi schematizat. Acţiunea membrilor este reglementată prin norme,controlul devine formalizat,iar pentru realizarea scopurilor există o organizare formalizată ce reglementează sarcinile,stabileşte principiile de responsabilitate şi acţiune. Grupul neformal (comunitate,comisii) nu are instituţii formalizate şi conducător,organizarea se fiind neformală,iar contactele-concrete. Este nu doar mai puţin normativizat,ci şi mai flexibil,fiind centrat pe obiective imediate,dizolvându-se după rezolvarea lor. Grupul informal poate apare ca subgrup al grupului formal în cadru instituţionalizat (permiţând exprimarea mai liberă a individului când normele sociale sunt imperative şi nerecompensatoare) sau în afara acestuia,vizând realizarea unor scopuri specifice.

Grupul de apartenenţă este grupul din care face parte individul,iar cel de referinţă reprezintă grupul spre care aspiră el,cu

care se identifică,ale cărui valori,norme etc. le împărtăşeşte.

După talie,grupurile pot fi mari,mici sau medii. Grupurile mari cuprind mari ansambluri umane - popoare,naţiuni,mase populare şi mai ales clase sociale. Au fost studiate în antropologie,psihologia colectivă,în sociologia clasică a comunităţilor,în marxism. Ele sintetizează numeroase şi variate grupuri mici,au reţele de norme şi valori,statusuri şi roluri,un instrument de comunicare comun,universal şi oficial - limba,o cultură materială şi spirituală durabilă şi accentuate elemente de viaţă formală,instituţionalizată. Este vorba de grupuri formale,secundare,cu o mare stabilitate în timp,ce furnizează parametrii valorici de bază pentru comportamentele la nivel microstructural (interpersonal şi de grup mic). După criteriul teritorial,se disting,ca grupuri reprezentative,statul,oraşul,satul,zona. Ca tipuri distincte de colectivităţi sociale, Szczepański enumeră clasele şi păturile sociale,comunităţile rurale,urbane şi mixte. Grupul mic cuprinde un număr redus de persoane (de la 2-30/40),între care se stabilesc relaţii interpersonale de tip face-to-face,directe şi statornice,pe baza unor norme. Ele activează modele proprii de comportare în cadrul unor activităţi ce conduc la realizarea scopurilor relativ comune. Au o structură,un model de funcţionare,anume rezultate,efecte,se disting între ele prin scopuri,activităţi,relaţii. Structura grupului mic rezultă din asamblarea componentelor (indivizi,relaţii interpersonale,norme şi valori,scopuri,motivaţii,activităţi) implicate în dezvoltarea unor procese de stratificare,conducere,comunicare,competiţie,cooperare, distribuţie a trăirilor afective individuale şi interindividuale. În sens restrâns,structura grupului mic este dată de relaţiile directe şi relativ stabile între membri. Ca varietate şi densitate, relaţiile interindividuale depind de numărul şi trăsăturile persoanelor implicate,ducând la o serie de proprietăţi ale grupurilor mici : mărime,coeziune,consens,conformitate,autonomie,permeabilitate,flexibilitate,stabilitate etc. Mărimea grupului mic influenţează aşteptările şi orientările membrilor grupului,relaţiile şi procesele din grup (cunoştinţele,experienţele,interesele,aspiraţiile, trăsături de personalitate - temperament,caracter,aptitudini). Cu cât grupul este mai mare sporesc resursele sale,creşte numărul relaţiilor posibile,dar scad durabilitatea interacţiunilor şi intensitatea comunicărilor directe,putând apărea subgrupe şi reţele informale. În grup fiecare individ are un status social şi un set de roluri sociale. El se poate orienta după normele,valorile,mode-

lelo grupului de apartenenţă sau ale unui grup de referinţă, schimbând în ultimul caz consensul, coeziunea, conformarea în grup. Sub influenţa normelor, valorilor, modelelor de comportament ale grupului sau, individul parcurge stadii de integrare - de la acomodarea interpersonală la conformare şi manifestarea competenţei interpersonale, când îşi poate utiliza experienţa de relaţionare, interacţiune, de transpunere în rolul altuia sau de asumare a unor roluri alternative. Individul poate aparţine simultan mai multor grupuri, dar gradul participării sale la acestea depinde de interese, opţiuni individuale, climatul socio-moral şi cultural al grupului.

Coeziunea, consensul, conformitatea în grup sunt rezultatul interacţiunii forţelor ce determină membrii să rămână în grup. Coeziunea se surprinde prin date privind atracţia interpersonală între membri, evaluarea grupului ca întreg, gradul de identificare cu grupul, dorinţa expresă de a rămâne în grup. Consensul vine din similitudinea tacită sau conştientă a atitudinilor, opţiunilor personale. Conformitatea vizează comportamentul de supunere, acceptare, respectare a prescripţiilor normative. Conformismul este generat de grup sau de nevoia individului de autoritate. Grupul are mecanisme de promovare a conformităţii prin sancţiuni negative sau recompense, cu efecte pozitive pentru acţiunea grupului (răspunde trebuinţei de afiliere, afecţiune, securitate, recunoaştere socială) sau cu efecte negative (generează uniformizare, supunere necondiţionată, diminuând creativitatea şi îngustând perspectivele persoanei). Dar coeziunea, conformismul, consensul depind şi de alte proprietăţi ale grupului - autonomie, permeabilitate, flexibilitate, intimitate, participare - a căror corelare dau grupului ca întreg un specific irreductibil ca entitate distinctă, "personalitate" (sintalitate). Aceasta este influenţată de trăsăturile membrilor grupului (atitudini, însuşiri individuale, de personalitate etc.) şi are o dinamică proprie, venită din schimbările în interesele membrilor, în energia disponibilă în grup şi prin interacţiunile dintre grupuri, subgrupuri.

Structura grupului este dată de elementele grupului, cu proprietăţile lor specifice, şi de procesele de grup, vizând orientarea, funcţionarea, distribuţia relaţiilor interindividuale din grup. Aceste procese iau forma stratificării, conducerii, comunicării, competiţiei/cooperării, repartiţiei trăirilor afective. Stratificarea ierarhică reprezintă diferenţierea verticală a grupului după criteriul inegalităţii de status. Indivizii ocupă statusuri inegale, repartizate pe straturi, în termeni de putere, privilegii, obligaţii, roluri sociale.

Aceasta poate reduce coeziunea grupului,accentuând preocuparea pentru respectarea normelor şi pentru exercitarea presiunilor spre conformare,pentru contracararea efectelor generate de presiunile inegalităţii de status. Se poate vorbi şi de o stratificare orizontală între membrii grupului specializaţi în roluri,funcţii ce nu implică inegalităţi,aceasta sporind reciprocitatea dependenţelor. Grupul poate avea o organizare formală,instituţională conform cu normele existente sau/şi o organizare informală,ascunsă,dincolo de normativitatea sa,distanţa lor scăzând coeziunea grupului.

Conducerea este procesul de organizare şi exercitare a influenţei persoanei liderului asupra celorlalţi pentru realizarea scopului grupului şi armonizarea relaţiilor. Liderul poate fi formal,investit cu această poziţie,ales de grup sau identificat prin testul sociometric. Varietatea stilurilor de conducere permite o clasificare după unele criterii : instituirea autorităţii (democratic,autoritar,laissez-faire),orientare dominantă (centrare pe sarcină sau pe relaţiile umane),raportare la norme (în mod directiv sau nondirectiv),criteriul afectivităţii (distanţat,bazat pe dirijare şi control sau permisiv, bazat pe apropiere psihologică).

Comunicarea,ca alt proces de grup,poate fi verbală sau nonverbală, poate avea un înalt grad de centralitate (reţeaua de comunicare este dirijată de o persoană,ce filtrează mesajele şi orientează relaţiile) sau de lateralitate (ce încurajează comunicările interpersonale directe,nefiltrate). Studiul comunicării în grup vizează forme şi reţele de codificare a informaţiei (liniare,în cerc,fragmentate,reciproce etc.),constituirea sensului enunţului prin negocieri interpersonale,precum şi decodificarea şi recodificarea semnificaţiei vehiculate.

Competiţia şi cooperarea în grup sunt legate de eficienţa,productivitatea grupului. Competiţia sporeşte eficienţa productivă,dar este şi o sursă de frustrare,anxietate şi conflicte nevrotice. Cooperarea vizează coordonarea eforturilor indivizilor pentru realizarea scopului,reciprocitatea interacţiunilor mărind satisfacţia globală a grupului,având însă şi efecte de uniformizare şi scădere a satisfacţiei indivizilor. Studiul cooperării este legat şi de agresivitatea în grup şi de coordonarea acţiunilor indivizilor pentru realizarea bunurilor colective. Promovarea competiţiei sau a cooperării are legătură şi cu tipul de sarcină şi cu obţinerea randamentului maxim.

Distribuirea stărilor afective individuale şi colective în grup este un proces distinct,vizând efectele reciprocităţii sau unilateralită-

şii performanţelor,ale neutralităţii sau indiferenţei afective.

Funcţionarea grupului mic (adecvarea proceselor de grup pentru realizarea scopurilor) şi eficienţa grupului,productivitatea sa (nivelul rezolvării sarcinilor) conferă obiectivelor propuse reprezintă alte două dimensiuni ale grupului. Rezultatele grupului sunt funcţie de criteriile de eficienţă pragmatică,dar şi de criterii psihosociale. Dinamica grupului ca întreg,ca şi condiţie a eficienţei grupului,rezultă din procese interne şi din interferenţa cu mediul social mai larg.

Structura,funcţionarea şi rezultatele,ca dimensiuni ale grupului, se află într-un raport reciproc. O stare a elementelor şi proceselor de grup determină un mod distinct de funcţionare a grupului,care,la rândul său,determină tipuri de interacţiuni şi relaţiile de integrare şi consens,de stratificare,de distribuire a raporturilor interindividuale. Structura şi modul său de funcţionare influenţează rezultatele grupului,iar acestea din urmă determină schimbări în structură şi funcţionare. Structura şi funcţionarea reprezintă cadrele de desfăşurare a activităţilor specializate ale grupului,dar cadrele sunt influenţate mai întâi de membri şi relaţiile lor. Variaţiile din grup trebuie înţelese prin caracteristicei individuale şi relaţionale ale membrilor,apoi prin procesele de grup.

5. Clase şi pături sociale

Păturile sociale alcătuiesc,consideră unii gânditori,o ierarhie diferită de cea a claselor sociale. Ele sunt grupări formate prin posedarea sau nu a unor trăsături sociale - nivel de instrucţie,nivel al veniturilor etc. - ce plasează indivizii în anume structuri ierarhice ale societăţii,fiecare pătură socială având un standard mediu de viaţă.

Clasele sociale sunt grupuri economice specifice mai ales societăţii industriale moderne,dispuse ierarhic în sistemul social şi care se definesc prin raportare reciprocă. Ele alcătuiesc un tip de stratificare socială "complet laicizat şi nesancţionat prin reglementări oficiale"(Dicţionar de sociologie,p.99),constituit pe baza unor criterii economice (şi nu religioase sau pe ierarhii ale prestigiului,ca-n societăţile premoderne) privind poziţia similară faţă de mijloacele de producţie,având acelaşi rol în procesul de producere/însuşire a surplusului economic. Se nasc,pe această bază,interese obiective irreconciliabile : unii-s proprietari ai mijloacelo

de producţie,îşi însuşesc plusvaloarea,iar alţii sunt lipsiţi de mijloace de producţie,îşi vând forţa de muncă pentru asigurarea existenţei lor. Constituirea claselor sociale presupune şi dobândirea conştiinţei de clasă,conştientizarea poziţiei de clasă,organizarea politică în vederea luptei pentru realizarea intereselor specifice. Nu ne propunem să insistăm asupra reexaminărilor,nuanţelor apărute în teoria marxistă a claselor,determinate de schimbările din viaţa economico-socială : revoluţia managerială,separarea proprietăţii nominale de controlul real al mijloacelor de producţie,diferenţierea internă a celor două clase sociale fundamentale (burghezie şi proletariat),modificarea structurilor ocupaţionale generată de extinderea sectorului terţiar etc. În aceste condiţii,clasa muncitoare se reduce la un nucleu,cuprinzând doar pe cei ce fac o muncă direct productivă generatoare de plusvaloare,fără a include noua mică burghezie,muncitorii neproductivi,pe cei cu funcţii de supraveghere şi salariaţii din sectoarele tehnice şi funcţionale,iar capitaliştii sunt cei ce exercită funcţiile capitalului - alocarea mijloacelor de producţie şi a rezultatelor producţiei,conducerea procesului de muncă,indiferent dacă sunt proprietari sau nu,deci inclusiv managerii şi vârfurile aparatului de stat. Redefinirea muncii productive de către alţi gânditori (P.Baran) în societăţile capitaliste avansate tehnologic a dus la lărgirea clasei muncitoare prin includerea tehnicienilor în rândurile ei. Alţii au în vedere diferenţierea noii mici burghezii,reţinând diviziunea muncii administrative şi a "gulerelor albe"(necesare coordonării sociale a muncii),rolul clasei manageriale (ce serveşte funcţiile capitalului),precum şi poziţia intermediară a noilor clase mijlocii,ce îndeplinesc două categorii de funcţii : pe de o parte,de control tehnic al procesului de producţie şi de exploatare,iar,pe de altă parte,funcţiile muncitorului colectiv,de producere a plusvalorii.

Concepţia lui Max Weber asupra claselor sociale este mai complexă şi mai nuanţată. Clasele sociale sunt definite la el nu atât de relaţiile de producţie,cât mai ales de piaţă,distribuţie şi consum. El evidenţiază diferenţierile interne ale claselor sociale în termeni de proprietate,educaţie,competenţă etc.,ce oferă şanse diferite de viaţă prin mecanismele pieţei. Introduce termenul intermediar de "situaţie de clasă",cuprinzând pe cei ce împărtăşesc în comun o componentă specifică a surselor lor de viaţă,vizând interese economice - posesia de bunuri şi surse de venit,realizate pe o piaţă a muncii şi a mărfurilor. În ultimă instanţă,situaţia de clasă este configurată

de modalităţile de implicare în funcţionarea pieţei. În cadrul larg al celor două categorii - "proprietari" şi "lipsiţi de proprietate" - situaţia de clasă se diferenţiază după felul proprietăţii, după venitul pe care ea îl asigură (situaţia clasei antrepenorilor şi cea a clasei ţăranilor) şi după natura serviciilor oferite pe piaţă. După situaţia specifică de clasă, Weber distinge clase de posesiune (după averea deţinută) şi clase de producţie (ce exploatează ganaele date de piaţa de bunuri şi servicii - antrepenori, comercianţi, bancheri, practicanţi ai profesiilor liberale etc.).

Considerând clasa socială configurată de ansamblul situaţiilor de clasă, Weber notează patru categorii de clase sociale : clasa muncitoare, micu burghezie, intelectualii şi specialiştii lipsiţi de proprietate şi "clase privilegiate prin proprietate şi educaţie". Punctul de plecare în definirea claselor sociale nu este, deci, la sociologul german, exploatarea, ci "diferenţele în ordinea puterii" (s.n., Dicţionar de sociologie, p.103). Astfel, muncitorii pot avea situaţii şi interese de clasă diferite, iar clasa mijlocie cuprinde agricultori, meşteşugari, muncitori cu calificare deosebită, funcţionari din sfera publică sau privată, practicanţi ai profesiilor liberale.

O serie de metodologii statistice fac din clasele sociale "simple construcţii statistice" (Ibidem), ordonate eventual pe o scală, ca instrument de măsurare a stratificării economice a populaţiei în societatea contemporană. Diferenţierea claselor priveşte în acest sens nivelul veniturilor, caracterul manual sau nu al ocupaţiilor, evaluarea subiectivă a poziţiei sociale etc. Aceasta reprezintă o abordare a problemei claselor sociale după variabile considerate nesemnificative sociologic : ocupaţie, venit, instrucţie, tip de locuire, aspecte ale stilului de viaţă etc.

Analiza structurii sociale duce la alte concepte sociologice.

6. Statut şi rol social

Ca structură socială este un produs al interacţiunilor ce compun o societate, într-o primă accepţiune aceasta constă din ansamblul organizat al unor "poziţii sociale", în care-s diferenţiaţi indivizii pe baza unor mecanisme şi legi specifice.

Statut-ul (social) exprimă poziţia (socială) a unei persoane sau a unui grup într-un sistem social, fiind definit ca "ansamblu de relaţii egalitare şi ierarhice pe care individul le are cu alţi membri din grupul din care face parte" (Dicţionar de sociologie, p.612),

ce pot fi contacte şi schimburi reale/posibile ale sale cu alte persoane de la acelaşi nivel social sau cu persoane situate într-o poziţie inferioară/superioară în ierarhia socială.

Statusul implică un ansamblu legitim de aşteptări faţă de cei ce ocupă alte poziţii în cadrul aceluiaşi sistem. Vizează locul individului în societate, drepturile şi datoriile sale generate de puterea de care dispune, distribuţia prestigiului, comportamentele la care se poate aştepta legitim din partea altora.

Există mai multe mecanisme de distribuţie a persoanelor în poziţii sociale, socio-ocupaţionale ale unei structuri sociale date, unul dintre acestea fiind apartenenţa la o clasă socială. Statusul socio-economic reprezintă poziţia unui individ sau grup în societate determinată de apartenenţa de clasă, de locul în sistemul stratificării sociale, de ocupaţie, nivelul de pregătire, venit, participare la conducerea vieţii economice, sociale şi politice, de stilul de viaţă, prestigiul social etc. In acelaşi timp, o persoană poate avea mai multe statusuri - de vârstă, şcolar, familial, ocupaţional etc.; de exemplu, status de bărbat, inginer, soţ, părinte, prieten, membru al unei organizaţii politice, asociaţii sportive etc. Din multitudinea de statusuri ocupate de o persoană unele sunt actuale, puse în evidenţă, iar altele, latente, neactualizate, dar posibil de evidenţiat în alte situaţii sociale concrete (de ex., statusul de inginer este actual în producţie şi latent în viaţa sportivă).

Se face distincţia şi între statusuri moştenite sau atribuite (legate de calităţi ale indivizilor, de sex, vârstă, de a fi fiu de muncitor etc.) şi statusuri dobândite prin autorealizarea omului, achiziţionate prin opţiuni şi eforturi personale, dar dependente de şansele ce-i sunt obiectiv accesibile (T.Parsons, R.Linton).

Literatura sociologică discută şi conflictele interstatus (statusurile parţiale pot fi congruente sau nu (Ibidem, p.612), ca, de exemplu, statusul profesional şi cel familial) sau conflictele intrastatus (proprii poziţiilor ierarhice intermediare în organizaţii - maistru, asistent universitar etc.).

S-au găsit şi corelaţii semnificative între status şi atitudinea politică, boli psihice, între statusul formal şi satisfacţia muncii etc. In sistemul de statusuri ale persoanei, în societatea modernă, locul central este ocupat de statusul profesional, acesta putând fi formal (oficial, distribuit conform organigramei) sau informal (dobândit pe baza însuşirilor psihice ale persoanei).

Orice status îşi asociază comportamente prescrise, obligaţii, drep-

turi,ce fac parte din rolul social al individului ce ocupă acel status. R.Linton consideră rolul ca fiind "aspectul dinamic al statusului",semnificând drepturile şi datoriile asociate statusului social al individului. Ocupăm un status - ce poate rămâne neschimbat - şi jucăm un rol corespunzător - ce se poate schimba cu evoluţia noţiunilor sociale. Orice status îşi asociază,de fapt,mai multe roluri sociale (statusul de student,de exemplu,presupune raportarea la profesor,la colegi de grupă,la colegi din alţi ani de studiu). Orice rol are asociate tipuri de gnoţii,acţiuni,atitudini specifice,trebuind să fie îndeplinit conform cu aşteptările colectivităţii faţă de cei ce deţin un rol social.

Rolul social exprimă un comportament efectiv - numit conduită de rol - şi o prescripţie normativă. Rolul social desemnează îndeosebi aspectul prescriptiv al conduitei asociate unui status,ansamblul de comportamente pe care ceilalţi îl aşteaptă legitim de la individul ce ocupă o poziţie socială determinată. In timp ce unele prescripţii de rol sunt esenţiale,obligatorii,altele pot fi benevole,iar unele pot introduce interdicţii comportamentale. Un rol social nu se poate "juca" oricum,ci este necesară conformitatea cu aşteptările tradiţiei.

Corespunzător statusului social,fiecărei persoane îi este propriu un set de roluri,reprezentând mai multe roluri sociale - congruente sau nu. Sociologii vorbesc de tensiunea de rol legată de problemele ridicate de experienţa intrării în rol şi a îndeplinirii lui atunci există o discrepanţă între exigenţele rolului şi trăsăturile personalităţii individului,dar şi de conflicte interrol,atunci când rolurile sunt incongruente,când îndeplinirea unuia reduce sau împiedică realizarea celuilalt.

G.H.Mead arăta importanţa îndeplinirii rolului social,a cărui învăţare formează personalitatea şi asigură funcţionarea colectivităţilor sociale. Relaţia dintre personalitate şi rol este biunivocă : rolul influenţează personalitatea individului,iar aceasta contribuie la modificarea prescripţiilor de rol. In societăţile tradiţionale predomină rolurile sociale "particularizate,difuze,încărcate afectiv şi impuse",iar din societatea modernă încoace creşte complexitatea setului de roluri sociale ale unui individ şi ponderea rolurilor sociale "universaliste,specifice,neutre afectiv,dobândite"(Ibidem,p.518). In organizaţiile birocratice,individul este supus presiunilor sociale ce-i dezvoltă anume trăsături de personalitate,ca : prudenţă,spirit de disciplină,supunere necondiţionată la

reguli etc.

7. Instituţii, organizaţii, societăţi

Există o strânsă legătură între status-uri, roluri şi nevoi sociale. Instituţiile desemnează configuraţiile relativ stabile de status-uri şi roluri sociale împreună cu grupurile ce se constituie în cadrul lor în vederea satisfacerii nevoilor de bază ale unei societăţi. Ele sunt prezente în toate societăţile, ca element definitoriu al sociabilităţii.

Dacă în limbajul comun instituţia reprezintă "organizaţiile care au statut, reguli de funcţionare stabilite prin regulamente şi/sau legi, având rolul de a satisface nevoi colective", în schimb în sociologie instituţia defineşte "regulile de influenţare şi control social ale comportamentelor individuale, modelele specifice şi stabile de organizare şi desfăşurare a interacţiunilor dintre indivizi şi grupuri sociale, orientate spre satisfacerea unor nevoi de bază, valori şi interese cu importanţă esenţială, strategică pentru menţinerea colectivităţilor sociale" (s.n., Dicţionar de sociologie, p.902).

Ca "fapt social", instituţia reprezintă "moduri de a acţiona, de a simţi şi de a gândi" având o existenţă proprie, independentă de manifestările individuale, fiind distinctive pentru un grup dat şi relativ acceptate de toţi membrii săi, cu o acţiune constrângătoare asupra acestora. Comportamentele sociale instituţionalizate sunt sancţionate explicit şi eficient de o autoritate special desemnată de o colectivitate în acest sens, scop.

Instituţia are o organizare socială, rezultată din îmbinarea elementelor sale constitutive - valori, norme şi sancţiuni, ca principii regulative distinctive, roluri şi grupuri specializate pentru funcţii specifice, precum şi mijloace materiale şi tehnice adecvate pentru realizarea funcţiei.

Instituţiile se schimbă cu evoluţia socio-culturală a societăţii. Ele se pot clasifica după mai multe criterii.

După nevoile şi interesele esenţiale ale societăţii pe care le satisfac distingem următoarele instituţii : familia şi rudenia, instituţii economice, educative, politice, culturale etc. Fiecare instituţie controlează un domeniu specific al vieţii sociale instituţionalizate, dispunând de resurse specifice. Instituţiile economice servesc funcţia de adaptare, de asigurare a celor necesare traiului, cele politice răspund nevoii de realizare a scopurilor, obiectivelor,

iar cele culturale - nevoii de integrare socială a membrilor colectivităţii. Familia şi rudenia,prin reglementări explicite,formalizate,codificate sau implicite influenţează şi controlează comportamentele sexuale,de procreare şi socializare a copiilor,cele de achiziţie,folosire şi transmitere a bunurilor economice,de producţie şi consum,a celor legate de ceremonii şi credinţe religioase.
După gradul de reglementare formală a normelor de comportament individual/colectiv avem de-a face cu obiceiuri şi legi,iar după modul de punere în aplicare şi sancţionare instituţiile sunt formale şi informale.
Instituţiile pot fi primare,dobândite prin socializare sau/şi secundare,create de individ.

Fiecare instituţie are caracterul de "fenomen social total" pentru că principiile de organizare a instituţiei de un anume tip interacţionează cu activitatea,grupurile şi rolurile sociale ce sunt reglementate de principiile de organizare a altor instituţii ce ţin de alte sfere ale vieţii sociale instituţionalizate.

Organizaţia este o componentă a instituţiilor,de exemplu,şcoala este o componentă a instituţiilor educative. Organizaţiile reprezintă "grupuri de oameni care îşi organizează şi coordonează activitatea în vederea realizării unor finalităţi",formulate clar ca obiective (Dicţionar de sociologie,p.413). Ca exemplu,am putea indica întreprinderile economice,partidele politice,şcolile,instituţiile de corectare,armata,spitalele etc. Ele reprezintă "o orientare structurală spre realizarea cât mai eficientă a finalităţilor lor".

Organizaţiile se deosebesc după tipul de finalităţi urmărite,după procesul"tehnologic"utilizat (modul de creştere a performanţelor lor),dar se şi aseamănă sub multe aspecte privind forma lor socială. Tocmai aspectele comune tuturor organizaţiilor constituie obiectul sociologiei organizaţiilor,încercându-se o extindere a rezultatelor obţinute din analiza întreprinderilor economice,care au fost mai mult studiate.

Pe de o parte,organizaţia este analizată ca sistem social,iar pe de altă parte se are în vedere relaţia dintre organizaţie şi societatea globală din care ea face parte. Interesul pentru creşterea performanţelor organizaţiilor a dus la punerea accentului pe primul aspect,pe analiza modalităţilor de organizare a organizaţiilor. Analiza organizaţiei ca sistem social are în vedere atât structurile organizaţionale (modalităţile specifice ale organizării activităţii membrilor organizaţiei pentru obţinerea unor performanţe cât mai ri-

diate),cât şi organizaţia ca sistem socio-uman,alcătuită din indivizi având motivaţii,intrând în relaţii interpersonale,formând grupuri sociale.

Se pot distinge mai multe faze în analiza structurilor organizaţionale : a) în primele decenii ale sec.XX s-a dezvoltat managementul ştiinţific clasic,având ca principal obiectiv găsirea principiilor unei organizări raţionale,eficiente a organizaţiei,studiind diviziunea muncii şi a responsabilităţilor,organizarea ierarhică a conducerii activităţii,modalităţile de realizare a controlului etc.; b) paralel,în sociologie se conturează teoria birocraţiei a lui Max Weber, ce căuta să găsească trăsăturile unei organizări raţionale în vederea realizării scopurilor propuse,propunând reguli generale şi impersonale,disciplină strictă în aplicarea regulilor şi procedurilor,sistem ierarhic de diferenţiere a autorităţii,cu competenţe strict delimitate,promovare bazată pe vechime şi merit,salariu fix,diferenţiat după poziţia în organizaţie; acest mod raţional de organizare,ca unică posibilitate de atingere a obiectivelor,e numit de Weber birocraţie; c) din anii '30 s-au evidenţiat consecinţele secundare negative ale modelelor propuse,faptul că ele sunt departe de a fi raţionale şi eficiente. R.Merton,de exemplu,arăta că regulile generale impersonale duc la ritualism,orientare defensivă,rigiditate,dificultăţi în a adapta răspunsul la cerinţele publicului; d) se propune o altă imagine a organizaţiei (Elton Mayo etc.),bazată pe considerarea proceselor sociale şi psihologice din organizaţie şi pe "principiul raţionalităţii limitate"(Dicţionar de sociologie,p.414). În înţelegerea raţionalităţii sistemelor sociale complexe se renunţă la birocraţie ca ideal de organizare raţională (Michel Crozier),aceasta fiind văzută ca "o modalitate defensivă de organizare ca răspuns la un mediu extrem de complex"(Ibidem),ca e organizare ce nu-şi corectează comportamentul după erorile sale.

Din anii '60 apar proiecte alternative de organizare - "modelul mecanicist" (asemănător celui promovat de managementul ştiinţific clasic şi de Weber) şi "modelul organic",caracterizat printr-o organizare mai flexibilă,ce evită structurile rigide bazate pe norme şi reguli fixe,redefinindu-se funcţie de probleme şi solicitări,având relaţii ierarhice flexibile - legate de numele lui Tom Buma şi G.M.Stalker şi dezvoltate de P.R.Lawrence şi J.W.Lorsch. Sociologii caută azi structuri organizaţionale adecvate,flexibile,care să stimuleze inovarea şi să permită mari performanţe,iar pe de altă parte caută să evite şi o altă limită a modelelor clasice de organizare - înţelege-

rea omului doar ca homo oeconomicus,ce reacţionează doar la recompense şi pedepse - ca motivatori extrinseci,materiali,ignorarea proceselor psihosociale din interiorul organizaţiei. Se concluzionează că există şi alţi motivatori ai performanţelor ridicate : atitudinea faţă de muncă şi de întreprindere,rolul grupului de muncă şi al stilului de conducere,rolul climatului uman pozitiv. În acest sens,s-ar putea da exemplul mişcării "relaţiilor umane" şi a utilizării resurselor umane ale întreprinderii (R.Likert) care au subliniat rolul climatului uman pozitiv ca o condiţie a performanţelor ridicate în organizaţie,importanţa unui nou mod de organizare social-umană ca suport pentru o înaltă motivare şi pentru orientarea activă,creativă, rolul dezvoltării organizaţiei ca proces orientat de către specialişti pe fundamentul ştiinţelor socio-umane,care să utilizeze eficient resursele umane . Constituirea unui nou tip social-uman de organizaţie este încă un proiect,promovându-se,însă,forme democratice de [illegible],(în locul ierarhiei autoritare,bazată pe norme şi reguli generale), de la participarea la locul de muncă până la participarea în diferite forme a membrilor organizaţiei la conducere (democraţie industrială),creşterea controlului fiecărui membru al organizaţiei asupra deciziilor ce-i afectează activitatea şi asupra organizaţiei în ansamblul său. În ultimele decenii,sociologia organizaţiei vizează şi mecanismele macrosociale ale orientării şi reglării activităţii organizaţiilor industriale în primul rând,ale motivării performanţelor organizaţiilor în ansamblul lor.

"Societates"reprezintă astăzi un concept sociologic supus unor discuţii. Toate grupurile umane sunt organizate funcţie de status, rol şi instituţii sociale,formând macrostructuri teritorializate - grupuri mari distincte teritorial şi aparţinând unei culturi comune. Naţiunea,societăţile naţionale reprezintă tipul istoric cel mai evoluat,frecvent şi complex de societate umană,caracterizat prin teritoriu comun,aceeaşi viaţă economică,o comunitate de destin,de cultură şi lingvistică. Cei care supun obiecţiilor conceptul de societate îl consideră vag,"teoretic perimat",cu redusă valoare euristică,ca exprimând un mod organizat de existenţă comunitară a unor indivizi articulaţi în ansambluri mai mult sau mai puţin persistente; se relevă prezenţa comportamentului uman şi la animale,la specii inferioare omului.

Pe de o parte,conceptul de societate exprimă o gândire relaţională - subsumând cristalizări specifice de relaţii între indivizi umani şi între instituţii,iar pe de altă parte el vizează entităţi - caracte-

rul de unitate dobândit de relaţiile sociale relativ botărnicite (societate europeană,românească,americană etc.),comunităţi mici reprezentative pentru o zonă determinată,cu valoare de eşantion pentru cercetări etnografice,precum şi asociaţii profesionale (Dicţionar de sociologie,p.557-558).

Conceptul de societate devine operaţional analitic sub forma altor concepte : sistem social,structură socială,comunitate etc. S-a propus înlocuirea conceptului de societate cu termenul de "socialitate",ca trăsătură esenţială a umanului. Nu trebuie uitat că societatea apare ca grup uman în ipostaza demografică,iar criteriul biologic de sex (gen) şi vârstă structurează într-un fel societatea,deşi consacrarea lor că procese sociale. Unii sociologi (Traian Herseni etc.) preferă termenul de "viaţă socială" celui de "societate"(Ibidem,p.558-559).

In literatura sociologică se operează şi distincţia dintre societate şi comunitate. Ca entitate social-umană,în procesul evoluţiei, comunitatea ar fi anterioară societăţii,caracterizându-se printr-o relativă autarhie. In ea se regăsesc la scară redusă toate activităţile proprii unui sistem social. Legătura dintre membrii comunităţii este dată de locuirea împreună a aceluiaşi teritoriu,de folosirea "în devălmăşie" a resurselor naturale ale mediului,de relaţii sociale tradiţionale şi constante,consolidate în timp. Comunitatea (familia,satul,clan,trib etc.) ne apare ca un organism viu,bine închegat,bazat pe datini şi pe trăiri comune (Tönnies),având o "solidaritate organică"(Durkheim) spre deosebire de societate (oraş,stat etc.),văzută de sociologul german ca agregat complex,"dar artificial,întemeiat pe convenţie,opinie publică,legislaţie" şi de către sociologul francez ca având o "solidaritate mecanică"(Dicţionar de sociologie,p.128).

Bibliografie

1. Buzărnescu,Ştefan,Introducere în sociologia organizaţională şi a conducerii,Bucureşti,EDP,R.A.,1995
2. Constantinescu,Virgiliu ş.a.,Sociologie,Bucureşti,EDP,R.A.,1994
3. Dabu,Romulus; Ielici,Brigitte,Sociologie industrială,Timişoara, Editura de Vest,1995
4. Dicţionar de sociologie,Bucureşti,Editura Babel,1993,coordonatori Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu
5. Pichiu,Dumitru,Sistem,structură,structuralitate,Iaşi,Editura "Gh. Asachi",1996
6. Sârbu,Tănase; Tompea,Doru,Psihosociologie industrială. Teme,modele înţelesuri,Iaşi,Editura Ankarom,1996
7. Szczepański,J.,Noţiuni elementare de sociologie,Traducere de Nicolae Mareş,Bucureşti,Editura ştiinţifică,1972

TEME DE REFLECȚIE ȘI DEZBATERE

- Faceți legături între sistem-structură, funcție
- Care sunt trăsăturile esențiale ale unui grup social ?
- Ce procese sociale se nasc pe baza relațiilor sociale ?
- Ce statute-uri și roluri sociale aveți dumneavoastră în prezent ?
- Care este diferența între instituție și organizație și ce orientări noi se remarcă în sociologia organizațională ?
- Găsiți distincțiile dintre "comunitate" și "societate"
- Încercați o analiză (descifrarea semnificațiilor) a unui grup neformal apărut "la colțul străzii", într-o cafenea, într-un bîrt etc., din perspectivă microsociologică și macrosociologică.

Scanned with OKEN Scanner

III. PERSPECTIVE ASUPRA NATURII SI ESENTEI SOCIALULUI

Răspunsurile date la întrebările privind esența și natura societății, funcționarea și devenirea ei, căile de optimizare a funcționării mecanismului social etc. au variat în cadrul diverselor orientări teoretico-metodologice constituite în istoria sociologiei. Astfel înțelegerea fenomenelor sociale a cunoscut diverse modalități.
Se pot distinge cel puțin două tipuri de orientări sociologice :
a) centrate pe teoria societății, oferind diverse interpretări ale socialului; unele dintre ele sunt concepții reducționiste, care neagă specificul calitativ al societății, reducând-o la specificul domeniilor mecanic sau biologic, înțelegând-o prin analogie cu agregate mecanice sau cu organismul biologic; altele recunosc specificul calitativ al socialului ca domeniu al existenței, încercând să-l surprindă prin : - negarea subiectivității (sociologism), - identificarea socialului cu variabile psihice, fie individuale, fie colective (psihologism), - corelarea aspectelor obiective și subiective ale vieții sociale;
b) centrate pe metodologia cercetării sociale, dintre care unele reprezintă cercetări empirice concrete, de teren, fără fundament teoretic, iar altele - cercetări empirice integrate într-o teorie sistematică.

1. Pozitivismul sociologic

Reprezentantul său este A.Comte (1798-1857), întemeietorul sociologiei ca știință.
Comte refuză abordarea speculativă, abstractă, dar și factorul psihologic în explicarea vieții sociale. În epoca progresului rapid, determinat de ritmul industrializării, când se cerea un nou tip de progres (nu doar moral), o altă ordine socială (nebazată pe ierarhiile bisericii catolice), se impunea regândirea problematicii genezei și dinamicii spațiului social global. Comte vede sociologia ca fiind știința cea mai complexă (și concretă) în stare să indice sensul progresului pentru cu alt tuturor domeniilor societății. Obiectul ei de studiu este Le Grand Etre (Omenirea). Sociologia trebuia să se implice în practica reconstrucției și reformei sociale, în redimensionarea structurilor sociale funcție de ritmurile cerute de modernizarea societății. Rostul ei nu este de a proiecta o nouă societate, ci de a fi o platformă de investigare a tendințelor reale de înnoire socială, de evoluție socială, de cunoaștere a condițiilor de accelerare a ritmului dezvoltării sociale. Ea oferă finalitate umană și motivație pra-

tică acţiunilor umane normate de raţiune. Este definită ca ştiinţă ce uneşte faptele disparate ale societăţii,ce construieşte unitatea limbajului claselor şi grupurilor sociale,generalizând încrederea şi bunăstarea colectivă prin corelarea aspectelor statice şi dinamice ale creşterii economice.

Sociologia are în viziunea lui A.Comte două părţi : a) <u>statica socială</u> - ce studiază geneza societăţii,structurile instituţionale (de la familie la biserică şi stat) ca instanţe de socializare a individului, condiţiile constante ale existenţei societăţii,ordinea socială,echilibrul social,legile de co-prezenţă,de corespondenţă în societate; b) <u>dinamica socială</u> - ce studiază evoluţia spirituală a omenirii,legile dezvoltării,criteriul progresului.

<u>Societatea</u> este un grup de familii (nu sumă a indivizilor),o unitate socială autentică sprijinită pe diversitatea reală. Organizarea socială eficientă valorifică diversitatea indivizilor şi cooperarea între specializări,generată de diviziunea socială a muncii; specializarea cere coordonarea activităţilor,procesul de guvernare. Studiul regimurilor sociale indică dinamica societăţii,a structurilor,intereselor şi motivaţiilor individuale şi comunitare. Comte evidenţiază legea socială a <u>supremaţiei forţei materiale,a puterii practice</u>. Cauza fundamentală a progresului este reprezentată de <u>perfecţionarea forţelor intelectuale</u>,mai ales de rolul ideilor ce susţin interesul general; inegalitatea socială este dată de gradul de generalitate a ideilor ce orientează activitatea. Acestea amplifică şi intensifică interdependenţele sociale.

Dezvoltarea societăţii se supune după Comte legii fundamentale a evoluţiei spiritului uman - <u>legea celor trei stări</u> : teologică,metafizică şi pozitivă,fiecare având tehnici specifice de legitimare a comportamentului uman. Puterea speculativă o deţin,pe rând,preoţii - în faza teologică,filosofii - în faza metafizică,oamenii de ştiinţă - în starea pozitivă. Puterea practică aparţine militarilor - în faza teologică,magistraţilor (oamenilor legii) - în faza metafizică,industriaşilor (celor ce aplică ştiinţa) - în faza pozitivă. <u>Faza pozitivă</u> reprezintă un regim al raţiunii umane,în care afectivitatea este subordonată raţiunii,în care spiritul pozitiv este eliberat de dogme,în care are loc triumful libertăţii spirituale. Se manifestă acum interes pentru real,util,rigoare ştiinţifică,pentru integrarea teoriei cu practica,aplicarea ştiinţei la societate,ce trebuia să permită dezvoltarea liberă a spaţiului social. Cadrul normativ trebuia să motiveze participarea generală la viaţa socială.

Cooperarea în societate favorizează afirmarea solidarităţii sociale, menţinerea valorilor ce afirmă interesul general.

Un alt reprezentant al pozitivismului este J.St.Mill (1803-1873) ce reia şi dezvoltă în Anglia ideile lui A.Comte.

Neopozitivismul în sociologie este reprezentat de E.Nagel, A.Lundberg etc., el reprezentând astăzi analiza operaţională a socialului - cercetarea concretă şi operaţionalizarea conceptelor, adică traducerea lor în dimensiuni, variabile, indicatori.

2. Organicismul (Evoluţionismul sociologic)

Este o orientare ce urmează pozitivismului în interpretarea fenomenelor sociale. Va regândi concepte şi reformula principii după modelul ştiinţelor naturii.

Reprezentantul de bază al acestei orientări este H.Spencer (1820-1903). El înţelege societatea pe baza analogiei dintre mediul social şi organismul biologic, între evoluţia socio-culturală şi evoluţia organismului biologic. Derivă concepţia despre societate dintr-o natură umană unică, constantă şi face din evoluţie un substitut al istoriei. Societatea este văzută ca parte a lumii materiale, parte concretă a Cosmosului, ca organism natural, ca o prelungire a lumii biologice, supusă legii transformării omogenului în eterogen, integrării elementelor în unităţi funcţionale. Societatea nu este suma indivizilor, ci un agregat uman complex, cu părţi şi proprietăţi specifice, cu altă calitate organizaţională : totalitatea interdependenţelor, ce conferă permanenţă şi eficienţă relaţiilor dintre indivizi. Este necesară corelarea funcţiilor complementare spre a nu se limita reciproc tendinţele de afirmare a indivizilor.

Evoluţionismul sociologic urmăreşte destinul societăţii umane (nu natura ei, ca-n pozitivism), consecinţele schimbării sociale generale ireversibile. Vizează, ca şi pozitivismul, omenirea (naţiunea nu există). Postulează o natură umană unică. Analiza sociologică este empirică (ca-n pozitivism), dar evoluţionismul aspiră la o teorie a schimbării sociale. Reduce analiza cauzelor schimbării la analiza mecanismelor ei, caută legi şi regularităţi sociale. Vede evoluţia, schimbarea ca proces liniar, progresiv, unic (spre modelul englez, acceptat ca standard). Spre deosebire de această viziune a evoluţionismului clasic, în neoevoluţionism este acceptată evoluţia policentrică - cu forme şi viteze diferite.

Distinge două faze în evoluţia societăţii : militară şi industri-

altă. Tipul militar de societate se caracterizează prin : coordonare prin o funcţie centralizată (autoritatea statului); mentalitatea socială dominantă se distinge prin preluarea mecanică a valorilor sociale, conformism, acceptare, lealitate şi dependenţă excesivă de autorităţi, subordonare faţă de conducător, obedienţă faţă de autoritatea centralizată. Toate acestea sunt defavorabile iniţiativei şi inovaţiei. Colaborarea este obligatorie, solidaritatea de grup bazându-se pe motivaţii supraindividuale, pe metode coercitive, pe conformism. Apare dihotomia la nivelul structurilor economice (marea proprietate), al celor sociale (militarii - şi cei ce asigură existenţa) şi la nivelul structurilor organizaţionale.

Faza industrială a societăţii cunoaşte diversificarea activităţilor economice, care cer iniţiativă, creaţie. Scade rolul statului, acesta trebuind doar să garanteze drepturile şi libertăţile cetăţeneşti. Descentralizarea şi autoreglarea iau locul controlului centralizat. Autoritatea este mai difuză; se pune accent pe autoritatea individului, domină autoritatea productivă (şi nu cea constrângătoare). Cooperarea este voluntară : apar structuri organizatorice profesionale ce coordonează activitatea economico-industrială, apar organizaţii voluntare bazate pe credinţe diverse şi cu ierarhii bazate pe merit şi nu pe statut moştenit.

Analogia - în plan teoretic şi metodologic - între sociologie şi biologie a permis unele concluzii, dar a generat şi o serie de dificultăţi. Schimbarea, evoluţia a dus la creşterea progresivă a maselor ocupate în activitate şi a interdependenţelor, generând variante de relaţionare a părţilor concordante cu exigenţele dezvoltării ireversibile. Schimbarea eficientă determină diferenţierea naturală a părţilor, specializarea funcţională crescândă, complicarea structurală. Constanţa funcţiilor asigură echilibrul dinamic al spaţiului social, restabilizarea raporturilor dintre structuri organizaţionale şi sistemul social global. Analiza metodologică merge de la cauze apropiate la cele îndepărtate, de la efecte primare la cele secundare şi terţiare. Dificultăţile apărute din analogia postulată vizează : - nu se analizează raporturile dintre proprietăţi umane şi cele environmentale; - se pierde din vedere relativitatea cunoaşterii sociologice, venită din raportarea la reperele praxiologice ale situaţiei; - nu vede locul generalizărilor statistice în societate, determinate de caracterul său compact, ceea ce face insuficiente analizele de tip cauză -efect; - nu surprinde inegalităţile privind autoritatea, conflictul între palierul coordonator şi cel coordonat; - pierde din vedere ca-

raterul stadial al evoluţiei sociale,alternarea celor două forme a - daptative : coordonarea şi cooperarea,ultima cu rol mai mare în progres; - nu insistă pe necesitatea depăşirii riscului în cercetarea socială determinat de apartenenţa cercetătorului la obiectul de cercetat.

Ca variantă a organicismului,darwinismul social introduce în explicarea societăţii legi biologice (lupta pentru existenţă,lupta intraspecifică,lupta interspecifică). Dintre neoevoluţionişti amintim pe Alfred Espinas,G.L.Lenski,K.E.Boulding etc.

5. Sociologismul

Susţine ireductibilitatea fenomenelor sociale la cele mecanice sau biologice şi refuză subiectivitatea umană în înţelegerea socialului. E.Durkheim (1858-1917) este primul sociolog ce a creat un sistem sociologic,ce îmbină spiritul teoretic cu metodologia cercetării sociale,detaşându-se şi de maniera speculativă în explicarea socialului, dar şi de descriptivismul din ştiinţele sociale. Ideile sale s-au difuzat în SUA,Anglia etc.

Societatea nu este suma indivizilor,ci rezultatul asocierii lor. Natura societăţii nu vine din psihologia indivizilor,din natura elementelor (factori subiectivi individuali),ci din forţele specifice determinate de asocierea indivizilor - raporturile de interdependenţă generează întregul social. Societatea este unitatea funcţională a indivizilor diferenţiaţi,rezultatul consensului legitimat de conştiinţa colectivă. Esenţa societăţii este dată de modalităţile practice de instituţionalizare a conştiinţei colective.

Conştiinţa colectivă reprezintă totalitatea credinţelor şi sentimentelor comune medii membrilor societăţii,tot ce apare individului ca instituţie - credinţă,mod de conduită instituit de colectivitate. Există o zonă a socialului,anterioară şi exterioară individului,având o viaţă proprie,impunându-se indivizilor ca sistem de norme,ca sursă transcendentală a coeziunii sociale. Durkheim subliniază rolul transformator al spiritualităţii,ca şi cauză a progresului social. Evidenţiază îndeosebi rolul nivelului superior al conştiinţei colective - concepte,ce permite elaborarea idealului,ca imagine perfectibilă a societăţii globale,ca izvor de energie colectivă pentru individ,ca sursă a corijării structurilor sociale. Omul este un produs al societăţii,el devine personalitate prin interiorizarea novatoare a valorilor sociale.

Sociologia este,după sociologul francez,ştiinţa instituţiilor,a genezei şi funcţionării lor,a legilor generale ale societăţii. Sociologia generală este o ştiinţă sintetică,ce caută să surprindă unitatea genului,trăsăturile faptului social în abstract,legile sociale.

Faptul social este o categorie sociologică generică,reprezentând ceea ce este general în societate,cu o existenţă proprie,indiferent de manifestările individuale; este o cristalizare a existenţei obiective,o realitate sui-generis,ireductibilă,cuprinzând componentele conştiinţei colective,cu rol de constrângere morală asupra individului,un mod colectiv de gândire,concretizat în o reprezentare colectivă,într-un fel de a face,fixat sau nu.

Complexitatea structurală a societăţii relevă 5 paliere de profunzime : - baza morfologică,instituţii şi conduite colective,simboluri aferente practicilor instituţionalizate,valori,idei şi idealuri colective şi stările conştiinţei colective (reprezentări,sentimente, memorie,aspiraţii,voinţă colectivă). Baza morfologică cuprinde totalitatea modurilor de a fi ale societăţii (baza geografică,natura părţilor componente ale societăţii,particularităţile antropologice ale populaţiei,distribuirea ei,suprafaţa teritoriului,forma locuinţelor,numărul şi calitatea căilor de comunicaţie),reprezentând substratul societăţii. Sociologia trebuie să aibă în vedere şi fiziologia societăţii - moduri de acţiune,fenomene colective specifice mediului social concret,constituţiei substratului social.

E.Durkheim distinge două tipuri de solidaritate socială - mecanică,proprie societăţilor arhaice,şi organică,proprie societăţii moderne,industrializate.

Solidaritatea mecanică se caracterizează prin juxtapunerea segmentelor,prin agregare mecanică,pe baza motivaţiilor primare,a indivizilor asemănători,ce aderă la aceleaşi valori; domină dreptul represiv; solidaritatea se bazează pe forţa sentimentelor (un număr de stări de conştiinţă) comune. Solidaritatea organică se bazează pe diversificarea activităţilor economice,pe diviziunea socială a muncii,ce generează specializare funcţională şi cooperare pe baza contractului social global. Are loc o diversificare a trebuinţelor şi dispersarea valorilor morale unitare ca sursă a socializării. Au prioritate structurile sociale (nu conduitele particulare),individul fiind dominat de instanţe supraindividuale ale societăţii globale. Se restrânge posibilitatea integrării individului,factorul de coeziune fiind cel profesional. Domină dreptul restitutiv. Apar revendicări ale individului faţă de societate,ceea ce generează grave tulburări,anomii. Reorgani-

rea societăţii trebuie să pleace nu de la principii abstracte,ci de la eliminarea anomiilor,să urmărească refacerea şi creşterea coeziunii sociale. In acest sens,Durkheim propune reinstituţionalizarea solidarităţii prin corporaţii naţionale şi internaţionale,ca sursă eficientă de integrare prin calitatea relaţiilor lor sociale (asemănătoare celor din familie).

Ca alţi reprezentanţi ai şcolii durkheimiste pot fi amintiţi : Lévy-Bruhl.- preocupat de mentalitatea primitivă (gândire pre-logică, judecăţi participaţionale,predominarea elementelor afective şi volitive în raportarea la societate), M.Mauss - preocupat de "fenomenul social total"(plecând de la semnificaţia darului în societatea primitivă), P.Paucornet - ce analizează responsabilitatea socială,ca element al reprezentărilor colective despre instituţiile sociale, G. Gurvitch - care subliniază caracterul pluridimensional al fenomenului social total,pentru care sociologia sintetizează sincronia societăţii cu geneza şi diacronia fenomenelor,determinismul social global cu microdeterminismele (determinismele palierelor societăţii),ultimile dezvăluite prin metoda tipologiei calitative,proprie sociologiei. Această metodă constă în construirea de tipuri calitative prin care să se poată explica discontinuitatea istorică a fenomenalităţii sociale (tipuri microsociologice - ce definesc "manifestări ale sociabilităţii",tipuri ale grupurilor particulare - unităţi colective reale, dar parţiale,uni- sau multifuncţionale,asociate,de obicei,fenomenelor sociale totale,şi tipuri de clase sociale şi societăţi globale,ca fenomene sociale totale de ordin suprafuncţional,ce se repetă doar la intervale mari de timp). Hiperempirismul său sociologic,prin aparatul conceptual propus şi prin regulile explicaţiei sociologice,oferă imaginea unui sistem social deschis dezvoltării,ce ar avea posibilitatea rezolvării contradicţiei durkheimiene dintre "determinismul imanent" şi "conştiinţa colectivă".

Astăzi,sociologismul apare ca situaţionism - elimină factorul psihologic individual din structura comportamentului uman,evidenţiind rolul constrângător al psihologiei de grup. Situaţia - ca aşteptări ale grupului - este cauza fundamentală a modificării comportamentului (conducătorului,de exemplu).

4. Psihologismul

Este specific celei de a doua jumătăţi a sec. al XIX-lea. Introduce cauzalitatea psihologică în sociologie,definind esenţa societăţii prin variabilele psihice ale condiţiei umane. Cunoaşte 2 orientări

- după care factorul sociogenetic aparţine psihologiei individuale sau colective.

4.1. G.Tarde (1843-1904) recuperează subiectivitatea umană,eliminată de către sociologism în înţelegerea socialului. Sociologia este, după el,o interpsihologie,ce postulează "constante psihice" la nivel individual ce se satisfac doar în viaţa de relaţie.
Tarde pune la baza explicării fenomene psihice individuale,explicând-o prin imitaţie şi invenţie. Sociologia este ştiinţa faptelor sociale (imitaţia este fapt primar),a genezei,formelor şi ariei de propagare a invenţiei.

Societatea este o colecţie de indivizi asemănători,rezultat al instinctului gregar al asocierii indivizilor,prin intrarea în rezonanţă a modelelor similare de comportament. Repetiţia este legea lumii,ea legitimează în ultimă instanţă formele de socializare.
La baza apariţiei,existenţei şi progresului societăţii stau 3 factori - imitaţia,opoziţia (conflicte,concurenţa) şi invenţia (adaptarea prin invenţie). Tarde reduce personalitatea la condiţia de fiinţă mimetică.
Imitaţia este element generic al vieţii sociale,are caracter omniprezent şi necesar; toate fenomenele sunt efect direct sau indirect al imitaţiei. Substanţa ei este dată de credinţe şi dorinţe individuale; unda imitativă este cultivată prin credinţe şi declanşată prin dorinţă. Imitaţia are fond socializant,are rol în socializare : unda imitativă este sursa producerii şi multiplicării relaţiilor interumane (ce au la bază trebuinţe,dorinţe,interese,aspiraţii,a căror satisfacere asigură echilibrul social). Prin iradieri imitative are loc o propagare a modelelor şi ideilor,ducând la omogenizare socială,la realizarea mentalului colectiv,ce face posibilă existenţa socială. Sfera socialului se întinde până la limita de propagare a undei imitative,întreţinută de contagiune. Grupul social este definit nu ca un cadru de structurare a relaţiilor sociale,generat de diviziunea socială a muncii, ci ca ansamblu de indivizi ce acceptă,imită acelaşi model de comportament.

G.Tarde vorbeşte de 3 legi sociale generate de imitaţie,ce pot fi sumar interpretate ca 3 legi ale fenomenului imitativ,ce fac posibilă asocierea indivizilor : 1. imitarea de la interior la exterior - adoptarea ideilor şi a scopurilor înaintea imitării practice şi a mijloacelor (priveşte structura logică a acţiunii); celelalte două legi vizează aspecte extralogice prin care se propagă modelele de comportament : 2) imitarea de la superior la inferior (au prioritate modelele

claselor,grupurilor,instituţiilor superioare),ducând la civilizarea indivizilor; 3) opoziţia - vizează conflictul la nivelul intrapsihic al individului,rezultat din tensiunea alegerii între irădieri imitative venite din credinţe şi dorinţe contradictorii; 4) invenţia - este fapt individual; ea generează curente imitative ducând la coerenţă în spaţiul social global,la progres social; 5) adaptarea,socializarea prin adaptare; nu este vorba de consens venit din adeziunea la valorile acceptate,ci de socializare prin integrare,inserţie,adaptare,ca îmbinare originală în sufletul individului a credinţelor şi dorinţelor acestuia,văzut ca singurul creator de valori. Este o adaptare la contexte sociale ce permit valorificarea superioară a capacităţilor creatoare ale individului. Sumar,s-ar putea vorbi de 3 legi ale imitaţiei,cum s-a arătat : imitaţia,opoziţia,invenţia.

4.2. Gustave Le Bon

Contribuie la delimitarea psihologiei-psihologiei sociale-sociologiei. Sociologia studiază spaţiul social organizat. Socialul este definit nu prin descrierea faptelor,comportamentelor sociale,ci prin explorarea motivaţiilor colective şi individuale,diferenciate de cele colective. La baza societăţii stă,după el,psihicul colectiv; Le Bon arată rolul mentalului colectiv în explicarea socializării şi-n desvoltarea sistemului de valori ce particularizează un popor. Mulţimea este o aglomerare de indivizi,având suflet colectiv,caracterizat de trăsături proprii,de 4 legi : - prevalenţa simpatiei; - contagiunea;(propagarea imitativă a ideilor,gesturilor,multiplicarea exponenţială a reacţiilor individuale,ce face posibilă manipularea); - dominarea elementelor afective şi volitive (nu raţionale); - depersonalizarea individului-. Popoarele parcurg un ciclu - de la starea de mulţime la cristalizarea idealului naţional. Astăzi este era mulţimilor,consideră Le Bon; acestea au un conducător ce le insuflă credinţă,care dă coeziune. Prin presă,are loc diversificarea opiniei publice,ceea ce permite eliminarea tiraniei maselor. Mulţimile sunt eterogene sau omogene.

Ortega Y Gasset (1883-1955) - relevă rolul culturii ca factor de progres; ea determină progresul moral,modificarea comportamentului, ducând la inovarea modalităţilor de raportare a individului la structuri şi instituţii sociale. Elitele sunt creatoare de cultură,ele creează sub semnul valorii şi al perspectivei. Masele sunt consumatoare de cultură; ele acţionează spontan,ducând la entropie socială.

4.3. Psihologismul american

Este reprezentat de J.M.Baldwin,Ed.A.Ross,Mac Iver,Gidings etc.

Durkheim (1858-1936) consideră individul şi societatea ca fiind dimensiuni corelative ale eului,conştiinţei şi dinamicii societăţii. Socialul se întemeiază pe uman,iar uman începe cu trecerea individului la personalitate,cu dobândirea conştiinţei de sine prin intermediul raporturilor sociale. Societatea este un rezultat cumulat al creaţiilor individuale,al modelelor de comportament al generaţiilor anterioare,este un sistem de valori,străin individului. Ea permite individului conştientizarea alterităţii. Omul este mai mult un produs social decât o unitate socială. Socializarea se realizează într-un mediu valoric. Individul asimilează sistemul de valori socialmente constituit,iar calitatea sa de personalitate este dată de modul cum el interiorizează şi personifică acest sistem de valori. Interiorizarea valorilor,a modelelor acţionale,a cadrului normativ dă coerenţă societăţii. Diferenţele sociale vin din capacitatea diferită de adaptare la solicitările integrative ale societăţii : unii preiau şi transmit valorile mediului social,alţii sunt asociali - inapţi în selecţie, iar alţii alcătuiesc sfera patologiei sociale,a antisocialilor. Sociologia trebuie să identifice elementele ce induc inerţie în creditatea socială.

Ed.A.Ross (1866-1960) consideră viaţa socială ca fiind complexitatea intersecţiunilor dintre indivizi diferiţi ca opţiuni valorice şi potenţial acţional,iar societatea ca fiind interdependenţa complexă a psihologiei colective a grupurilor cu interese diferite,aflate în dinamică. Echilibrul social se asigură prin instituţionalizarea unui sistem de "controluri sociale",a căror structură şi ierarhie sunt funcţie de sistemul social,de valorile dominante într-o etapă a dezvoltării lui."Controlurile sociale" apar ca un sistem abstract de norme (obiectivare a trăirilor şi intereselor individilor),ce se impun coercitiv acestora. Aşa sunt normele juridice,morale,criteriile de evaluare estetică etc.,"controlurile sociale" finalizându-se în operă de cultură şi civilizaţie. Societatea este marcată de lupta personalităţilor,este arena grupurilor sociale în luptă. Prin "controlurile sociale" se cimentează ansamblul social,se contracarează antinomiile,efectele contradicţiilor,are loc civilizarea indivizilor ce acceptă normele de comportament civic şi profesional. Ross va clasifica grupurile după natura legăturilor dintre indivizi.

Mac Iver este un alt reprezentant al relaţionismului şi psihologismului american. In definirea cauzalităţii sociale el dă prioritate mobilurilor subiective. In cazul fiinţei conştiente distinge trei niveluri : ordinea culturală,tehnologică şi socială. Clasifică grupurile

după interesele ce stau la baza asocierii indivizilor.

5. Empirismul sociologic

Considerã cã ştiinţele sociale trebuie sã se debaraseze de speculaţii metafizice şi sã aibã eficienţã practicã, sã se punã în slujba ameliorãrii condiţiilor de muncã şi de viaţã ale oamenilor. Ele trebuie sã-şi reconstruiascã metodele şi conceptele pornind de la fapte reale de viaţã, de la cunoaşterea condiţiei umane, urmãrind sã corijeze aspectele ei malformate.

Ca orientare doctrinarã, este o metodologie - elaboreazã tehnici şi metode, procedee de analizã a sistemului social global. Drept metodã este utilizatã monografia, ce sintetizeazã observaţia, analiza documentelor, interviul, metode statistice etc.

5.1. Empirismul sociologic european

Fondatorul este Le Play (1806-1882). El restrânge sfera monografiei la mediul industrial, la viaţa familiilor muncitoreşti, oglinditã în buget. Modelul sãu are douã pãrţi : a) condiţiile materiale şi sociale ale zonei (fizice, geografice, istorice, demografice, tipul de proprietate, profesii, locuri de muncã disponibile); b) calitatea vieţii (condiţiile sociale şi de viaţã - mijloace de existenţã, buget familial).

Discipolii sãi vor extinde analiza la mediul geografic, factorul demografie, structuri organizaţionale, alte instituţii economico-sociale. D.Gusti (1880-1955) va crea Scoala monograficã de la Bucureşti, ce va realiza monografii ale ruralului, vãzut ca unitãţi sociale complexe. Soţii Lynd realizeazã prima monografie urbanã, în 1920, a orãşelului Middletown, urmãrind aspecte ecologice cu ajutorul observaţiei, testelor, cheationarelor.

5.2. Empirismul sociologic american

Elaboreazã tehnici moderne de calcul matematic şi prelucrare a datelor (matematizeazã criterii de evaluare şi prelucrare a datelor). Obţine seturi de tehnici specializate în cercetarea de teren, generalizeazã cercetarea în echipã, obţinând rezultate mai ales în cercetarea grupurilor mici. Limitele acestei orientãri sunt : excese empiriste, renunţare la teorie, alunecarea în descriptivism neştiinţific; devine o tehnologie a acţiunilor sociale particulare, ignorând aspecte globale ale societãţii.

Ca reprezentanţi ar putea fi amintiţi : K.Lewin (cu "dinamica grupurilor"), G.C.Homans, Robert E.Bales, J.-L. Moreno (cu sociometria), P.

Sorokin, P. Lazarsfeld etc.

K. Lewin susține că mișcarea, comportarea individului în societate (determinată de mediul natural și social - evoluția opțiunilor valorice ale grupului) determină evoluția structurală a grupurilor. Individul și grupul sunt variabile preponderent psihologice, ce explică coeziunea, echilibrul și comunicația - ca probleme sociologice ale grupului. Dezvoltă tehnici de observare și măsurare a forțelor individuale ce explică legile evoluției grupurilor în spațiul social.

G.C. Homans elaboră metodologia de cercetare a grupurilor mici în vederea găsirii cauzelor ce explică geneza și formele comportamentului social. Echilibrarea socială la nivel macro vine din eliminarea surselor tensionale la nivel micro; condiția echilibrului social este optimul interacțiunii între cele două aspecte ale sistemului social : extern (mediul fizic, tehnic, social) și intern (comportamentul grupurilor ca expresie a sentimentelor reciproce dezvăluite de membri în viața lor în comun).

Și pentru Robert F. Bales grupul mic este expresia echilibrului social general. Echilibrul societății vine din interacțiunea grupurilor mici, în care are rol organizarea și coordonarea circulației informației; optimul social este funcție de optimul informațional între grupurile (structurile organizaționale) aflate în interacțiune. Trebuie găsite tendințe, regularități, care, prinse în limbaj matematic, devin modele de aproximare succesivă a stărilor și proceselor grupurilor mici.

R. Merton (născut la București în 1982) fondează sociometria, ce are doi poli : nivelele profunde ale structurii sociale și schimbarea bazei societății conform cu faptele dinamice din structura ei. Universul social are trei dimensiuni : societatea externă (grupuri sociale reale concret structurate), matricea sociometrică (structura socială generată de relațiile sociale preferențiale ale indivizilor) și sociomatricea (realitatea microscopică a spațiului social). Realitatea socială nu se rezumă la structurile stabile, ci primește multiple influențe. Obiectul sociologiei îl reprezintă complexitatea realității sociale, ca efect al raporturilor dintre societatea externă și matricea sociometrică. Moreno indică patru etape ale cunoașterii sociale : socionomia (dezvăluie legile societății globale); sociodinamica (structura grupurilor mici, închise), sociometria (dezvăluie configurația spațială a grupurilor prin testul sociometric, psihodramă), sociatria (urmărește terapii decizionale pentru însănătoșirea vieții sociale).

Bibl. CONSTRUCTII
Imprumut
325579

P.Sorokin (1889-1968) studiază grupurile mici cu problemele lor fundamentale. Mobilitatea verticală este economică,politică şi ocupaţională; ea are efecte benefice (privind dezvoltarea intelectuală, inventivitatea,prosperitatea economică etc.) şi negative (privind comportamentul social,compoziţia socială,integrarea).

P.Lazarsfeld - refuză mărginirea empiristă,cufundarea în cercetarea de teren fără preocupări teoretice şi metodologice. Reorientează teoretic sociologia din SUA,considerând că cunoaşterea sociologică modernă trebuie să se bazeze pe o teorie sistematică. Cere dezvoltarea metodelor pentru măsurarea regularităţilor universului social.

Azi în SUA cercetarea de teren nu este scop în sine,ci este văzută ca o modalitate de reconstrucţie a conceptelor şi metodologiei.

6. Metoda tipologiei calitative şi comprehensiunea interpretativă

Max Weber (1864-1920) reprezintă un moment de referinţă în evoluţia sociologiei ca ştiinţă. Luând ca punct de plecare acţiunea socială,ce generează "complexe sociale" creatoare de cultură,el îşi pune problema reconstrucţiei epistemice a sociologiei,a problematicii ei,cu gândul de a face din ea o ştiinţă neutră axiologic faţă de aplicaţiile ei practice. Acţiunea este considerată socială când autorul ei îi atribuie un sens prin raportare la orientările valorice ale spaţiului social global; sensul poate fi subiectiv (reflectă opţiunile valorice ale individului) sau obiectiv (exprimă raportul dintre aspiraţiile individului şi comportamentele din spaţiul social concret la un moment dat).

Cercetarea sociologică are caracter istoric. Perspectiva sociologică de abordare a acţiunii sociale este una comprehensiv-explicativă,presupunând : a) înţelegerea ei - identificarea sensului şi naturii actului individului şi descifrarea motivaţiilor ce explică actul; b) comprehensiunea face posibilă explicarea cauzală şi estimarea probabilităţii producerii fenomenelor studiate.

Pe baza acestor premise metodologice,Weber are în vedere trei categorii de probleme sociale : - raportul dintre etica protestantă şi geneza capitalismului; - tipologia dominaţiei; - raţionalitatea formală în organizaţiile birocratice. Caută să analizeze şi să explice genetic particularitatea specifică a raţionalismului occidental,a formei moderne occidentale,luând în consideraţie condiţionarea economică (cu importanţă fundamentală),dar şi opusul corelaţiei - dependenţa parţială a raţionalismului economic de tehnică şi dreptul

raţional,dar şi de abilitatea şi dispoziţiile omului de a adopta tipuri de comportament raţionale practice.

Relevă o serie de determinanţi ai raţionalităţii acţiunii sociale:
a) raţionalitatea de finalitate - are în vedere totalitatea condiţiilor aferente acţiunii; individul îşi orientează activitatea după scopuri,mijloace,consecinţe subsidiare,confruntând raţional mijloacele cu scopurile,scopurile cu consecinţele,scopurile între ele;
b) raţionalitatea de valoare (activităţi raţionale de valoare) - caracterizează activităţile sociale motivate de credinţa în valoarea lor intrinsecă,independent de rezultatele lor; se dă o semnificaţie absolută valorii după care se orientează activitatea,se elaborează conştient sensul acţiunii,se orientează comportamentul funcţie de succesiunea metodic programată; sunt activităţile cu conţinut etic,religios,estetic;
c) manieră afectivă - reprezintă o condiţionare excepţională a acţiunilor,care-s motivate preponderent de pasiuni şi sentimente;
d) manieră tradiţională - este vorba de preponderenţa cutumelor şi obişnuinţelor,care reduc raţionalitatea globală a acţiunii; activitatea tradiţională are valenţe de raţionalitate atunci când practicarea individuală a cutumei este conştientă.

Se observă multiple condiţionări,ce relevă implicarea mai multor componente în interacţiunile ce definesc acţiunea socială. Una dintre acestea este relaţia socială,care poate fi : de mutualitate,de conflict,de comunalizare,de asociaţie. Este definită ca fiind probabilitatea că se va acţiona socialmente de o manieră exprimabilă semnificativ într-un fel sau altul. Probabilitatea de producere a acţiunii permite relevarea unor regularităţi specifice vieţii sociale : obişnuinţe,cutume,interese mutuale. Interesele sunt hotărâtoare în explicarea genezei şi validităţii ordinei sociale.
Obiectul sociologiei îl reprezintă formele concrete în care se particularizează sursele ordinii sociale : tradiţia,credinţa,legalitatea, pe baza cărora este posibilă formarea şi existenţa grupurilor :instituţii,întreprinderi,asociaţii.

Analiza evoluţiei formelor de raţionalizare îl conduce la birocraţie,definită ca "previzibilitate raţională",văzută ca formă eficientă de introducere a calculului raţional în entropia spaţiului social. Prin birocraţie acţiunea socială devine raţională,aceasta asigurând legitimitatea ordinii sociale printr-o serie de trăsături : - funcţionarii sunt liberi din punct de vedere personal; - lucrează în o ierarhie a funcţiilor solid constituită; - respectă competenţele

stabilite; - muncesc pe baza unui contract şi a selecţiei deschise; - selecţia se face după calificarea profesională relevată de examinare şi atestată de diplomă; - sunt plătiţi cu salarii fixe; - tratează funcţia lor ca fiind unica şi principala profesiune; - urmează o carieră profesională,avansarea depinzând de aprecierea superiorilor; - muncesc separat de mijloacele de administraţie şi fără a-şi apropria funcţia lor; - sunt supuşi unei stricte discipline şi unui riguros control.

Prin raţionalitate,ordinea socială conferă legitimitate dominaţiei exercitată la nivelul conducerii administraţiei. Weber are în vedere trei tipuri de legitimitate a dominaţiei : raţională,tradiţională,charismatică. Legitimitatea,dominaţia raţională este bazată pe acceptarea prescripţiilor normative ale regulamentelor,pe care le folosesc cei ce dau directive; dominaţia - aici legală - se exercită prin funcţii publice,în cadrul unor reguli precise,care circumscriu raza de acţiune a unei competenţe; un set de sarcini de execuţie trasează cadrul unei autorităţi constituite la nivelul unei ierarhii administrative,ce presupune o formaţie profesională pentru a aplica regulile, cu scopul de a obţine o completă raţionalizare a acţiunii sociale. Legitimitatea,dominaţia tradiţională este bazată pe încrederea în valabilitatea tradiţiilor. Legitimitatea,dominaţia de ordin charismatic este determinată de calităţile excepţionale ale unei persoane, ce polarizează necondiţionat respectul şi simţul autorităţii în mediul social concret.

Birocratul (funcţionarul) se interpune între alte două vocaţii ale modernităţii : charisma omului politic şi competenţa omului de ştiinţă. Etica omului politic şi a omului de ştiinţă este una a responsabilităţii pentru decizii luate legat de dinamica unei realităţi contradictorii,de neprevăzut. Etica birocratului este una a răspunderii mecanice,neasumate,prescrisă prin reguli,exercitată necondiţionat (acesta respectă strict şi execută optim directivele ce emană de la autoritate).

Sociologia trebuie să ţină cont de diversitatea valorică a realităţii sociale : situaţia de clasă şi situaţia de strat (de stare).
a) Situaţia de clasă exprimă reuniunea şanselor tipice ale unor indivizi de a dispune de bunuri,de condiţii exterioare ale vieţii lor,de experienţa de viaţă ce formează destinul lor personal; şansele tipice derivă dintr-o ordine economică determinată,din natura şi mărimea puterii de a dispune sau nu de bunuri şi servicii,de felul cum această putere este folosită pentru a obţine venituri,rente. Clasa socială reprezintă totalitatea situaţiilor de clasă între care se realizează - relativ uşor şi-n mod tipic - un schimb de persoane şi o succesiune

de generaţii.

b) Situaţia de stare (strat) exprimă pretenţia tipică afectivă de consideraţie socială, fondată pe modul de viaţă, tipul de educaţie şi de prestigiu profesional (ereditar sau dobândit) al unor indivizi. Starea sau stratul este o reuniune de indivizi ce revendică într-o comunitate o consideraţie exclusivă faţă de starea lor şi un monopol exclusiv asupra caracteristicilor acestei stări.

O societate este de stare dacă articulaţia ei fundamentală se realizează funcţie de stări sau de clasă dacă aceasta este funcţie de clase.

Realitatea socială nu este o simplă prelungire a naturii, ci rezultatul cumulat al creaţiei activităţilor semnificative, orientate, prin care agenţii îşi obiectivează scopurile voite şi mijloacele dezirabile, susceptibile de a se înscrie în cadrele normative ale legalităţii. Realitatea socială este o creaţie culturală a comunităţii şi nu a individului.

Sociologia nu se ocupă de individ, ci de ceea ce este general, frecvent în sensul acţiunii sociale. Urmărind sensurile comune ce legitimează acţiunile sociale tipice, ea ia ca punct de plecare evidenţa empirică a observării comportamentelor umane, pe baza cărora construieşte o evidenţă raţională, prin comparaţie cu evidenţa emoţională bazată pe "retrăire prin empatie". Sociologia nu se rezumă la măsurarea, clasificarea evidenţelor, ci interpretează evidenţele empirice, fiind o ştiinţă comprehensiv-explicativă.

Prin "tipul ideal" se trece de la comprehensiune la interpretare şi explicaţie cauzală. El reprezintă un sistem de posibilităţi, ce se construieşte printr-un proces de abstracţie şi contragere dintr-o mulţime difuză şi discretă de fenomene individuale (de ex., tipul ideal de meserie), un model al evoluţiei spaţiului social global şi cadrul conceptual- metodologic prin care este abordată realitatea socială. Tipul ideal are un aspect teoretico-explicativ, dar şi o funcţie practică - arată sensul evoluţiei sociale, prin raportare permanentă la potenţialul explicativ al cunoaşterii sociologice.

Explicaţia sociologică este bazată pe înţelegerea sensului şi a motivaţiilor acţiunii sociale. Înţelegerea este obiectivă - reflectă expresia unei judecăţi asertorice - şi explicativă - aserţiunea e însoţită de relevarea cauzelor contextului particular în care acţiunea îşi concretizează sensul specific. În explicarea cauzală, cunoaşterea sociologică nu urmăreşte subordonarea cazurilor particulare generalităţii abstracte a legii, ci relevarea structurii şi dinamicii inte-

ricare a proceselor sociale. Explicarea fenomenelor sociale vizează şi stabilirea raporturilor de dependenţă funcţională a părţilor în întreg.

Sociologia este <u>ştiinţa tipurilor de acţiuni ideale</u>. Are caracter istoric : fiecare societate are sociologia sa,reprezentând o contribuţie concretă la studiul ştiinţific al societăţii,o imagine epistemică a realităţii în devenire. Vede în sociologie o modalitate de decantare teoretică a fiecărei secvenţe din devenirea practică a evoluţiei umane. Sociologia reprezintă,în viziunea sa,o deschidere a conceptelor faţă de dinamica realităţii sociale.

Weber consideră că menţinerea ordinii sociale legitimate presupune succesiunea mai multor forme de exercitare a unei <u>autorităţi</u>,ce-şi conservă,însă,esenţa sa. Vede schimbarea socială ca fiind naturală,legitimă atunci când ea duce mai departe ethosul rezultat din etica întreprenorului combinată cu preceptiile religiei protestante. Analizând tipurile de activităţi sociale,sociologul german realizează prima analiză sociologică a raportului dintre protestantism (calvinism) şi forma capitalistă de structurare a vieţii economice. Individualismul şi spiritul metodic,promovate de calvinism,duc la formarea mentalităţii întreprinzătorului capitalist; ethosul său profesional este o variabilă-cheie în explicarea genezei structurii sociale prin interdependenţa dintre confesiune şi stratificarea socială.

Sociologia trebuie să-şi resemantizeze sistemul conceptual necesar elaborării tipurilor ideale de acţiune socială funcţie de solicitările integrative ale fiecărei etape din evoluţia societăţii.

O serie dintre ideile sale au fost preluate şi dezvoltate de T. Parsons etc.

7. <u>Structuralismul funcţionalist</u>

Este o direcţie reprezentativă pentru evoluţia sociologiei occidentale. Constituie o contribuţie referenţială la elaborarea unei <u>teorii generale a acţiunii sociale</u>.

T.Parsons (n.1902) elaboră o sociologie centrată pe problema <u>ordinii,a funcţiilor şi a controlului</u>,care reduce analiza socială la ordinea socială,la aspecte sincronice,la formele de organizare şi consum. Producţia economică este analizată ca funcţie de adaptare. Pune pe acelaşi plan politicul şi economicul. Oferă o schemă analitică de explicare a acţiunii,redusă la analiza actorilor (indivizilor) în termeni de status şi rol social (date în sistem),la determinismul scopurilor,ignorându-se aproape complet determinismul social, care este re-

dus la condiţionarea de către mijloace.

Societatea este,în viziunea sa,un întreg organizat,un sistem alcătuit din 4 subsisteme,având fiecare funcţia corespunzătoare : subsistemul economic - cu funcţia de adaptare,familia - cu funcţia de menţinere a modelelor socio-culturale,a valorilor de bază,subsistemul politic - cu funcţia de atingere a scopurilor,cultura - cu rol de integrare a sistemului social.

Sistemul social cuprinde o pluralitate de actori aflaţi în interacţiuni reciproce într-o situaţie socială,ce vizează trei categorii de obiecte : obiecte sociale - cu,altul,comunitatea (ca unitate în raporturile ei cu indivizii),obiecte fizice (condiţii şi mijloace ale acţiunii actorilor) şi obiecte culturale (idei,credinţe,simboluri ale tradiţiei culturale,simboluri expresive,modele - ca obiecte situaţionale şi nu ca elemente ale personalităţii).

Indeplinirea funcţiilor (satisfacerea unor nevoi) se realizează prin acţiunea socială,ce cuprinde 3 elemente : un actor social (individul),un sistem de interacţiuni (status-urile ocupate şi rolurile îndeplinite) şi un sistem de modele culturale.

Acţiunea individului se realizează prin intermediul a 4 nivele ierarhice : a) biologic (resurse şi energie),b) personalitatea (mobilizarea resurselor prin acţiune),c) societatea (interacţiunea actorilor, organizarea acţiunii sociale),d) cultura,ce integrează resursele şi mijloacele.

Parsons distinge trei tipuri de orientare a actorului în acţiune : a) catetică (pentru care situaţia are semnificaţie doar în legătură cu satisfacerea nevoilor), b) cognitivă (vizează cunoaşterea elementelor situaţiei), c) evaluativă (reprezintă capacitatea selectării şi integrării elementelor relevante într-o situaţie). Orice individ acţionează motivat afectiv,pe baza cunoaşterii situaţiei şi în mod organizat.

În acţiune,individul alege între cinci modele de acţiune ale oricărui act (cuprinse în cultură din punct de vedere structural) : a) satisfacţie imediată sau îndepărtată (afectivitate/neutralitate afectivă); b) prioritatea criteriului colectiv sau personal (orientare spre colectiv sau spre sine); c) folosirea criteriului cognitiv sau apreciativ (ce este situaţia sau ce se spune despre ea); d) alegere între un obiect ce aduce recompensă imediată sau întârziată (calitate sau îndeplinire); e) alegere între obiecte funcţional-difuze sau funcţional-specifice (difuziune sau specificitate).

R.Merton va critica din interior structuralism-funcţionalismul,

realaborând paradigma sociologiei funcţionaliste,redefinind conceptele analizei funcţionale. Introduce noi categorii :-funcţia - activitate recurentă (regulată) cu efect invers,de menţinere a continuităţii structurii; - câştig funcţional sau pierdere funcţională,reprezentând funcţia ce nu mai răspunde convenabil nevoii menţinerii continuităţii structurii; - substitut funcţional; - supravieţuire funcţională; - disfuncţie - nevoia orientată negativ în raport cu menţinerea continuităţii structurii.

8. Acţionalism

Reprezentantul acestei orientări este A.Touraine,sociolog francez,care priveşte societatea ca mişcare,elaborând o sociologie a acţiunii,a mişcării. Societatea este propriul său stăpân,se produce pe ea însăşi.

A.Touraine îşi centrează analiza pe cercetarea acţiunilor agenţilor, a deciziilor (programare,intensificare) şi a controlului. Introduce noi concepte,cum ar fi : istoricitate,sistem al acţiunii istorice, acţiunea istorică globală a societăţii,câmp de istoricitate al societăţii (capacitatea acesteia de a produce noi structuri) .

In timp ce sociologia funcţionalistă serveşte statu-quo-ul social, acţionalismul se adresează forţelor sociale ce doresc transformarea societăţii. Clasele sociale au rol central,în viziunea lui Touraine, în câmpul istoricităţii,ele căutând să înscrie dezvoltarea societăţii într-o direcţie corespunzătoare intereselor şi scopurilor lor.

9. Sociologia fenomenologică

Ca mişcare filosofică,fenomenologia este iniţiată de Ed.Husserl pe baza teoriei conştiinţei"intenţionale"(orientată spre ceva). Este mai ales o metodă filosofică,ce caută să ajungă la fenomen (esenţa dată apriori,într-un domeniu independent şi de subiect şi de obiect) pe două căi : a) reducţia fenomenologică (epoché) - punerea în paranteză a lumii sensibile (lumea nu mai este considerată obiect de cunoaştere),dar şi a cunoaşterii ştiinţifice şi filosofice; b) intuirea "esenţei",sesizarea nemijlocită a "esenţelor pure",date apriori (înainte şi independent de experienţă),crearea unui univers al semnificaţiilor. Prin reducţii succesive,s-ar ajunge la subiectivitatea transcendentală,ca loc de origine al oricărei conferiri de sens. Ia ca punct de plecare varietatea experienţelor umane,ridicându-se,treptat,

la nivelul conştiinţei,care,prin actele ei intenţionale,conferă sensuri existenţei.
Relevarea structurilor semnificante în care este implicat omul,prin actele intenţionale ale conştiinţei sale,va genera noi direcţii de dezvoltare în ştiinţele socio-umane.

Astfel,prin aplicarea reducţiei fenomenologice la viaţa socială,A. Schutz va elabora o fenomenologie a vieţii sociale,bază a dezvoltărilor din sociologia fenomenologică.

Sociologia fenomenologică recuperează subiectivitatea ca fapt de ştiinţă,revenind la semnificaţia subiectivă a activităţilor sociale cotidiene. Ea caută să ajungă la adevărata subiectivitate a actorilor sociali,nealterată de socializare,adică de influenţa modelelor de comportament reprezentative la nivelul sistemului social global. Face abstracţie (pune între paranteze) de adevăratele lucruri (în sensul lui Durkheim) şi de echipamentul cultural însuşit.
Obiectul sociologiei fenomenologice nu sunt persoanele,ci cunoaşterea comună pe care oamenii o au despre ei şi societate,adică obiectele gândite construite de gândirea comună a oamenilor ce-şi duc viaţa zilnică în societate. Construcţiile sociologiei fenomenologice sunt de gradul al doilea,adică construcţii despre construcţiile desfăşurate de actori pe scena socială,al căror comportament trebuie observat şi interpretat. Prin construcţii empirice,oamenii au pre-selecţtat şi pre-interpretat lumea trăită ca realitate a vieţii lor zilnice.
Obiectul sociologiei fenomenologice este,deci,realitatea vieţii cotidiene ca fenomenalitate nemijlocită a socialului,adică realitatea socială ca sumă totală a tipificaţiilor (modalităţi de raportare a actorilor la spaţiul social,imaginea subiectivă a lumii obiective la nivelul simţului comun) şi a modelelor recurente (regulate,ce recidivează) ale interacţiunilor stabilite. Realitatea socială,astfel înţeleasă ca obiect al sociologiei,are următoarele trăsături : exterioritate,obiectivitate,coerciţie,normativitate.

Pornind de la aceste tipificaţii - imagini subiective ale lumii obiective la nivelul simţului comun - sociologul construieşte "cursuri ale acţiunii" nereale,adică o imagine obiectivă a lumii real percepute, o imagine paradigmatică a ei,un univers simbolic. Ca "acord uman intersubiectiv",această imagine face din spaţiul social o ontologie regională calitativă a existenţei,în limitele căreia acţiunea socială se finalizează prin crearea "tipologiilor regionale" - ca structuri intersubiective ale lumilor istorice ale vieţii,care delimitează ceea ce efectiv este social. Totalitatea tipificaţiilor actorilor,articulate în sis-

teme culturale coerente,definesc tipologia regională a "lumii istorice a vieţii",care este receptată,reflectată în procesul de socializare. Prin socializare,ego îşi interiorizează tipologiile regionale,ce conferă coerenţă şi sens existenţei cotidiene. Este această modalitatea principală prin care ego stabileşte ce este social din ce percepe şi interceptează prin sistemele culturale însuşite. Socializarea individuliior este rezultatul intersubiectivităţii cotidiene a agenţilor ce împărtăşesc modele culturale echivalente.
Deci,totalitatea tipificaţiilor actorilor - ca imagini subiective ale lumii obiective,articulate în sisteme culturale coerente - dau tipologia regională - ca structuri intersubiective,ca acord uman intersubiectiv, ce dă coerenţă şi sens existenţei cotidiene şi care vor fi interiorizate de individ prin socializare.
Criteriul socialului este coerenţa tipologiilor regionale cuprinse în sisteme culturale,prin care ego descoperă adevăratul substrat fenomenal al tipificaţiilor.

Sociabilitatea presupune comunicarea intersubiectivă,ce necesită o teorie a comunicării,pe baza căreia să devină posibilă interpretarea cu sens a conţinutului comunicării. Ca o componentă a ontologiei regionale să poată fi comunicată ea trebuie,prin o activitate intenţională specifică,să se transforme în semn,ca parte imediat percepută. Consensul este impus obiectiv de totalitatea organizată,legitimată a definiţiilor realităţii sociale a vieţii cotidiene. Aprezentările sunt "structuri tematice" prin care sul identifică relaţiile potenţiale ale faptului perceput cu alte fapte adiacente. În esenţă,acţiunea este consecinţa unei acţiuni proiectate a eului. Acţiunea generată de experienţa cotidiană a actorilor este socială doar atunci când are şi semnificaţie reflexivă,pentru că în proiect este aprezentat un alter ego tipic şi acţiunea poate fi interpretată prin experienţa intersubiectivă a eului,însuşită în procesul de socializare.

Conceptele sociologiei fenomenologice (contextul înţelegerii,simultaneitatea,cvasisimultaneitatea,actul,actul uman,proiectantul) sunt instrumente pentru analiza sociologică a activităţii umane cotidiene şi nu pentru diagnoză. Rolul sociologului,al intelectualilor nu este de a schimba lumea,ci de a o explica. Când toate componentele realităţii sunt definite şi articulate într-o explicaţie coerentă,societatea trece printr-o situaţie paradigmatică,având un univers simbolic ce o particularizează.

Diversitatea intereselor individuale sau de grup duce la o interpretare diversă a universului simbolic. Aşa se explică genezа şi func-

ţionalitatea ideologiilor,ca opţiuni valorice alternative aflate în competiţie.

Schimbarea este acceptată nu ca transformare structurală,ci doar în interiorul situaţiei paradigmatice. Revolta individului presupune negocierea definiţiei situaţiei concrete în care el se află.

Sociologia nu trebuie să califice realitatea ca bună sau rea,nu trebuie să intervină în schimbare,ci doar să explice resorturile,aria de manifestare,sensul schimbării,geneza,formele de manifestare ale realităţii,valorile reprezentative ce îi influenţează evoluţia,spre a oferi actorului ganse mai mari de reuşită în "negocierea" situaţiei concrete de viaţă în care se află.

Faza postindustrială a societăţii moderne prezintă o segmentare a universului simbolic,a sferelor instituţionale,a tipologiilor regionale. Societatea modernă este una a status-rolurilor,a competiţiei pentru a ocupa o poziţie socială. Individul îşi pierde identitatea (înglobat fiind în corpuri profesionale - clase),îşi asumă o identitate prefabricată,funcţie de aşteptările de randament ale unei participări performante. Sferele instituţionalizate raţionalizate (economică,politică,tehnologică,culturală) impun individului un conformism absolut de rol,iar sferele neraţionalizate (familie,grup de prieteni,club,vecinătate) duc la o subdefinire a identităţii. Se amplifică nesiguranţa de status şi perisabilitatea identităţii personale. Raţiunile ce orientează funcţionarea societăţii moderne nu vizează structuri sociale raţionale,care să permită afirmarea plenară a individului. Rezultă o criză a ordinii sociale pentru că universul simbolic este reglementat de o raţionalizare eminamente funcţională a instituţiilor primare,orientate spre propriile lor cote de performanţă şi mai puţin spre afirmarea posibilităţilor creatoare ale individului. Individul trăieşte drama înţelegerii complexităţii lumii actuale,în care nu se mai poate integra decât simplificându-şi identitatea prin profesionalizare. De aceea,se va retrage în sfera privată,refuzând relativ socializarea prin mass-media,ce vehiculează modele performante de comportament,în care,însă,individul îşi regăseşte doar aspiraţiile de succes,dar nu şi coordonatele propriei identităţi.

E.Goffmann propune restructurarea societăţii pe baza dramaturgiei sociale,subliniind nevoia de moralitate a lumii moderne,ce facilitează adaptarea la lumea în schimbare şi înţelegerea raportului dintre aparenţă şi esenţă a identităţii persoanei în spaţiul social global.

Sociologia fenomenologică va fi ulterior dezvoltată de către Şcoala de la Chicago,cu rol deosebit în sociologia urbană.

10. Economismul marxist

K.Marx (1818-1883) consideră factorul economic, modul de producţie - alcătuit din forţe de producţie (obiectul muncii, unelte şi forţa de muncă) şi relaţii de producţie (relaţii de proprietate, de schimb şi de repartiţie) - ca având rol determinant în dezvoltarea socială. Devenirea socială este guvernată de legea punerii de acord a relaţiilor de producţie, ce rămân în urmă, cu caracterul şi nivelul forţelor de producţie, care se dezvoltă mai rapid, mai ales prin componenta unelte de producţie, tehnică. Baza economică (totalitatea relaţiilor de producţie) determină suprastructura instituţională şi ideologică (politică, juridică, religioasă, artistică, filosofică, ştiinţifică şi morală), ultima influenţând activ viaţa socială.
Dezvoltarea societăţii se realizează prin revoluţii, ca obiectivare a legii menţionate, ce vor institui alte forme de proprietate, ducând la succesiunea formaţiunilor social-economice în istoria omenirii, ca trepte şi tipuri ale dezvoltării sociale, ce se va împlini în forma ei comunistă, bazată pe proprietatea obştească asupra mijloacelor de producţie, pe o repartiţie după nevoi, pe dispariţia, în final, a statului etc.

Este vorba aici de o supralicitare a raţionalismului economic în societate, cu pierderea din vedere a complexităţii şi caracterului pluridimensional al determinismului social.

11. Teoria psihanalitică şi valorificarea ei în sociologie

Refuzând atomismul psihologic şi asociaţionismul (ce vedeau viaţa psihică alcătuită din fenomene psihice elementare), S.Freud (1856-1939) a căutat să ofere o interpretare unitară, integrativă, determinist-dinamică a psihicului şi condiţiei umane, să explice cauzalitatea psihică şi mecanismele vieţii psihice. Teoria sa este cunoscută ca psihologie abisală, întrucât relevă rolul straturilor mai profunde, vechi ale psihicului, rolul sexualităţii şi al impulsurilor inconştiente în viaţa psihică, rolul diverselor niveluri ale psihicului şi dinamica raportului conştient-subconştient-inconştient. Freud vorbeşte de o sexualitate infantilă, cu 5 stadii în evoluţia ei-de la sugar la pubertate, de complexe psihice ce apar în copilărie, cu un caracter mai mult afectiv, şi care influenţează viaţa psihică ulterioară a indivizilor. Tendinţele, dorinţele izvorâte din libido (instinctualitatea umană), venind în conflict cu normele sociale şi principiile morale ale indivi-

dalui,vor fi oprite de cenzura conştiinţei,alungate în subconştient (fenomenul refulării),de unde reapar,în formă sublimată,travestită, ca vise,gregali,nevroze,creaţii culturale etc. Refularea este văzută ca şi cauză principală a nevrozelor,psihozelor,psihopatologiei cotidiene. Rezolvarea acestora trebuie realizată prin diminuarea refulării şi conştientizarea impulsurilor refulate.

Concepţia lui Freud a cunoscut remanieri,introducerea unor noi concepte,ca cele de id,ego şi super-ego etc. Impulsurile din sine vor fi oprite de raţiunea din eu,expresie a interiorizării coerciţiei exercitate de supraeu (societatea cu normele ei).

Psihanaliza tinde a interpreta toate fenomenele socio-culturale în acest spirit. Ea vorbeşte de confruntarea dintre Eros şi "Thanatos" - ca instincte ale vieţii şi ale morţii. C.G.Jung,unul dintre disidenţii psihologiei abisale,vede în libido o energie spirituală creatoare. Întâlnim la el ideea unui <u>inconştient colectiv</u> al popoarelor, <u>generator de arhetipuri</u> (imagine cu caracter preasuntiv arhaic,anistorică,ce ar sintetiza experienţele originare ale umanităţii).

Plecând de la psihanaliză,dar şi de la marxism,căutând să le îmbine -prin umanizarea marxismului şi sociologizarea freudismului,reprezentanţii Şcolii de la Frankfurt vor să ofere o concepţie integrală asupra omului. Unul dintre reprezentanţii acestei şcoli este şi Erie Fromm,sociolog şi psiholog german (n. 1900),aflat din 1933 în SUA. El critică societatea capitalistă contemporană,văzută ca o societate a "alienării totale",ce generează situaţii nevrotice; tehnologizarea vieţii şi dominarea birocraţiei traumatizează personalitatea,dezorientează individul,îl lipsesc de sensul clar al existenţei lui,îl reduc la situaţia de lucru,la condiţia de simplă marfă,îl dezumanizează. Soluţia acestei situaţii nu este,după Fromm,revoluţia socială,ci reformarea structurilor şi instituţiilor sociale,crearea unei "societăţi sănătoase",în care să aibă loc participarea activă şi conştientă a tuturor la rezolvarea problemelor obşteşti. Soluţia este iubirea (nu în sens sexualist freudian),"religia iubirii" şi autoperfecţionarea morală,ca ax al unei "revoluţii a speranţei".

12. <u>Contribuţii româneşti la dezvoltarea sociologiei</u>

Învăţământul sociologic în România începe în 1897 când C.Dimitrescu-Iaşi inaugurează primul curs de sociologie la Universitatea din Bucureşti,iar C.Leonardescu la Iaşi,în cadrul unui curs mai larg. În 1897 apare la Iaşi şi o istorie a sociologiei,datorată lui N.Beldiceanu. În

1904 apare teza de doctorat a lui D.Drăghicescu,consacrată rolului individului în determinismul social,în 1910 apare "Mecanica socială" a lui Spiru Haret,în 1912 - "Sociologia" lui H.Pundăţeanu,iar în 1914 - "Sociologia" lui G.D.Serabe. Din 1910,D.Gusti inaugurează la Iaşi primul curs regulat şi sistematic de sociologie,dar el va pleca la Bucureşti unde va ocupa un post de profesor în sociologie; aici va organiza puternica şcoală monografică,cunoscută,prin studiile sale,şi peste hotare şi îşi va definitiva sistemul său sociologic. P.Andrei va ocupa catedra de sociologie din Iaşi,după D.Gusti. Aici activau şi alţi sociologi de renume : St.Zeletin - reprezentant al neoliberalismului,cunoscător al sociologiei economice şi politice,M.Ralea - psiholog şi sociolog,format la şcoala lui C.Bouglé etc. După tragica moarte a lui P.Andrei,catedra de sociologie este ocupată la Iaşi de Al.Claudian,alt strălucit reprezentant al sociologiei româneşti.
La Cluj au activat străluciţi sociologi,ca V.I.Bărbat,C.Sudeţeanu, ultimul cunoscut şi prin traduceri din Durkheim. Acestora li se va adăuga,ulterior,Ge.Em.Marica,unul dintre cei mai buni comentatori ai operei lui Durkheim şi ai sociologiei germane (F.Tönnies,G.Simmel, Max Weber). Unii sociologi români din perioada interbelică,îndeosebi cei din şcoala lui Gusti,au activat şi în perioada de după al doilea război mondial (Miron Constantinescu,H.H.Stahl,Traian Herseni).

De la începuturile ei,sociologia românească a fost preocupată de soarta ţărilor române şi a susţinut idealurile democraţiei,ale independenţei naţionale şi dreptăţii sociale. Problematica sociologică răzbate din "Questions économiques" şi din "Manualul bunului român" ale lui Bălcescu,ea a făcut obiectul monografiilor judeţelor Mehedinţi,Putna,Dorohoi şi a plaiurilor dobrogene realizate de Ion Ionescu de la Brad. Prin "Mecanica socială" a lui Spiru Haret,considerată a fi o operă de valoare a sociologiei europene,s-a încercat o "punere în ecuaţie a fenomenelor istorice" şi o metodă de "inginerie socială". Prin ideile şi convingerile sale democratice,C.Dimitrescu-Iaşi contribui la formarea opiniei studenţeşti împotriva orientărilor extremiste. Dumitru Drăghicescu a introdus determinismul social în analiza sociologică,susţinând rolul creator al individului în activitatea transformatoare; individul este pentru el o valoare supremă,dispune de potenţe creatoare infinite,este supus influenţelor determinismului social şi,deci,legităţilor obiective,dar,în acelaşi timp,se implică în desvoltarea istoriei,creează fapte originale,este producător de social. Astfel acest sociolog rezolvă contradicţia dintre individ-societate,necesitate-libertate.

D.Gusti (1880-1965) este sociolog,filosof şi etician,fost profesor - cum am arătat - la Universităţile din Iaşi şi Bucureşti,ministru al

învățământului între 1938-1953, membru al Academiei Române din 1919 și președinte al ei între 1944-1946, membru al multor academii, societăți și institute străine de sociologie. Vede în sociologie o știință explicativă ce se ocupă de totalitatea societății, în unitatea manifestărilor ei de viață; studiază diversele activități, manifestări, urmărind trăsăturile lor comune, cum se îmbină părțile, în ce ordine și prin ce mijloace, grupurile de oameni ce le dau naștere.
Gusti distinge trei probleme ale sociologiei ca știință :
a) problema cadrelor vieții sociale, reprezentând condiții, factori ce influențează societatea - 1. cadrul cosmologic-geografic, urmărind legăturile vieții sociale cu mediul geografic, cu natura, cosmosul (așezări, sate, adăposturi); 2. cadrul biologic - vizând legăturile societății cu viața biologică, cu natura fizică (oamenii trăiesc în așezări, dar se deosebesc după vârstă, sex, culoare, trai); 3. cadrul psihic, legătura vieții sociale cu viața psihică (oamenii se deosebesc și prin trăsături sufletești, atitudini, mentalități, mai ales când este vorba de colectivități); 4. cadrul istoric, ce trimite la rolul timpului în viața socială, la "observarea" trecutului, a modului cum acesta influențează viața socială și la reacția celei din urmă;
b) problema manifestărilor (activităților) sociale ; Gusti distinge două tipuri de activități : 1. constitutive (economică și spirituală) și 2. regulative, ce reglementează și mențin viața socială (etico-juridică și politică); el urmărește funcția, rostul lor în societate, esența lor, trăsăturile acestora, cum se îmbină și influențează reciproc;
c) problema unităților sociale, care indică cum se leagă și acționează oamenii, cine depune activitatea (comunități, instituții, grupuri); sociologia trebuie să arate ce sunt acestea, cum se îmbină ele etc.

Sociologia poate fi denumită știința unităților și manifestărilor sociale (acțiunilor) în raporturile lor cu condițiile vieții sociale. Ea este știința realității sociale și nu a societăților închipuite. Concepe realitatea socială ca un tot de "manifestări" (economice, spirituale, juridice și politice), condiționate de acțiunea simultană a mai multor factori (cadrul cosmologic, biologic, psihologic, istoric) și care se desfășoară înăuntrul unor "unități" sociale (sat, oraș, familie etc.). Dezvoltarea socială îi apare guvernată de "legea paralelismului sociologic" și determinată fundamental de "voința socială". Ea tinde spre realizarea unui echilibru social. Prin natura lui voluntară și activă, omul urmărește satisfacerea trebuințelor sale materiale și spirituale. Manifestările se nasc din întrepătrunderea societății

cu natura şi din raportarea permanentă a celor două categorii de cadre (naturale şi sociale) la voinţa umană. Gusti surprinde raportul de cauzalitate între cele trei aspecte prin formula v+c=m ,în care v = voinţa,c = cadrele,iar m = manifestările.

Este fondatorul,cum s-a arătat,al Scolii monografice de la Bucureşti,ce a fundamentat metoda monografică de cercetare a realităţii sociale. Metoda reprezintă o abordare simultană multidisciplinară a obiectului de studiu,pe "cadre" şi "manifestări",prin folosirea diverşilor specialişti - din ştiinţele sociale,medici,ingineri,agronomi,învăţători etc. Gusti a iniţiat şi îndrumat cercetarea monografică a satelor româneşti,concepute ca unităţi sociale complexe. A reuşit să instituţionalizeze,pentru prima dată în lume,cercetarea sociologică,pe care a văzut-o în îmbinare cu acţiunea socială practică şi cu pedagogia socială.

P.Andrei (1891-1940),sociolog,filosof şi om politic,a fost profesor la Iaşi. Pe lângă alte multe opere,a elaborat în 1936 "Sociologia generală",pe care o vede ca fiind ştiinţa vieţii sociale,a realităţii sociale,a faptelor sociale,înţelese ca relaţii interumane obiectivate, concretizate. Sociologia generală studiază,în viziunea sa,faptele sociale generale legate de întreaga viaţă socială,modurile de obiectivare (concretizare) a relaţiilor sociale în instituţii sociale,tipurile de instituţii,formele acestora şi fazele lor evolutive. Fenomenele sociale (raporturile sociale) sunt studiate genetic şi sistematic,adică privind naşterea şi relaţiile acestora,sub aspectul proceselor de determinare cauzală (cauzele lor) şi al motivării lor psihice (scopul), al relaţiilor de dependenţă funcţională,al sensului lor originar şi actual. După P.Andrei,sociologia explică realitatea şi nu o valorizează.

A elaborat o concepţie sociologică ce a adus contribuţii la explicarea deterministă a mecanismului intern al vieţii sociale,a factorilor pe care se întemeiază existenţa şi dezvoltarea societăţii umane. In acest sens,concepţia sa poate fi considerată un pluralism sociologic, ce a relevat rolul diverşilor factori,dar mai ales al celui psihologic în viaţa socială,a cărui esenţă este mai mult funcţională.
S-a delimitat de doctrinele epocii,a căutat să se desprindă de gândirea magistrului său,D.Gusti; pe această cale a ajuns la o concepţie integralistă asupra societăţii,pe care a studiat-o legată,dar şi delimitată de natură. Nici finalismul,nici mecanismul nu-şi pot găsi justificarea în faptul că socialul este o parte a universului,văzut ca "Tot integrat". A acordat atenţie problemei valorii,a cărui esenţă

este,în viziunea sa,una relaţională a subiectului şi obiectului. Ca expresii ale trebuinţelor umane şi ca determinări ale experienţei istorice,în calitate de criterii ale acţiunii umane,valorile au rol transformator în viaţa socială şi un caracter dinamic.

Bibliografie

1. Andrei,Petre,Sociologie generală,ediţia a II-a,îngrijită şi cuvânt introductiv de M.Măciu,Bucureşti,Editura Academiei,1970
2. Andrei,Petre,Opere sociologice,vol.IV,Bucureşti,Ed.Academiei,1985
3. Bădescu,Ilie,Istoria sociologiei - perioada marilor sisteme,Galaţi, Editura Porto-Franco,1994
4. Bunărmescu,Ştefan,Istoria doctrinelor sociologice,Bucureşti,EDP R.A. 1995
5. Constantinescu,Virgiliu ş.a.,Sociologie,Bucureşti,EDP R.A.,1994
6. Dumitrescu-Codreanu,Lucia,Sistemul sociologic al lui T.Parsons, Bucureşti,Editura Ştiinţifică,1973
7. Durkheim,Emile,Regulile metodei sociologice,ediţia a II-a revăzută de Ioan Mihăilescu,traducere de C.Sudeţeanu,Bucureşti,Editura Ştiinţifică,1974
8. Gusti,D.,Opere II,Bucureşti,Editura Academiei,1969

TEME DE REFLECTIE SI DEZBATERE

- Reţineţi din diversele doctrine sociologice obiectul sociologiei ca ştiinţă
- Analizaţi - prin comparaţie - diversele puncte de vedere asupra naturii şi esenţei socialului
- Care credeţi că sunt insuficienţele psihologismului,organicismului etc. în înţelegerea vieţii sociale ?
- Ce este "faptul social" pentru E.Durkheim şi prin ce se deosebeşte "solidaritatea organică" de "solidaritatea mecanică" ?
- Care-s faptele de psihologie individuală generatoare de social la G.Tarde ? Se poate pune semnul egal între mulţime şi societate ?
- Care este noutatea adusă de sociologia fenomenologică în câmpul cercetării sociale ?
- Prezentaţi relaţia dintre "cadre"-"manifestări" şi "unităţi sociale" la D.Gusti
- Care sunt contribuţiile lui P.Andrei la dezvoltarea sociologiei româneşti ?
- Cum se configurează structura şi determinismul acţiunii la T.Parsons ?

IV. METODOLOGIA SOCIOLOGICA

1. Metodologie generală şi specifică

Metodologia este "o ramură ştiinţifico-filosofică ce are ca obiect de studiu domeniul metodologic al ştiinţei, urmărind stabilirea unor legităţi referitoare la valoarea de cunoaştere a diferitelor metode de cercetare"(5,p.23). Ea reprezintă analiza metodelor şi tehnicilor aplicate în realizarea şi finalizarea cercetării ştiinţifice. Ca ramură a filosofiei ştiinţei, ea cuprinde o metodologie generală, vizând problemele comune întregii cercetări ştiinţifice - neconstituită încă (2,p.354) - şi metodologii particulare specializate pe diverse discipline ştiinţifice.

Continuitatea ontologică natură-societate conferă unitate metodologică cunoaşterii acestor domenii ale realităţii, fără a pierde din vedere specificitatea domeniului social. Se poate vorbi de metode generale, universale ale cercetării ştiinţifice aplicabile şi-n sociologie şi, pe de altă parte, de metode specifice sociologiei.

În cadrul metodologiei generale, universale am putea aminti : a) metoda tipologiei calitative (pe baza unei viziuni integratoare a societăţii se realizează descrierea unor tipuri calitative de organizare socială - Durkheim, Gurvitch, Marx etc.); b) metoda structural-funcţională (ce permite înţelegerea societăţii ca o reţea complexă de relaţii, alcătuind un sistem specific, în care părţile au un rol, o funcţie de îndeplinit în raport cu întregul din care fac parte); c) metoda dialectică (permite studiul realităţii sociale în devenirea ei, ca o unitate între continuu-discontinuu, sincronic-diacronic).

Diferenţierea calitativă dintre natură şi societate impune adaptarea acestor metode generale la specificul realităţii sociale, ca obiect al cunoaşterii sociologice. Viziunea integratoare, tipologică, viziunea structural-funcţională şi viziunea diacronică au valoare metodologică şi pentru ştiinţele sociale particulare şi pentru sociologiile de ramură.

Din metodologia sociologiei fac parte, pe de altă parte, metodele şi tehnicile cercetării sociologice de teren, reprezentând metodologia sociologică specifică.

Elementele componente ale metodologiei cercetării sociologice sunt: a) concepţia teoretică luată ca referinţă, enunţurile teoretice fundamentale convertite în principii metodologice; reprezintă componenta variabilă, întrucât în sociologie nu există încă o "paradigmă"(teorie)

unică asupra vieţii sociale,ci concepţii diferite,concurente sau complementare; b) metode şi tehnici de culegere a datelor empirice (observaţia,experimentul,ancheta sociologică etc.); c) tehnici şi procedee de prelucrare a datelor,informaţiilor empirice,de ordonare, sistematizare,corelare a lor în vederea descifrării semnificaţiei lor teoretice; d) procedee de analiză,interpretare,construcţie sau reconstrucţie pe baza datelor empirice pentru elaborarea de descrieri,tipologii,explicaţii şi predicţii teoretice (Lazăr Vlăsceanu,2,p.354). Alţi autori disting două accepţiuni ale noţiunii de metodă - de principiu fundamental care orientează o cercetare (metoda structuralistă, funcţionalistă,dialectică,istorică,interdisciplinară etc.) şi de "modalitate efectivă de investigare" a realităţii (5).

In elaborarea proiectelor de investigaţie,sociologul se află în faţa unor opţiuni,polarizate sau complementare : pozitivare sau interpretare a datelor,individualism sau holism metodologic,obiectivitate sau implicare ideologică. Astfel s-a constituit în sociologie o practică metodologică "obiectivă"- ce promovează metode apropiate de ştiinţele naturii,detaşate de implicaţii valorice,explicând fenomenele sociale prin alte fapte,fenomene sociale şi finalizând cunoaşterea sociologică în forma explicaţiilor,predicţiilor,legilor,generalizărilor empirice (a evoluat de la operaţionalism la empirism şi de aici la analiza structurală,funcţională,sistemică) - şi o practică metodologică "interpretativă" - în care accentul cade pe specificul subiectiv al faptelor sociale,pe descifrarea semnificaţiilor investite şi vehiculate de actorii sociali în interacţiunile şi situaţiile lor sociale (este proprie sociologiei fenomenologice,etnometodologiei,interacţionismului simbolic etc.)(s.n.,2,p.354).

Fiecărei metode i se circumscriu o serie de tehnici şi procedee aplicative,reprezentând operaţii pentru identificarea,colectarea,prelucrarea datelor empirice. Acestea variază după diversitatea opţiunilor teoretico-metodologice,trebuind să fie adaptate contextului teoretic (de ex.,în practicile "obiective" se elaborează anchete sociale, iar în cele "interpretative" se dezvoltă tehnici de observare participativă).

2. Specificul cunoaşterii sociologice

Cel puţin trei note specifice ale cunoaşterii realităţii sociale au consecinţe în plan metodologic :

a) orice cunoaştere este o relaţie între subiectul cunoscător şi o-

biectul de cunoscut; în cazul cunoaşterii realităţii sociale,subiectul face el însuşi parte din obiectul de cunoscut,cercetătorul având aceeaşi natură,fiind o realitate de acelaşi gen cu obiectul de cercetat; acesta nu este străin,nu este complet desprins de obiectul studiat - subiectul,cercetătorul este cetăţean al unui stat,al unei naţiuni,are funcţii în societate,face parte din o familie şi din alte grupuri sociale etc.; acest lucru poate îngreuia,pe de o parte,activitatea de cercetare,generând pericolul "subiectivităţii negative",al proiectării propriei subiectivităţi în cercetare,dar,pe de altă parte,poate uşura cunoaşterea fenomenului social;

b) în societatea umană,ca obiect al sociologiei,omul nu este supus unei cauzalităţi pur eficiente,faptele sale nu sunt întotdeauna efecte ale unor cauze exterioare; dincolo de cauzalitatea eficientă (raportul cauză-efect),acţionează în viaţa socială şi o cauzalitate finală (raportul scop-mijloc); omul este înzestrat cu conştiinţă,cu voinţă,urmăreşte scopuri şi mânuieşte mijloace de realizare a lor: faptele sociale au un înţeles,o semnificaţie,ele trebuie înţelese prin raportare la scopuri; este important în cunoaşterea socială a pătrunde înţelesurile şi scopurile,a prinde înţelesul real al fenomenelor sociale;

c) societatea există în actualitate,dar ea are şi o devenire,un trecut; sociologia studiază societatea actuală,reală,de fapt realitatea socială prezentă (întinsă,diversă,complexă),câmpul larg al fenomenelor sociale prin observaţii directe,dar şi societatea în evoluţia ei istorică.

Faptul că omul este,în acelaşi timp,subiect şi obiect în cunoaşterea sociologică ridică problema obiectivităţii acestei cunoaşteri,ajunsă în prim planul dezbaterilor metodologice contemporane.
Unii cred că situaţia de fiinţă socială a sociologului nu-i permite acestuia o cunoaştere autentică a faptelor sociale; obiectivitatea, validitatea acestor cunoştinţe pot fi afectate de proiecţia asupra obiectului de cercetat a încărcăturii subiective a cercetătorului (aşteptări,dorinţe,prejudecăţi,aprecieri etc.). În acest sens,se impun câteva precizări : - întrucât adevărul este întotdeauna cucerit de un subiect,în orice act de cunoaştere,naturală sau socială,subiectivitatea cercetătorului este necesar prezentă; - dacă obiectivitatea în ştiinţele naturii cere delimitarea absolută,distanţarea maximă a subiectului de obiect,în cunoaşterea socială obiectivitatea are un anume specific,iar realizarea ei este un proces complex,depinzând de pregătirea cercetătorului,de poziţia sa socială,de gradul său de res-

posibilitate,dar şi de dezvăluirea realităţii sociale şi a metodologiei de cercetare. Pe de altă parte,subiectivitatea cercetătorului nu înseamnă întotdeauna subiectivism,subiectivitate "negativă" ce afectează obiectivitatea cunoaşterii sociale. Se propune azi o nouă modalitate de raport gnoseologic în cazul realităţii social-umane : co-participare la cercetare a subiectului şi obiectului,transformarea cunoaşterii despre 'oameni-obiecte' în cunoaştere a oamenilor activi, creatori. De asemeni,cunoaşterea sociologică ar trebui să servească ameliorării condiţiei umane şi nu manipulării oamenilor(4,p.246).

2.1. Cunoaşterea sociologică din perspectiva raportului cunoaştere comună - cunoaştere ştiinţifică

Cunoaşterea comună,este realizată de oameni prin mijloace naturale (simţuri,gândire obişnuită,limbaj natural) în experienţa cotidiană,în cadrul activităţii practice nemijlocite. Trăirea nemijlocită a faptelor sociale dă un anume tip de cunoaştere,care nu este,însă, cunoaştere ştiinţifică. Experienţa comună (intuiţie,presimţirile,generalizarea rudimentară,limitată) este insuficientă pentru o imagine corectă asupra realităţii sociale în vederea fundamentării activităţii practice.

În epoca contemporană a luat avânt cunoaşterea ştiinţifică a realităţii sociale,caracterizată prin : a) delimitarea riguroasă a obiectului de investigat prin decuparea realităţii sociale; b) vizează faptul social ca fapt elaborat,construit la convergenţa unor operaţii complexe de abstractizare,generalizare,care permit surprinderea relaţiilor esenţiale; c) faptele sociale şi explicaţiile lor sunt verificate metodic,la un înalt grad; d) formularea ipotezelor se face într-o perspectivă ce face posibilă verificarea lor; e) utilizarea limbajului natural; f) are un înalt ritm de dezvoltare,datorat spiritului critic şi autocritic; g) sensul dezvoltării sale este tendinţa internă spre rigoare şi coerenţă maximă,ceea ce îi conferă un înalt grad de obiectivitate şi universalitate,manifestate în primul rând în descifrarea unor legi,a unor regularităţi sociale.
Limbajul ştiinţific contemporan se îndepărtează mult de cel natural, iar cunoştinţele oferite de ştiinţa contemporană surprind simţul comun,intuiţiile sale.(6,p.20).

Pe de altă parte,cunoaşterea comună devine ea însăşi obiect al cunoaşterii sociologice în sociologia fenomenologică etc.

2.2. Teoretic şi empiric în cunoaşterea sociologică

Există o unitate indisolubilă între momentul teoretic şi cel empiric ale cunoaşterii sociologice, are loc o trecere reciprocă între ele. Ca teorie şi cunoaştere empirică, ca ştiinţă a abstractului şi concretului social, sociologia este o ştiinţă unică. R.Merton arăta că teoria şi cercetarea empirică trebuie să interacţioneze în cunoaşterea faptelor sociale. Teoria este un veritabil ghid al cercetării de teren, îndeplinind în acest sens o serie de funcţii : de iniţiere, de planificare şi de desfăşurare a investigaţiei empirice.
Pe de altă parte, cercetarea empirică are rol activ, îndeplinind o serie de funcţii majore în raport cu teoria : a) iniţiază teoria (descoperă noi fapte ce nasc noi ipoteze, impunând dezvoltarea teoriei sau elaborarea unei noi teorii); b) reformulează, reconstruieşte teoria (când o schemă conceptuală nu explică adecvat faptele se impune reformularea ei); c) reorientează teoria (noile metode născute în investigaţia empirică pot conduce la noi direcţii de interes teoretic); d) clarifică teoria (când conceptele sunt ambigue, cercetarea empirică cere reformularea lor clară)(cf.6,p.24).

Este necesară operaţionalizarea conceptelor, ce reţin doar notele esenţiale ale fenomenelor. Pentru a le apropia de realitatea concretă particulară, trebuie ca, prin medieri succesive, să transformăm conceptele în determinaţii concrete. Drumul operaţionalizării conceptelor trece printr-o serie de momente : concept-dimensiune-variabilă-indice-indicator. Redăm pe scurt etapele operaţionalizării conceptelor. a) Conceptele trebuie transformate în mărimi variabile măsurabile. Trebuie surprinsă semnificaţia lor empirică, trebuie construite concepte mai puţin generale, mai apropiate de realitatea empirică, aflate între scheme teoretice şi generalizări empirice. Rezultă de aici teorii de rang mediu, de exemplu teoria sociologiei industriale, urbane din concepte referitoare la acel nivel de structurare a vieţii sociale. b) Este necesar a defini clar dimensiunile realităţii date, trăsăturile, notele esenţiale ale proceselor sociale şi a le pune în relaţii veridice; acestea se descriu cu un sistem de noţiuni adecvate, rezultând un sistem de categorii descriptive. De ex., fluctuaţiile forţei de muncă sunt : proporţii, ritm, forme de manifestare, tipuri de fluctuaţii. c) Elaborarea unui sistem de variabile reprezentând factorii ce influenţează hotărâtor fenomenele sociale, desfăşurarea lor. Ele redau gradul şi sensul variaţiei faptelor reflectate de concept, indicând deosebirile între fapte de acelaşi fel. Această etapă pre-

supune stabilirea unor relaţii condiţionale sau a unor raporturi cauzale între variabile, elaborarea unor modele cauzale. Variabilele pot fi globale sau specifice, continue sau discontinue, independente sau dependente, cantitative sau calitative etc. d) Indicatorii reflectă aspecte ale faptelor sociale ce pot fi direct măsurate. Variabilele, oarecum generale şi abstracte, trebuie reduse la elemente concrete, direct măsurabile. De exemplu, indicele de trai se traduce în venit, condiţii de locuit etc. e) În final, este necesară integrarea, sintetizarea indicatorilor izolaţi, separaţi, articularea lor într-un indice general vizând o anume problemă specială (6, p.24-28).

Ipoteza este expresia interdependenţei dintre empiric şi teoretic în cunoaşterea sociologică. Are rol important, de valoarea ei depinde valoarea cercetării. Ca element al construcţiei teoretice ştiinţifice, ipoteza reprezintă presupuşii anticipative, supoziţii preliminare asupra faptelor. Reprezintă o întrebare adresată realităţii, un produs al problematizării ei şi nu simple speculaţii, presupuneri. Ipoteza enunţă o relaţie cauzală într-o formă ce se poate verifica. Ele urmăresc testarea relaţiilor dintre variabile, formulându-se în termeni logici : dacă ... atunci, cu cât .... cu atât etc. (1, p.47-58).

5. Etapele investigaţiei sociologice

Există mai multe puncte de vedere privind natura şi conţinutul etapelor investigaţiei sociologice. Acestea ar fi : a) alegerea temei de cercetare; b) stabilirea populaţiei de investigat (eşantionului); c) alegerea setului de metode, tehnici, procedee şi alcătuirea instrumentelor de cercetare; d) culegerea datelor; e) prelucrarea datelor; f) analiza rezultatelor; g) întocmirea raportului de cercetare.

a) Este important a preciza scopul cercetării. Delimitarea obiectului cercetării conduce la reţinerea unui ansamblu de probleme, a unei problematici sau a unei probleme vizând un aspect semnificativ al faptelor sociale. Este necesară stabilirea unui echilibru între complexitatea, dificultatea problemei şi posibilităţile de cercetare şi rezolvare a lor. Cercetarea nu trebuie iniţiată prematur, ci atunci când fenomenul social este maturizat, "transparent". Încadrat într-un sistem conceptual, obiectul cercetării trebuie riguros definit în termeni operaţionali, trebuie concretizat prin transpunerea sa în obiective. Trebuie analizate logic şi formulate explicit ipotezele. Este necesară acum şi buna documentare privind tema cercetată, abordările sale anterioare. Toate acestea permit aprofundarea cunoaşterii ace-

lei probleme,reformularea ei,stabilirea modului de organizare şi desfăşurare a cercetării în aşa-numitul protocol de cercetare.

b) Urmează stabilirea populaţiei de investigat,alegerea unei părţi a populaţiei,ca eşantion,după un criteriu care să permită generalizarea validă a rezultatelor. Eşantionul trebuie să fie reprezentativ,să permită descrierea întregului prin parte.

c) A treia etapă vizează alegerea metodelor,tehnicilor,procedeelor,realizarea unei combinaţii de mijloace care să se coreleze şi completeze reciproc în vederea creşterii obiectivităţii datelor ce se vor obţine. Din combinarea lor rezultă instrumentele de lucru,care vor fi supuse analizei critice,verificându-se fidelitatea lor (dacă măsoară constant un fenomen constant) ,asigurând obţinerea unor date coerente,şi validitatea lor,adecvarea la obiect (dacă măsoară ce este de măsurat,dacă semnifică ce se presupune a semnifica),asigurând date valide,cu semnificaţie obiectivă. Instrumentele vor fi pretestate,verificate în cercetarea pilot,ce reprezintă o repetiţie generală a cercetării propriu-zise la scară redusă,permiţând eliminarea erorilor şi definitivarea instrumentelor sub aspectul conţinutului şi al formei (fişă de observaţie,nomenclator,ghid de interviu,chestionar etc.).

d) Etapa culegerii materialuluia colectării datelor,informaţiilor prin aplicarea instrumentelor. Trebuie pregătiţi anchetatorii de teren şi desfăşurată o cercetare responsabilă prin folosirea corectă a instrumentelor şi eliminarea erorilor de procedură,a neglijenţei,incompetenţei cu e pot compromite.

e) Această etapă vizează prelucrarea datelor,a materialului brut pentru efectuarea generalizărilor şi elaborarea explicaţiilor sociologice. Are loc verificarea informaţiei,clasificarea,ordonarea datelor după ce au fost codificate; acestea vor fi repartizate pe categorii semnificative,notate cu cifre de cod sau litere (ca generalizare empirică). Prin codificare - funcţie de puncte de vedere,opinii,atitudini ale cercetătorului,are loc rezumarea datelor,stabilirea câtorva categorii de date,aducerea la un "numitor comun" a datelor similare, simplificându-se astfel procesul de integrare a informaţiei. Codificarea este urmată de tabulare - construirea tabelelor centralizatoare şi înscrierea în ele a datelor codificate pentru efectuarea totalizărilor (manuală,mecanică,electronică).

f) Urmează analiza teoretică a rezultatelor şi interpretarea lor prin procedee specifice. În perspectiva ipotezelor iniţiale,analiza evaluează importanţa variabilelor,stabileşte relaţii veridice între

ele,desprinde semnificaţiile lor,regularităţile cu sens,arată probabilitatea ca relaţiile dintre variabile să fie sau nu întâmplătoare, să exprime relaţii esenţiale,stabilind în ce măsură acestea din urmă pot fi extrapolate la nivelul întregii populaţii. Este bine a compara datele cercetării cu cele ale cercetării-pilot şi ale celor anterioare.

g) In final,trebuie întocmit raportul de cercetare,trebuie elaborate şi redactate concluziile. Raportul justifică alegerea temei, cu un scurt istoric al problemei ce a generat cercetarea,descrie procedeele folosite în culegerea şi prelucrarea datelor,face o amănunţită prezentare a rezultatelor şi interpretării acestora. La raport se anexează tabelele,listele de coduri,formularele folosite în colectarea datelor.

4. Metode şi tehnici în sociologie

Metoda (gr.methodos - "cale","mijloc") reprezintă un ansamblu de modalităţi,reguli şi mijloace de cercetare,adecvate conştient în vederea rezolvării unor probleme ce constituie scopul cercetării. Pentru eficienţa metodei sunt necesare adecvarea metodei la obiect şi asigurarea unităţii dintre teorie şi metodă.

Concretizarea metodei în raport cu specificul obiectului semnifică elaborarea tehnicilor. Tehnica este un ansamblu de prescripţii referitoare la modul concret de abordare a fenomenului. Cu ajutorul tehnicilor are loc recoltarea datelor,informaţiilor asupra faptelor, dar şi analiza,interpretarea şi prelucrarea statistică sau matematică a datelor. Tehnicile sunt,cum afirmă C. McKinney,"operaţii specifice de descoperire şi manipulare a faptelor". Tehnica permite înregistrarea riguroasă a faptelor pentru obţinerea unor cunoştinţe cât mai obiective. Ea este condiţionată de metodă,funcţie de care trebuie adecvată şi dezvoltată pentru scopuri interpretative. După rolul lor, tehnicile sunt : - de proiectare a cercetării (eşantionarea,operaţionalizarea conceptelor); - de recoltare a datelor (interviul,testul sociometric,observaţia participantă); - de analiză şi interpretare (scalarea,analiza factorială,analiza de conţinut etc). După metoda căreia i se circumscriu,tehnicile pot fi : a) ale observaţiei sociologice (participarea,tehnica observatorului participant,interviul); b) experimentale (teste psihologice,sociometrice,dinamica grupului); c) monografice (eşantionarea,tehnicile sondajului,chestionarul autoadministrat).

Prima o strategie a cercetării,ce urmăreşte ordonarea logică a demersului de cercetare,metoda condiţionează şi modalităţile concrete de utilizare a procedeelor. Procedeul (procedura) exprimă ordinea operaţiilor succesive impuse cercetătorului funcţie de organizarea formală a datelor. Scopul său este analiza primară a informaţiilor,vizând evidenţierea unor corelaţii,a unor raporturi de probabilitate între fenomene. Procedeul se referă,spre deosebire de tehnică,la etapa de prelucrare şi analiză a datelor şi nu la etapa cercetării de teren, reprezentând un sistem de operaţii în sistematizarea şi prelucrarea materialului faptic cules pe teren sau din documente. Sunt foarte diverse,iar încercările de clasificare a lor ilustrează confuzii între metode şi tehnici.

Ca metode ale sociologiei,D.Gusti enumeră : observaţia sociologică,observaţia directă,trăirea şi înţelegerea,observaţia externă,experimentul,monografia sociologică,observaţia indirectă. Lucrări actuale în sociologie vorbesc de observaţia sociologică,experiment sociologic, (de teren),ancheta de opinie (chestionarul şi interviul sociologic),eşantionarea,analiza cauzală,precizând faptul că nu există "metodologii de ramură",ci o metodologie sociologică unitară,urmând ca mijloacele de investigare să fie adaptate specificului domeniului realităţii sociale investigate.

4.1. Observaţia sociologică

Este metodă clasică,cea mai importantă.H.H.Stahl arăta că tehnicile investigaţiilor sociale sunt,în primul rând,tehnici de observaţie. Observaţia poate fi empirică - spontană,insuficient controlată critic, vagă,fragmentară,săracă în conţinut obiectiv- şi ştiinţifică - metodică,fundamentată teoretic,integrală,repetată,verificată. Regulile generale ale observaţiei se concretizează în tehnici de observaţie. Observaţia sociologică se exercită asupra obiectelor,opiniilor individuale,colective,asupra atitudinilor sau acţiunilor umane. Prin observaţie culegem date despre realitate; cercetarea sociologică trebuie să ia contact cu realitatea,să cunoască cât mai multe societăţi,fenomene sociale ce au existat sau există,să culeagă cât mai multe date concrete. După Gusti,observaţia sociologică trebuie să îndeplinească o serie de condiţii : a) să fie obiectivă,nepărtinitoare,exactă; cercetătorul social,el însuşi parte a societăţii,trebuie să asculte doar de fapte aşa cum sunt ele în realitate,să nu pună dorinţele sale în locul realităţii de fapt,să nu idealizeze realitatea,să-şi cerceteze

critic stările sufletești și ideile anterioare, să renunțe la prejudecățile, sentimentele și aprecierile sale; b) să fie completă, adică să constate fenomenul în întregime, să-i observe toate aspectele și fețele sale pentru a nu ajunge la rezultate contradictorii din analiza fenomenelor sociale complexe; c) să fie controlată - observația nu trebuie făcută o singură dată asupra unui fenomen, ci ea trebuie să se repete pentru a surprinde schimbările ce intervin și a se evita concluziile asupra unui fenomen datorat întâmplării; d) să fie verificată - prin efectuarea ei și-n altă parte, asupra altui fenomen, în alte cazuri spre a face posibilă generalizarea.

Există tipuri și subtipuri de observație.

a) Observația directă internă sau participațională presupune integrarea, în diverse grade, a cercetătarului în colectivitatea studiată, ceea ce oferă avantajul observării permanente, nemijlocite și al obținerii unei bogății de informații. Ea are, însă, și dezavantaje, putând produce perturbări prin influențele exercitate de observator asupra realității studiate sau prin învingerea totală a observatorului de către participant. Pentru observația directă, participativă este necesar consimțământul colectivității în care se integrează cercetătorul.

D.Gusti surprinde specificul observării fenomenelor sociale în raport cu cele naturale, arătând că în primul caz nu ajunge - ca-n științele naturii - observația exterioară a fenomenului, descrierea a ceea ce percepem direct cu simțurile. Observația sociologică este un nou gen de cunoaștere, ea trebuie să cerceteze fenomenele și lăuntric, în înțelesurile și scopurile lor reale. Fenomenele sociale nu au adesea valoare prin conținutul lor material direct perceptibil, ci ele au semnificații spirituale, un înțeles, o semnificație, simbolizând ceva (steagul, salutul, contractul ca act scris, cedarea locului în tramvai etc.). De aceea, în cazul fenomenelor sociale este necesar a căuta și înțelesul, semnificația, valoarea de simbol. De asemeni, acțiunile cu caracter scop nu au un înțeles prin simpla lor înfățișare de moment, că numai în raport cu scopurile urmărite (instituții, ca școală, tribunal etc.). Observarea strict exterioară a acțiunilor cu înțeles nu ajută la lămurirea lor completă, ele trebuie cunoscute lăuntric; participarea la viața socială a sociologului, el însuși parte a societății, o realitate de același gen cu cea studiată, îl ajută la cunoașterea mai adâncă a acesteia. Gusti numește observația prin participare ca metodă a trăirii, aceasta fiind specifică sociologiei. Sociologul trebuie să participe el însuși la realitatea socială de studiat, să se integreze, să ia

parte,într-o măsură,la viaţa socială studiată (se mută în acel oraş, trăieşte şi munceşte în el etc.). Trăirea,integrarea îi oferă mai multe posibilităţi de cunoaştere,îi permite observarea lăuntrică,amănunţită a fenomenului.

a_1) Când sociologul nu poate folosi metoda trăirii fără a suferi el însuşi schimbări,el poate cunoaşte fenomenele sociale prin înţelegere (pe baza experienţei de viaţă personală socială,a facultăţii sale de a prinde stările sufleteşti ale oamenilor şi a capacităţii logice de a folosi idei ce-l ajută să afle ideile altora),care înseamnă a descifra înţelesurile şi scopurile acestora,a reda înţelesul real, obiectiv,dat al lucrurilor (biserică,şcoală etc.) şi nu înţelegerea noastră subiectivă despre ele,nu ce am înţeles noi.
Pentru a prinde înţelesul unui fenomen social este necesară întregirea înţelegerii cu observaţia externă a fenomenului social,adică a-l observa şi exterior,ca fenomen material (formă,culori,întrebuinţare etc.) spre a-l urmări în toată înfăţişarea lui,inclusiv în desfăşurările sale externe.

b) Observaţia directă externă sau nonparticipaţională plasează observatorul în afara sistemului observat. Se stabileşte un sistem de categorii descriptive funcţie de care se face observaţia,reprezentând clase de fapte şi fenomene omogene în care-s reuniţi indicatorii relevanţi,ce permit - prin codificare - analiza statistică a proceselor şi relaţiilor sociale. Este vorba de categorii exhaustive - în studii de caz,de categorii colective,unidimensionale sau pluridimensionale,vizând fenomene eterogene,continue sau discontinue,după cum dorim o observare directă intensivă sau extensivă. Împreună cu sistemul de categorii se foloseşte nomenclatorul - o listă de indicatori şi indici,permiţând înregistrarea detaliată a diverselor trăsături importante pentru cercetare şi ordonarea logică prealabilă a rezultatelor. În observaţie astfel sistematizată se realizează un nivel de analiză teoretică şi de sinteză.
Observarea fenomenului prin diverse tehnici de observare permite compararea şi controlul datelor.

c) Observaţia indirectă este folosită de sociolog atunci când nu este posibilă observarea directă - ca în cazul fenomenelor istorice - sociologul înregistrând în acest caz datele observate de către o altă persoană. El preia din istorie material despre trecutul vieţii sociale,despre evoluţia societăţilor,extrăgând forme şi principii generale,stabilind tipuri de societăţi şi de evoluţie socială prin compararea societăţilor istorice la un moment dat şi-n evoluţia lor.

este o cunoaştere a societăţii după materialul istoric,după cum poate fi vorba de cunoaşterea unei instituţii,organizaţii,colectivităţi, a unui individ.
Pentru obiectivitatea cercetării este necesară analiza tuturor documentelor,a tuturor surselor accesibile de informaţie : documente - scrise sau cifrate,simbolice,iconografice,arhive - publice sau personale,statistici oficiale,anuare,presă,literatură,chiar obiecte etc., precum şi examenul critic al acestora.

e$_1$) In cazul observaţiei indirecte se foloseşte nu doar metoda istorică,ci şi cea statistică,ce realizează descrierea cantitativă a faptelor sociale,urmărind întinderea unui fenomen şi variaţiile lui concomitente. Aceasta din urmă se foloseşte atunci când un fenomen social este exprimabil în cifre (numărul locuitorilor,al căsătoriilor,al şcolilor,crimelor,sinuciderilor etc.).
Explicaţia faptelor solicită,însă,şi descrierea lor calitativă,interpretarea acestora. Sinteza analizelor cantitative şi calitative ale documentelor dă tehnica analizei de conţinut,ce constă în examinarea sistematică şi enumerarea statistică a unor caracteristici ale mesajelor scrise sau orale (frecvenţa apariţiei unor termeni - indici, corelaţiile lor,sensul acestora etc.).
Metoda statistică este indirectă pentru că datele sunt oferite sociologului de către instituţii prin organe ale lor (de către stat,prin primării,prefecturi,parchete,jandarmerii etc.,centralizate de către o direcţie a statisticii).

4.2. Experimentul sociologic

Constă în observarea şi măsurarea efectelor manipulării unor variabile independente asupra variabilelor dependente într-o situaţie în care este redusă la minim acţiunea altor factori prezenţi.
Se pot desprinde trei etape ale experimentării : observarea unei situaţii iniţiale,modificarea situaţiei şi observarea consecinţelor modificării. Experimentul este cunoscut ca o observaţie "provocată". In cazul fenomenelor sociale experimentul are o arie limitată de aplicare,din raţiuni morale,dat fiind pericolul violentării universului uman,al transformării manipulării variabilelor în manipulare a oamenilor. Acest risc impune întreruperea experimentului atunci când el ia o întorsătură nedorită.

Experimentul trebuie să îndeplinească o serie de condiţii : a) situaţie observată trebuie să fie reprezentativă pentru o categorie de fenomene sociale; b) a se opera doar o singură modificare; c) a se

modifica doar jumătate din terenul de observaţie,restul servind ca element de control spre a ne asigura că toate consecinţele observate se datoresază modificării făcute.

Experimentele se pot clasifica după mai multe criterii.
După subiectul ce introduce modificările,experimentul poate fi direct sau indirect. Experimentul direct este o observaţie provocată şi controlată de către cercetător,acesta modificând un element al observaţiei simple şi înregistrând consecinţele. Intră aici şi experimentele pedagogice,economice etc.,provocate pentru cercetare de către specialişti în şcoli,ferme etc. Experimentul indirect este provocat de alţii (cum ar fi reformele sociale provocate de stat). Acestea oferă un câmp vast de observaţie experimentală sociologului,el putând urmări aplicarea legii în domenii şi regiuni anume,precum şi consecinţele ei asupra fenomenelor sociale.
După gradul de intervenţie al cercetătorului în manipularea variabilelor,experimentele sunt de laborator şi de teren. Experimentul de laborator,asemenea celui din ştiinţele naturii,construieşte o situaţie artificială apropiată sub unele aspecte situaţiilor din viaţa reală socială,dar creează şi condiţii ca unele variabile,considerate relevante pentru manifestarea fenomenului social,să poată fi manipulate, în timp ce altele,tot relevante,să poată fi menţinute aproximativ constante. Trebuie dublat de investigaţii suplimentare în condiţii sociale firesti. Experimentul de teren este unul direct,fiind conceput de sociolog,care introduce în situaţii reale sociale un factor de schimbare,urmărind efectele acestuia (de ex.,modificări în retribuţie,în programul de lucru sau în condiţiile de muncă,aşa cum au procedat E. Mayo şi colab. la Hawthorne,între 1927-1939,cu sesizarea influenţelor acestora asupra randamentului în muncă şi al comportamentului).

După obiectivul propus,literatura sociologică consemnează şi experimentul sociometric,care nu doar măsoară fenomene sociale,ci studiază structura microgrupală prin prisma relaţiilor preferenţiale (respingere,atracţie,indiferenţă) stabilite între membrii grupului şi a locului fiecăruia în aceste relaţii. Subiecţii îşi exprimă preferinţele funcţie de unul sau mai multe criterii de structurare a relaţiilor preferenţiale. După testarea sociometrică se stabileşte se stabileşte o sociomatrice,un tabel cu dublă intrare,ce cuprinde alegerile şi respingerile emise şi primite de către subiecţi şi percepţiile preferinţelor posibile faţă de ei ale colegilor de grup (cu cine aţi dori/sau nu să munciţi,cine credeţi că ar dori sau nu să muncească cu tine). In "ieşirile" din tabel se fac totalizările - numărul alegeri-

lor emise de fiecare şi valoarea lor,numărul respingerilor emise şi valoarea lor,numărul membrilor grupului de care subiectul se percepe ales şi valoarea alegerilor presupuse,numărul membrilor de care subiectul se percepe respins şi valoarea acestor respingeri,numărul alegerilor şi respingerilor primite şi valoarea lor,numărul membrilor ce se percep aleşi sau respinşi de acel subiect,valoarea alegerilor şi a respingerilor presupuse.

Pe baza acestor indicatori şi a altora se calculează indicii sociometrici semnificativi pentru interpretarea datelor la nivel individual, interpersonal şi al grupului ca întreg: statusul sociometric,probabilitatea ca un subiect să fie ales de altul sau nu,relaţiile simetrice,integrarea,coerenţa,conştientizarea relaţiilor,coeziunea (vezi formulele pentru aceste calcule în 6,p. 45-47).

Indicii sociometrici calculaţi şi interpretaţi la nivelul grupului determină,în ultimă instanţă,coeziunea sa . Analiza comparativă va stabili locul unui grup pe diversele niveluri de coeziune ale unui complex structural. Unele procedee de calcul măsoară comparativ doar coeziunea grupurilor mici ce au acelaşi număr de membri. O altă formulă de calcul a indicelui de coeziune psiho-socială permite măsurarea reală a coeziunii pentru grupuri ce nu au acelaşi număr de membri. Valorile indicelui de coeziune merg de la + 1 la - 1,putându-se întocmi şi o bandă de variaţie a acestui indice,din 9 trepte,fiecare cu o semnificaţie psihosociologică : coeziune maximă,foarte puternică,puternică,slabă,zero,indiferenţă preferenţială maximă,disociere slabă,puternică,foarte puternică,maximă. Calculul indicelui de coeziune şi înscrierea sa pe banda de variaţie oferă posibilitatea măsurării acestui fenomen de grup şi a comparării coeziunii grupurilor cu volume diverse.

Sociograma este reprezentarea grafică a relaţiilor preferenţiale, ce surprinde configuraţia grupului. Face posibilă analiza datelor culese prin testul sociometric sau a indicilor calculaţi pe baza matricei sociometrice. Oferă o mai mare precizie în observarea şi cunoaşterea grupului,permiţând surprinderea tipologiei complexe a reţelelor şi structurilor preferenţiale,a "personajelor periferice",a centrilor de influenţă (lideri informali). Sociograma grupului redă structura sa informală,care va trebui comparată cu organigrama grupului (structura sa formală).

Diagrama este reprezentarea grafică a poziţiei unui membru; ea reprezintă sociograma individuală sau diagnosticul de sociabilitate.

4.3. Monografia sociologică

Reprezintă studiul sociologic direct al unei unităţi sociale restrânse (sat, oraş, judeţ etc.), descrierea şi explicarea cât mai completă a unui singur fapt, a unei unităţi socio-spaţiale. Au importanţă nu doar relaţiile de prietenie, concurenţă etc., ci trebuie studiată şi societatea întreagă în unităţile sale componente cele mai caracteristice.

Monografia sociologică aplică toate metodele, observaţia lăuntrică, mai ales metoda înţelegerii şi toate formele de observaţie externă, concentrându-le la un câmp restrâns de fenomene. Monografii rurale, importante pentru cunoaşterea realităţilor naţionale, a realizat la noi D. Gusti.

4.4. Ancheta de opinie

Tehnicile utilizate în investigarea opiniilor oamenilor despre faptele sociale sunt interviul sociologic şi chestionarul sociologic. Cunoaşterea obţinută pe această cale trebuie subordonată informaţiilor dobândite prin metode obiective.

Interviul sociologic este o tehnică des utilizată în investigaţiile sociologice, deosebindu-se de alte tipuri de interviu prin faptul că subiecţii investigaţi participă voluntar la anchetă, iar întrebările sunt adresate subiectului ca individ în calitatea sa de membru al colectivităţii investigate. Se disting două tipuri de interviu - directiv şi nondirectiv. Interviul directiv este structurat, formal, controlat. Se realizează pe baza unei liste prestabilite de probleme, cu înregistrarea sistematică a răspunsurilor. Sunt riguros stabilite în el ordinea, formularea şi numărul întrebărilor. Interviul nondirectiv este nestructurat şi neformal; grupul de probleme nu este anterior stabilit, acesta putându-se modifica pe parcurs.

Chestionarul sociologic reprezintă "o succesiune logică şi psihologică de întrebări scrise sau de imagini grafice cu funcţie de stimuli, în raport cu ipotezele cercetării, care, prin administrarea de către operatorii de anchetă sau prin autoadministrare, determină din partea celui anchetat un comportament verbal, ce urmează a fi înregistrat în scris" (s.n., l, p.140). Indicatorii sunt selecţionaţi funcţie de ipotezele cercetării şi ordonaţi în raport cu tema, cu universul anchetei (de ex., pentru starea materială a studenţilor, acegti indicatori privesc : nume, prenume, facultatea, secţia, anul de studii,

vârsta,profesia părinţilor,averea acestora,sursele de întreţinere a studentului,ţinuturile de haine ce le posedă,ce chirie plătesc,ce cărţi personale au etc.). Alcătuirea chestionarului se face după mai multe criterii : precizia cu care este formulată ipoteza,genul de anchetă - intensivă sau extensivă,gradul de instrucţie al subiecţilor,particularităţile lor psihosociale,culturale,socioprofesionale sau ale grupului studiat,gradul de interes manifestat de subiecţi pentru problema studiată,pentru cercetarea la care iau parte etc. Formularea întrebărilor reprezintă un moment important în elaborarea chestionarului. Trebuie cu grijă alese cuvintele şi alcătuite frazele spre a evita surse de erori în studiul opiniilor - expresii nedecvate,neclare,incorecte logic sau gramatical. Limbajul trebuie să fie clar şi univoc,cu acelaşi înţeles pentru toţi subiecţii. Întrebările pot fi pre- sau postcodificate. Formularele se înmânează mai multor persoane,cu rugămintea de a răspunde la întrebări. După funcţia lor în structura chestionarului,întrebările pot fi : introductive,de contact,de trecere sau tampon,filtru,bifurcate,de control,de identificare,cauzale (de ce?) etc.(1,p.186).

Clasificarea chestionarelor se face după diverse criterii ; după conţinut - chestionare de date formale şi chestionare de opinie; după formă - chestionarul "închis",ce oferă o gamă limitată de variante de răspunsuri anterior stabilite, chestionarul cu "întrebări deschise",care permit a formula orice fel de răspunsuri în termeni proprii şi chestionarul mixt,ce îmbină cele două tipuri de întrebări; după modul de aplicare - chestionare administrate de către operatorii de anchetă şi cele autoadministrate,care pot fi poştale,publicate în ziare şi reviste).

Adesea ancheta de opinie se realizează prin sondaje de opinie, vizând opiniile unui eşantion reprezentativ pentru o populaţie; pentru a se surprinde modificările survenite în momentele evoluţiei sale,se face uz de analiza-panel,care înseamnă investigarea repetată a aceluiaşi eşantion la intervale regulate de timp.

Cu ajutorul chestionarului se obţin mai multe tipuri de indicatori,cum ar fi : - indicatori demografici (sex,vârstă,naţionalitate, tip de familie,de religie etc.); - indicatori socio-economici (ocupaţie,venituri,nivel de şcolarizare,calificare profesională etc.); - indicatori ecologici (aspecte de ecologie rurală,urbană,atribute morfologice sau de localizare geografică; - variabile vizând atitudini,opinii,motivaţii ale proceselor ce sunt investigate; -variabile comportamentale ale subiecţilor,utile în cercetarea urbanistică.

4.5. Eşantionarea

O anchetă sociologică cuprinde o serie de etape : a) stabilirea obiectivelor de cercetare şi a ipotezelor de lucru; b) eşantionarea (simplă aleatoare,sistematică,stratificată,care poate fi mono - sau multistadială,eşantionarea grupărilor sau zonelor geografice); c) elaborarea aparatului teoretico-metodologic al cercetării (operaţionalizarea conceptuală,stabilirea şi elaborarea principalelor instrumente de investigaţie,cel mai frecvent utilizat fiind chestionarul). Se stabileşte mai întâi unitatea de eşantionare (muncitori,secţie, echipă,întreprindere,instituţie etc.) spre a vedea influenţa relaţiilor de grup asupra fenomenului. Urmează stabilirea unei baze de eşantionaj - un inventar cvasicomplet al unităţilor,folosind ca surse de informare liste nominale cu cei încadraţi în întreprindere,registre de prezenţă pe secţii/echipe,state de plată etc. Unităţile se numerotează şi se trece la selectarea lor pentru investigare prin tragere la sorţi,"pas statistic",serii de numere aleatoare etc. Cel mai frecvent sunt folosite procedeele probabilistice de eşantionare - eşantionarea simplă aleatoare,aleatoare sistematică,stratificată , eşantionarea pe grupe sau pe cote.

In stabilirea eşantionului se are în vedere ca ganselo de eroare să nu depăşească 4-6% în extrapolarea rezultatelor la întreaga populaţie. Se estimează proporţia populaţiei din universul cercetării ce posedă o caracteristică particulară (de ex.,40 %),se decide ca eroarea standard să nu depăşească 2 % şi se deduce eşantionul din formula $n = \frac{P(1-P)}{E.S.p}^2$,unde se are în vedere un eşantion simplu aleator de mărimea n,cu eroarea standard a unei proporţii p,în care P este proporţia populaţiei din universul cercetării. De exemplu,dacă încercăm să estimăm proporţia celor fără o locuinţă personală în oraş,presupunem că ea reprezintă circa 40 % şi,dacă decidem că eroarea standard nu trebuie să depăşească 2 %,prin formula de mai sus aflăm că va fi necesar un eşantion de 600 de persoane pentru investigaţie.

Utilizarea unui anume tip de eşantion depinde de natura problemei de investigat. In cercetările de sociologie urbană cea mai adecvată este eşantionarea grupărilor sau zonelor geografice,bazată în principal pe distincţia dintre unităţile primare de eşantionare şi unităţile investigate,cu luarea în considerare a grupărilor sau zonelor de apartenenţă. Se pune problema eşantionării grupărilor sau zonelor şi apoi a investigării tuturor persoanelor ce aparţin acestora (7,p.135). Lazăr Vlăsceanu are în vedere eşantionarea grupărilor sau

ciste cu probabilităţi egale de selecţie,care presupune : - identificarea grupărilor sau zonelor geografice după un anume criteriu; fiecare judeţ,de exemplu,constituie o zonă geografică sau fiecare comunitate rurală sau urbană reprezintă o unitate primară de eşantionare, având în vedere nu doar zona geografică,ci şi grupări sociale (unităţi productive,culturale,şcolare,sociale etc.); zonele şi grupările se repartizează pe straturi (de la maxim la minim),fiecare strat cuprinzând zone sau grupuri cu egale posibilităţi de selecţie,aplicându-se procedeul selecţiei aleatoare; - zonele sau grupările selecţionate sunt divizate în comunităţi mai mici şi diferenţiate după un alt criteriu,ce duce la o nouă stratificare în zonele stabilite; - urmează eşantionarea grupărilor mici (7,p.36).

x

x x

In activitatea urbanistică ancheta sociologică este adesea folosită,alături de alte metode şi tehnici sociologice. Prin ancheta sociologică se obţin date vizând evoluţia calităţii vieţii,a nevoilor şi aspiraţiilor umane referitoare la locuinţă,date despre structura familiilor,a modurilor de viaţă,a stilurilor de viaţă,starea de satisfacţie sau insatisfacţie legată de locuire,de sfera serviciilor puse la dispoziţie etc. In condiţiile în care în mediul urban construcţia de locuinţe nu este doar o funcţie a unei familii izolate,ci devine obiect urbanistic,activitatea de proiectare nu se mai poate întemeia pe directa comunicare între beneficiar şi realizator,ci ea cere cunoaşterea tipurilor sociale de cerinţe,nevoi şi aspiraţii în diversitatea şi evoluţia lor,depistarea prin investigaţii de teren a cerinţelor sociale ale locuinţei. Acestui imperativ îi răspunde cercetarea sociologică prin anchete sau prin studiul documentelor sociologice,care pot fi,după V.Miftode : 1.scrise,împărţite în oficiale (centrale şi locale),personale(particulare) şi presa (ca sursă de date şi fenomen social); 2. statistice; 3. alte documente,ce pot fi tehnice,în imagini (iconografice,fotografice,cinematografice) sau fonetice (3,p.258).

4.6. Analiza cauzală

In demersul sociologic,relaţia statistică permite explicarea faptelor. Existenţa sau nu a semnificaţiei statistice a legăturii dintre variabilele observate în cercetare,grupate în tabele,se verifică prin testul/chi pătrat :

$$\chi^2 = \frac{(f_o - f_t)^2}{f_t}$$

, unde f_o= frecvenţa observată, iar f_t= frecvenţa teore-

tică (6,p.71). Valoarea coeficientului de corelaţie variază între - 1 şi + 1. Când ea este foarte apropiată de aceste valori,legătura variabilelor este foarte puternică,ele evoluând în acelaşi sens (când valoarea este + 1) sau în sens contrar (când valoarea este - 1). Când coeficientul de corelaţie este 0,atunci înseamnă că între variabile nu există legături. Testul χ^2 verifică dacă este statistic semnificativă corelaţia a două variabile studiate (de ex.,nivelul intereselor profesionale şi rezultatele în muncă).

Dar relaţia statistică dobândeşte valoare cognitivă dacă este interpretată în termenii unei relaţii cauzale. Este necesară introducerea a cât mai multor variabile intermediare (variabile-test) spre a vedea dacă legătura celor două variabile,x şi y (dependentă şi independentă),este reală,aparentă sau insuficientă. Dacă,prin introducerea variabilelor-test în analiza relaţiei dintre variabilele x şi y, corelaţie iniţială rămâne statistic semnificativă şi dacă x este anterior lui y,atunci se poate afirma că x este cauza producerii lui y. In exemplul de mai sus se poate introduce ca variabilă-test nivelul de calificare etc.

După adunarea materialului de observaţie,se trece la prelucrarea lui. Aflarea cauzelor se face prin metode din logică,dintre care cea mai importantă este metoda variaţiilor concomitente,iar generalizările se obţin prin metoda inductivă (trecere de la singular la particular şi general).

In concluzie,prin folosirea diverselor metode,tehnici şi procedee devine posibilă cunoaşterea societăţii,explicarea fenomenelor sociale. Cum acestea sunt foarte complexe,fiind legate de mulţi factori (inclusiv,voinţa omului),previziunile în domeniul socialului sunt probabile.

Bibliografie

1. Chelcea,S.,Chestionarul în investigaţia sociologică,Bucureşti,ESE, 1975
2. Dicţionar de sociologie,Bucureşti,Ed.Babel,1993,coordonatori Călin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu
3. Miftode,V.,Metodologia sociologică,vol.I,partea I,Universitatea "Al.I.Cuza" Iaşi,1979
4. Mihu,Achim,abc-ul investigaţiei sociologice,partea a II-a,Ed.Dacia, 1975
5. Rotariu,T.,Curs de metode şi tehnici de cercetare,Cluj-Napoca,1986
6. Sociologie industrială,EDP,Bucureşti,1982,coordonator Al.Denioreşcu

7. Vlăsceanu,L.,Metodologia cercetării sociale,Bucureşti,EDP,1986

TEME DE REFLECŢII ŞI DEZBATERI

- Gândiţi-vă la particularităţile cunoaşterii sociale
- Faceţi deosebirea şi arătaţi legătura dintre metodă-tehnică-procedeu
- Comparaţi observaţia directă cu cea indirectă şi cu experimentul,cu observaţia "provocată"
- În ce constă caracterul sintetic al monografiei sociologice ca metodă ?
- Elaboraţi un chestionar de opinie "închis" pe o problemă studenţească şi stabiliţi un eşantion reprezentativ pentru studenţii din Universitatea Tehnică "Gh.Asachi" Iaşi
- Ce particularităţi are testul sociometric faţă de alte metode şi tehnici de cercetare sociologică ?
- Comparaţi analiza statistică cu cea cauzală

V. OBIECTUL SI PROBLEMATICA SOCIOLOGIEI URBANE

Sociologia urbană, ca ramură a sociologiei ce are ca obiect de studiu urbanul, a apărut relativ târziu ca disciplină distinctă.

1. Orașul ca sistem

Orașul trebuie înțeles în context social; a apărut și s-a dezvoltat (modernizat) o dată cu progresul general al societății, răspunzând nevoilor sale materiale și spirituale, aflate în continuă schimbare. O multitudine și o diversitate de mobiluri umane - în asociație sau în opoziție - se constituie în forțe ce se interferează în realitatea urbană, având rol în modelarea organismului urban.

Orașul este o formă de comunitate umană, o formă de așezare a populației în teritoriu. Este un mediu de existență a societății umane, un mediu de viață - biologică, economică, socială, spirituală. El exprimă viața localității în întreaga sa complexitate, cuprinzând procesele de producție și de trai ale colectivităților urbane.
Orașul înseamnă oameni - cu mobilurile, motivațiile, interesele, scopurile, aspirațiile și năzuințele lor, ele însele în schimbare, dar înseamnă și activități în diverse spații, relații sociale și instituții sociale complexe, organizare socială, precum și un mod de viață specific. Înseamnă o mare diversitate de locuri de muncă, de odihnă și destindere, de servicii, de clădiri de locuit și pentru alte funcționalități, de dotări și amenajări - ca expresii ale confortului urban, generând satisfacții sau dimpotrivă. Orașul are un anume specific ca mod de viață, cuprinde o bogăție și o diversitate de stiluri de viață, de posibilități și modalități ale relațiilor sociale. El ridică o multitudine de probleme pentru politica urbană, pe care le pune în fața administrației locale și centrale.

Toate acestea impun caracteristici proprii din punct de vedere funcțional, socio-demografic, spațial. Cu dezvoltarea economico-socială, cu accelerarea ritmului dezvoltării diverselor sectoare au apărut aspecte noi, specifice, s-au acumulat probleme legate de concentrarea populației, probleme ale mijloacelor de comunicație, ale mediului, ale conducerii, ale unei administrații eficiente, probleme morale etc. S-a impus tot mai mult sensul social al orașului, grija pentru locuri de muncă și răsplată corespunzătoare, nevoia de lăcașuri pentru bătrânii singuri, dar și pentru tineri, pentru "copiii străzii", grija pentru dotarea unităților spitalicești, de învățământ sau culturală, pentru piețe

şi străini civilizate,grija pentru instruirea,munca şi credinţa oameni-lor sta. Se cere azi un oraş pe măsura omului,făcut cu oameni,pentru oameni. Toate acestea şi încă altele se constituie în aspecte,perspective de abordare ale sociologiei urbane,al cărui obiect de studiu este oraşul în complexitatea sa.

Analiza urbanului ridică problema morfologiei (alcătuirii) acestuia,dar şi pe cele ale funcţionalităţii şi dinamicii sale ca organism. Dată fiind complexitatea sa,oraşul nu poate fi înţeles doar prin prisma organicismului sau a funcţionalismului clasic,doar prin rolul său în sistemul cultural. Oraşul trebuie înţeles sistemic,prin îmbinarea perspectivei structuralist-funcţionaliste cu cea a dinamicii sale. În analiza oraşului,accentul poate cădea pe structură sau pe proces. O abordare sistemică trebuie să îmbine cele două modalităţi de analiză. În abordarea sa trebuie ţinut cont de activităţi,ce stau la baza constituirii urbanului,de spaţiul aferent lor şi de mobilurile umane,cu rol în modelarea organismului urban. Mobilul apare ca fiind factorul esenţial prin care societatea îşi structurează,organizează - conştient sau nu - spaţiul în care trăieşte conform necesităţilor,dorinţelor,aspiraţiilor,concepţiilor. El dă impuls iniţial în definirea spaţiului urban,pe care,apoi,îl va dimensiona activitatea umană. Activitatea este definită,deci,cantitativ-calitativ de mobiluri umane,ea oferind,la rândul ei,o dimensiune cantitativ-calitativă spaţiului urban.

Ca formă de comunitate umană,oraşul se caracterizează printr-o serie de trăsături generale specifice în raport cu comunităţile rurale : - volum demografic relativ mare, - organizare socială bazată pe diviziune ocupaţională şi pe specializare a serviciilor, - reglementare formală,instituţională a relaţiilor sociale, - importanţa scăzută a relaţiilor de rudenie, - relaţii de interconoaştere redusă (anonimat urban), - comportamente eterogene şi cultură eterogenă, diversificată (Dicţionar de sociologie,p.411).
Dincolo de aceste trăsături generale,ce definesc oraşul ca o formă specifică de comunitate umană în raport cu cea rurală,oraşele prezintă şi trăsături particulare în diverse societăţi şi regiuni,funcţie de procesele economice,sociale,culturale etc. ce le-au însoţit istoria. Pe de altă parte,procesele de mobilitate socială,de modernizare, comunicare etc. au apropiat comunităţile urbane şi rurale,reducând deosebirea dintre sat şi oraş în societatea modernă şi-n ţările puternic dezvoltate mai mult la criterii ocupaţionale.

1.1. Fenomene şi procese urbane contemporane

Cu toate transformările din fenomenul urban contemporan, când apar alte formaţiuni teritoriale mai complexe ce înglobează oraşul, acesta din urmă rămâne ca formă de existenţă a organismului urban, ca formaţiune teritorială de bază, fundamentală de aşezare a populaţiei în teritoriu. Oraşul rămâne cel mai important depozitar al civilizaţiei umane, dobândind astăzi noi trăsături, o nouă existenţă prin tendinţa de aglomerare şi sporire a diversităţii. El continuă să existe de sine stătător în teritoriu sau inclus în formaţiuni mai complexe de aşezare a populaţiei în teritoriu.

Oraşul poate fi întâlnit în câteva ipostaze : ca element de sine stătător, cuprins sau nu în sistem teritorial, ca nucleu al unei aglomeraţii urbane, ca nucleu într-o conurbaţie sau ca element într-un sistem urban (8, p.25-36).

Ca element de sine stătător, oraşele sunt mici, mijlocii şi oraşe - satelit, ce preiau funcţia oraşelor mari.

Ca formaţiune de aşezare a populaţiei în teritoriu, aglomeraţia urbană este o acumulare continuă de oameni şi mijloace de producţie în teritoriul înconjurător unui oraş, înglobând localităţile vecine; este o creşterea a teritoriului ocupat prin extinderea periferiei, ca rezultat al migrării din centrul oraşului în jurul lui şi din rural în oraş. Aglomeraţia urbană poate apare spontan sau printr-o dezvoltare coordonată, când teritoriul ei îşi sporeşte gradul de industrializare, ocupare, dotare. Este vorba de o creştere a teritoriului ocupat, de o sporire a densităţii populaţiei, a concentrării şi diversităţii, generând acumularea unor probleme complexe pentru amenajări şi servicii sau vizând supraaglomerarea metropolei. Ca nucleu într-o aglomeraţie urbană, oraşul poate fi relativ independent, total dependent, total independent sau în raporturi de interdependenţă cu teritoriul exterior aglomerat.

Conurbaţia desemnează "ariile urbane care se constituie prin fuziunea mai multor oraşe care s-au dezvoltat separat" (Dicţionar de sociologie p.141). Termenul este introdus de Patrick Geddes în 1915. Este o aglomeraţie de oameni, bunuri, interese apărută într-o arie urbană, urbanizată prin contopirea mai multor aglomeraţii urbane formate treptat în jurul a două sau a mai multor oraşe apropiate. Este vorba în acest caz de o largă continuitate urbană, în care este foarte important modul realizării transportului în teritoriu. Vechile oraşe îşi păstrează trăsăturile, îşi diversifică activităţile. Pe de o parte, se pă-

treaza vechile orase,iar pe de altă parte apar noi orase de tip satelit sau independente de orașele mari (într-o ierarhizare a orașelor cuprinse). Ca exemple de conurbații putem aminti : "Marea Londră", regiunea crescând tentacular și prin calea ferată suburbană ca mijloc rapid de transport,Manchester,West Yorkshire etc. - în Marea Britanie,Lille-Roubaix-Tourcoing - în Franța,orașele din Ruhr,ce se înlănțuie neîntrerupt de la Krefeld la Dortmund etc.
Orașul poate apărea și ca element într-un sistem urban într-o careare coordonare sistematică a dezvoltării urbane,teritoriale. Dezvoltarea în sistem a două orașe presupune conexiuni multipolare și sensuri pluridirecționale,teritoriu pentru cooperare,activități comune în teritoriu,ce influențează organizarea internă a orașelor, precum și un centru ce preia rolul de coordonare efectivă.

Megalopolisul este un "ansamblu urban gigant,rezultat al unor conurbații multiple și complexe",dobândind forma unui "oraș continuu, ce s-a format atunci când interstițiile rurale dintre ariile metropolitane au fost înghițite de creșterea urbană". Geograful urban J. Gottman desemnă în 1961 cu acest termen ansamblul urbanizat din partea de nord-est a SUA pe coasta Oceanului Atlantic,întins pe 600 de mile,trecând pe teritoriul a 10 state,117 districte,cuprinzând 32 de orașe cu peste 500.000 locuitori,concentrând aproape o cincime din populația SUA. Este văzut ca "stadiul de gigantism al conurbațiilor" fiind să se formeze și-n alte state,în Japonia- în jurul orașului Osaka,în sud-estul Braziliei etc, (Dicționar de sociologie,p.352).

Ecumenopolisul,ca formă de așezare a populației în teritoriu,reprezintă o aglomerație urbană ordonată într-un fel,rezultat al creșterii continue,direcționate a conurbațiilor (C.Doxiadis).

Cu toate aceste procese și fenomene urbane contemporane,orașul își păstrează integritatea de organism urban unitar,de sistem funcțional și spațial.Procesele de descentralizare urbană,creșterea aglomerațiilor caracterizează fenomenul urban contemporan,ridicând probleme mai ales de ordin calitativ - de dezvoltare economică,nivel tehnologic,resurse,de probleme ale populației,ale mijloacelor de comunicație,ale mediului,de conducere,ale ritmului transformării diverselor sectoare,ale agravării decalajelor etc.
Cu dezvoltarea societății,a avut loc o continuă readaptare a orașului la cerințe noi,orașul apărând ca "ceva de transformat"(8,p.36),prin cunoașterea valorilor umane de bază,a necesităților esențiale ale existenței umane. În raport cu imaginea orașului tradițional,s-a îmbogățit sensul orașului,constatându-se deplasarea spre sensul său social

se impune azi a înțelege orașul, evoluția acestuia ca mediu de viață, ființă drept o complexitate de elemente materiale și spirituale înlănțuite într-o structură ce trebuie coerent transformată.

1.2. Clasificări ale orașelor

Unele scheme de clasificare a orașelor analizează tipurile acestora în sens static, iar altele iau în calcul etapele procesului de urbanizare.

1.2.1. Scheme ce analizează tipurile de oraș în sens static

Deosebim în acest context clasificări ce pleacă de la un singur tip de variabile și clasificări mai complexe, bazate pe două sau mai multe variabile.

A. Clasificări având la bază un singur tip de variabilă

a) Mărimea - ca variabilă este puțin folosită de sociologi, cu excepția deosebirilor urban-rural.

b) După variabila socială sau culturală :

- Redfield și Singer disting orașul ortogenetic (ce funcționează pentru a justifica și întări cultura și instituțiile existente) și orașul eterogenetic (ce funcționează ca stimul al schimbărilor sociale);
- după clasele sociale cu cea mai mare putere politică, Weber distinge orașe patriciene și plebeiene, Hauser și Schnore deosebesc orașele primitive de cele feudale, cu limbă scrisă și elită literară, ce pot fi cu orientare economică, politică și intelectuală.

c) După variabile economice :

- Breese distinge orașe industriale, administrative, coloniale, de piață;
- Lampard clasifică orașele după industria dominantă specifică;
- Harris și Ullman disting orașul loc-central (a cărui influență se extinde pe o zonă întinsă în interiorul țării, incluzând o varietate de orașe cu influență minoră), orașe transport (specializate în transport, în care bunurile se schimbă frecvent de pe un fel de transport pe altul) și orașe cu funcții speciale;
- după tipul relațiilor de producție, Marx vorbea de orașe ale proprietarilor de sclavi, feudale, capitaliste și socialiste;
- Vance, Sutker, Bogue împart orașele după partea din organizarea comerțului pe care o iau drept măsură a mărimii hinterlandului orașului și după dominația asupra acestui hinterland (zona de aprovizionare a unui oraș cu produse agricole, cu forță de muncă și locuri de agrement și-n care orașul își exercită influența nemijlocită);

- Hoselitz,după funcţia oraşului în dezvoltarea economică a ţării,a regimului,deosebeşte oraşele productive (ce contribuie la dezvoltarea economică a ţării) de cele parazitare (ce consumă mai mult decât produc,limitând dezvoltarea economică a zonei) etc.

B. Clasificări având la bază două sau mai multe variabile

După Wirth,industrializarea şi capitalismul schimbă radical oraşul, dacând la apariţia organizaţiilor gigant.

Este larg acceptată clasificarea oraşelor în preindustriale şi industriale a lui Sjoberg,ce evidenţiază deosebiri între societăţi şi oraşele lor,indicând principalele lor trăsături.
Plecând de la deosebirea între tipuri de societăţi,el distinge tipurile de oraş; societatea populară este mică,autonomă economic,fără mărturii scrise,fără diviziunea muncii şi tehnologii complexe; în ea nu se nasc oraşe mici şi mari; societatea feudală are oraşe preindustriale,atestate documentar,având surplus agricol,dependente încă de surse de energie umană şi animală,cu o clasă bogată ce trăieşte în oraşe; oraşele sunt în acest tip de societate mai mari,mai dense, mai eterogene,cu mai mulţi specialişti agricoli,cu o clară structură de clasă,cu o oligarhie ce deţine puterea religioasă,educaţională şi politică; ele tind să evite activitatea economică ; societăţi urban-industriale - ce au oraşe industriale cu mai mulţi locuitori,ce posedă mai multe cunoştinţe tehnologice,cu surse convenţionale de energie,cu un sistem de clase sociale bazat pe realizări în ce priveşte organizarea pe scară largă,în care importante sunt ştiinţa şi educaţia de masă,cu norme mai mult îngăduitoare decât prescriptive. Intre cele două tipuri de oraşe se interpun cele de tranziţie.

In ce priveşte oraşele preindustriale :
- Redfield şi Singer disting două tipuri de oraşe - administrative şi culturale,la care adaugă pe cele comerciale autohtone;
- după Hauser şi Schnore,ele pot fi capitale de provincie,capitale temple sau de cult şi oraşe ce asigură legătura în transmiterea corespondenţei;
- în context european,medieval,Max Weber distinge trei tipuri de oraşe,cu 11 elemente de bază pentru identificarea lor : aşezarea castelului nobiliar,dependenţa de oraşul ce asigură bugetul pentru recompensele civile şi distribuirea arendei,teama de mişcările reformatoare iniţiate de copiii datornicilor,atitudini faţă de munca robilor,identificări clare de suprafeţe teritoriale,dezvoltarea breslelor,straturi sociale pe care se fundează democraţia,dominaţia e-

regulor asupra împrejurimilor,diferenţa de statut în oraş între cei liberi şi cei recent eliberaţi,interese pentru exploatarea pământului,pentru producţie,comerţ sau pentru consum.

În ce priveşte oraşele industriale :

- Hauser distinge oraşul industrial - în care activităţile se concentrează spre centrul oraşului,iar preţul pământului scade la marginea acestuia - de cel metropolitan - în care activitatea tinde să se deplaseze spre suburbii,iar preţul pământului de la centru spre periferii este mai puţin clar;
- Wirth clasifică oraşele industriale după 6 variabile : mărime,aşezare în raport cu alte oraşe,funcţia economică,vârsta,cu economii echilibrate sau nu,cu economie proprie sau în declin; mărimea,densitatea şi eterogenitatea,esenţiale pentru definirea oraşului,nu sunt la el semnificative pentru tipologia oraşelor : eterogenitatea apare implicit,[illegible]tă cu funcţia economică,iar densitatea apare indirect, prin legăturile potenţiale cu vârsta şi prosperitatea;
- Moser - în Anglia,Madden şi Borgatta - în SUA clasifică oraşele pe baza analizei multifuncţionale a datelor recensământului,punând accent pe clasele sociale.

Astfel de clasificări empirice,subliniază Morris,sunt greu integrabile într-o teorie sociologică convenţională.

1.2.2. Clasificarea oraşelor plecând de la etapele procesului de urbanizare.

Amintim aici două încercări : schema lui Lampard şi cea a lui Reissman.

Lampard distinge patru etape ale procesului de urbanizare : etapa primordială - există un surplus economic,organizarea urbană este posibilă cât timp oraşele se rezumă la resursele lor de hrană; etapa definitivă - dezvoltarea merge spre punctul în care e posibil să fie fondate,transplantate oraşe,acestea depinzând mult de împrejurimi; etapa clasică - slăbesc legăturile oraşului cu mediul,producţia agricolă nu este încă specializată,comerţul este încă local; etapa industrială - înlătură multe constrângeri privind dezvoltarea oraşului,lipsesc limitele evidente ale creşterii numerice a populaţiei ce poate deveni urbană.

Reissman consideră că urbanizarea pe scară largă cere tehnologie elaborată şi ştiinţe fizice bine dezvoltate. El indică patru elemente principale constitutive (condiţii) ale procesului de urbanizare : - creşterea numerică a populaţiilor oraşului; - dezvoltarea largă a industriei manufacturiere şi larga organizare a serviciilor particu-

lare şi de afaceri; - apariţia clasei de mijloc de antrepreneri şi profesionişti dedicaţi schimbărilor sociale,ce câştigă de pe urma urbanizării industriale; - naţionalism sau ideologie cu accent pe interesele comune ale locuitorilor pentru dezvoltarea economică şi prosperitate materială,ce se opune administraţiei locale sau tradiţiei de grup. Rezulta trecerii la societatea urban-industrială ţine de dezvoltarea echilibrată şi simultană în cele patru privinţe. Din elementele menţionate rezultă o schemă clasificatorie cu 256 de categorii,de unde dificultatea denumirii acestora.

După Morris,cele patru componente constitutive ale urbanizării prezentate de Reissman reprezintă o componentă importantă pentru societatea industrială,condiţii necesare pentru clasificarea oraşelor industriale,dar nu şi suficiente. Nici o schemă de clasificare,consideră el,nu este valabilă pentru societatea preindustrială cu oraşele sale. I se pare importantă depăşirea acestor scheme vagi,incomplete,lucrul în considerare a trăsăturilor comune oraşelor şi nu atât a celor unice. Consideră că prin combinarea celor trei scheme - a lui Reissman (ce descrie societatea mai mult ca întreg decât ca oraşe luate separat),a lui Wirth (concentrată pe dezvoltarea şi specializarea economică a oraşelor luate separat) şi a lui Moser and Scott (ce arată importanţa structurii claselor sociale ale oraşului) - şi prin folosirea a până la 11 variabile s-ar asigura o gamă largă de posibilităţi pentru diferenţierea tipurilor de oraşe,grupate cât mai natural pe categorii bine gândite,cu avantajul comparării trăsăturilor oraşului cu cele ale naţiunii,regiunii în care ele se află (cf.7,p.25-33).

2. Problematica sociologiei urbane

Începuturile sociologiei urbane ţin de sfârşitul secolului trecut şi de primele decenii ale secolului nostru. Sociologia urbană s-a dezvoltat mai mult după al doilea război mondial,beneficiind în prezent de o multitudine şi o diversitate relativ mari de studii empirice,puţin însă fundamentate teoretic şi neintegrate încă într-o teorie generală amplă care să surprindă şi cuprindă într-un tot unitar varietatea şi complexitatea problematicii urbanului. Lipseşte,deci,în prezent o teorie general valabilă şi aplicabilă.

Sociologia urbană s-a ramificat,la rândul ei,într-o serie de domenii : sociologia ecologică urbană,cea socială urbană şi psihosociologia urbană.

Din problematica sociologiei urbane amintim : definirea urbanului

prin desprinderea unor trăsături-cheie ale oraşului, trăsăturile vieţii urbane - urbanismul ca mod de viaţă, apariţia şi desvoltarea oraşelor, clasificarea acestora şi a arealelor lor sociale (zone sociale), procesul de urbanizare cu specificul său pe etape şi zone geografice, problemele urbane şi soluţionarea lor, politica urbană, planificarea urbană, fenomene şi procese sociale urbane, educaţia, familia, religia urbană, instituţii urbane, funcţia grupurilor primare în contextul oraşului, modele sociale necesare pentru integrarea acestuia, condiţiile pentru coeziune în societatea urban-industrială, sociologia locuirii şi a mediului construit, participarea socială în urban, cu anume determinări formale de acţiune şi organizare socială în urban, care sunt implicaţiile lor în coeziunea socială, consecinţele lor asupra vieţii sociale, tipuri de comportament urban etc.

Înţelegerea specificului şi complexităţii urbanului este foarte importantă pentru viitorii arhitecţi, proiectanţi, urbanişti, decidenţi în probleme urbane în vederea fundamentării ştiinţifice a activităţii acestora. La conturarea imaginii urbanului îşi aduc contribuţia şi alte discipline, cum ar fi geografia urbană, economia urbană, psihosociologia etc., cu care sociologia urbană trebuie să conlucreze.

Într-o formă incipientă, unele dintre aspectele sociologiei urbane s-au conturat încă la primele generaţii de sociologi urbani, în cadrul şcolii sociologice germane, la sfârşitul secolului trecut şi începutul secolului XX, şi al Şcolii de la Chicago, la începutul deceniului al treilea al secolului nostru.

Printre ideile şcolii sociologice germane, cuprinzând un grup de oameni de ştiinţă din Heidelberg şi Berlin, amintim :
- motivaţia social-economică a apariţiei şi desvoltării oraşului modern, apariţia vieţii urbane ca determinată de raţionalitate şi de nevoia utilizării eficiente a resurselor pentru atingerea scopurilor economice, definirea oraşului ca unitate umană prin acţiuni, relaţii şi instituţii sociale complexe, caracterizarea comunităţii urbane prin piaţă, fortificaţie, sistem juridic şi administraţie politică, înţelegerea oraşului sub aspectul modului de viaţă, ca structură ce produce stiluri de viaţă şi schimbare socială - Max Weber (The City, 1905);
- înţelegerea oraşului, a evoluţiei sale prin desvoltarea civilizaţiei, prin creşterea şi deschiderea culturilor acestuia, - O. Spengler, 1923
- diferenţierea comunităţilor urbane de cele rurale, tipologia desvoltării urbane, specificul urbanului - bazat pe relaţii impersonale, pe "contracte", ce determină separarea individilor şi grupurilor, ducând la izolare, tensiune şi conflict - F. Tönnies, 1887;

- aspecte psihologice ale vieţii urbane,impactul mărimii,densităţii şi complexităţii vieţii urbane asupra unor trăsături de personalitate şi a unor mecanisme specifice de interacţiune umană - G.Simmel etc.

Scoala de la Chicago - prin reprezentanţii săi,R.Park,E.Burgess, L.Wirth,R.Redfield etc.,a deschis şi impus preocupările pentru sociologia urbană în SUA.

După Park şi Burgess,oraşul se distinge de comunitatea rurală prin o organizare socială şi un mod de viaţă diferite,specifice; ei urmăresc şi distribuţia spaţială a diverselor categorii de probleme sociale (delincvenţa juvenilă,boli mintale,prostituţie etc.).

Redfield defineşte oraşul ca tip ideal de comunitate umană opus tipului ideal de comunitate rurală.

L.Wirth dezvoltă teoretic sociologia urbanului ca mod de viaţă.

Evoluţia realităţilor urbane şi perfecţionarea metodelor şi tehnicilor de cunoaştere a urbanului au impus revizuirea,nuanţarea şi dezvoltarea ideilor acestei prime generaţii de sociologi urbani. Ideile acestia şi-au pus,totuşi,pecetea pe direcţiile de investigare ale sociologiei urbane contemporane.

Complexitatea domeniului sociologiei urbane cere abordarea urbanului prin prisma mai multor perspective. H.Gold distinge cel puţin 5 perspective de abordare în sociologia urbană,vizând dimensiuni ale realităţii urbane : - perspectiva schimbării sociale,- perspectiva organizării sociale, - perspectiva ecologică, - perspectiva problemelor sociale şi - cea a politicii sociale.

Pentru o imagine mai completă a sociologiei urbane contemporane,D.Abraham propune întregirea tipologiei lui Gold cu alte trei perspective de cercetare : - a calităţii vieţii,- perspectiva mondialistă a dezvoltării urbane şi - perspectiva imaginii urbane (2,p. 146). H. Gans introduce o altă tipologie,funcţie de abordările din perspectivă neoecologică,neomarxistă,neoliberală.

D.Abraham analizează,pe scurt perspectivele de abordare în sociologia urbană (2,p.146-153).

Incotro se îndreaptă sociologia urbană,care este viitorul ei ? Amploarea urbanizării,extinderea oraşelor urbane în toate regiunile lumii,complexitatea proceselor de urbanizare,schimbările structurale din mediul urban au ridicat problema actualităţii unor aspecte ale sociologiei urbane,a determinării statutului şi tipului de sociologie urbană adecvată cunoaşterii noilor realităţi urbane,precum şi a eficienţei politicilor naţionale de urbanizare.

O serie de sociologi,printre care J.Walton - sociolog american

şi G.Rees şi J.Lambert - sociologi englezi, promovează o nouă direcţie în sociologia urbană — "noua sociologie urbană", denumită şi economie politică a dezvoltării urbane. Nu este vorba, totuşi, de un nou tip de sociologie urbană, ci de grija specialiştilor de a surprinde mai bine natura economică, socială, politică a fenomenelor din spaţiul urban, deşi din punct de vedere epistemologic se vorbeşte de o "revoluţie" în sociologia urbană.

Cercetările de sociologie urbană de tip clasic se bazau pe principiile organizării/dezorganizării sociale şi ale "succesiunii ecologice", inspirate de teoriile europene ale integrării sociale (Durkheim, Simmel), dezvoltate de discipolii Scolii de la Chicago. Aceste cercetări au încercat abordarea fenomenelor de criză urbană, dar ele nu permit azi înţelegerea, explicarea şi soluţionarea problemelor presante acumulate în spaţiul noilor realităţi urbane.

"Noua sociologie urbană" pleacă de la ideea de criză urbană, ilustrată de o serie de fenomene accentuate în Occident după sfârşitul anilor '60, respingând prezentarea evoluţionistă neconflictuală a fenomenelor istorice - ca progres continuu al politicilor urbane ale statelor, abordând problemele urbane în legătură cu determinările lor de clasă, cu cele economice şi administrativ-politice. Aspectul integrării sociale - din sociologia urbană clasică - cedează locul accentuării problemelor inegalităţilor sociale şi rasiale; adaptarea socială - prin "competiţie" şi "succesiune ecologică"-lasă loc problemei grave a deteriorării mediului ambiant. Evidenţa politicilor de dominaţie şi acumulare ridică problema funcţionalităţii pluralismului societăţilor occidentale. Problematica "dezorganizării anomice" cedează locul fenomenului real al organizării protestului. Trec în prim planul analizei elementele crizei urbane : - protestul social, - diminuarea resurselor şi serviciilor urbane, - deficitul locurilor de muncă, declinul unor industrii, - noile responsabilităţi ale autorităţilor locale, care nu au întotdeauna mijloace materiale şi financiare pentru a soluţiona problemele urbane sociale, - evoluţia structurii populaţiei şi a pieţei muncii, - polarizarea socio-economică a oraşelor şi împrejurimilor acestora, - grija autorităţilor de a elimina focarele de tulburări din interiorul oraşelor, - semnele crizei financiare, ale recesiunii etc. (2,p.154).

Premisele unei noi sociologii urbane vizează : - analiza urbanismului şi urbanizării ca fenomene ce îmbracă forme diferite, funcţie de modurile de organizare socio-economică; - considerarea interdependenţei dintre producţie-consum-structura puterii existente în stat; - rapor-

tarea proceselor urbane concrete la bazele lor structurale,condiţionarea lor de necesităţile economice,mecanismele politice şi mediul socio-cultural; - centrarea studiilor pe schimbare socială,determinată de contradicţii sociale; - aspectul normativ şi caracterul ideologic al noii societăţi urbane; - evoluţia imprevizibilă a sistemului financiar mondial etc. (2,p. 154-155). Sociologii urbani occidentali consideră că principalele probleme naţionale (şomaj,sărăcie,politică de austeritate etc.) sunt în mare parte probleme ale oraşelor. Ei caută să determine cauzele şi trăsăturile luptelor politice şi mişcărilor sociale din mediul urban,rolul statului în dezvoltarea urbană, propunând studiul în comexiune a aspectelor fenomenului urban,integrarea diverselor nivelurii de analiză într-o perspectivă globală.

Sociologia urbană pare a se dezvolta astăzi sub forma studiilor urbane,urmărind obiective diferite în diverse ţări.
In sociologia americană se află în competiţie pentru dominaţie teoretică sociologia urbană ecologică (ecologia urbană sociologică) şi noua sociologie urbană,din care fac parte "noii urbanişti critici".
Pentru sociologia ecologică urbană perturbaţiile environmentale produc noveia de adaptare,realizată prin interdependenţă şi organizare funcţională;dezvoltarea socială fiind un proces de echilibrare între populaţie-organizarea socială-environment-tehnologie disponibilă; noile dezvoltări presupun introducerea inovaţiilor tehnologice,mai ales de transport şi comunicaţie,apărute în afara sistemului social dat (cauza schimbării apare ca externă).
Pentru noua sociologie urbană relaţiile socio-spaţiale sunt generate de relaţiile dintre capital şi muncă; dezvoltarea urbană apare ca manifestare a relaţiilor dintre logica acumulării capitalului şi piaţa muncii,putând fi explicată prin reproducerea forţei de muncă şi prin intersecţiunea stat-capital; circulaţia capitalului,mai mult decât procesul de producţie,explică importanţa urbanizării,a organizării,reproducerea forţei de muncă şi politicile urbane.
Trebuie observată complementaritatea acestor paradigme dominante în explicarea realităţii şi devenirii urbane.

3. Sociologie şi urbanism

Este vorba de a determina sociologia ca ştiinţă auxiliară a urbanismului,necesitatea participării sociologului la activitatea de urbanism şi de dezvoltare urbană.

Se impune necesitatea fundamentării sociologice a activităţii de

urbanism - ca ansamblu al activităţilor de organizare a componentelor materiale (cadru natural,resurse economice,cadru construit,populaţi etc.) ale unităţilor teriteriale de locuire (sat,comună,oraş,zonă,teriteriu naţional) în vederea îmbunătăţirii calităţii vieţii (4, p.658) - ce pleacă de la relaţia oameni (cu mobilurile lor) - activităţi- spaţii.

Diverse studii recunosc dificultatea sociologiei urbane de a-şi defini obiectul - societatea urbană - şi de a folosi metode specifice. Unii propun înlocuirea termenului de oraş (care nu ar fi un concept ştiinţific utilizabil pentru elaborarea unei ştiinţe a sociologiei urbane) cu cel de fenomen urban (care nu este obligatoriu asociat unui spaţiu) spre a evita analiza preciză a conceptelor,problemele de delimitare fiziă etc.

Analizele relaţiei dintre sociologie şi urbanism au relevat nu doar dificultăţile definirii obiectului său de către sociologia urbană şi ale folosirii unor metode specifice ei,ci şi necesitatea corelării urbanismului cu sociologia,oportunitatea prezenţei sociologului în echipe pluri - şi interdisciplinare (compuse din urbanişti,sociologi, geografi,economişti,ingineri etc.),a participării sale la dezvoltarea oraşului,la planificarea şi decizia urbană. Sociologia este chemată să intervină în cercetarea şi proiectarea de urbanism,în cunoaşterea şi evaluarea situaţiei actuale,în identificarea resurselor, problemelor şi tendinţelor,în proiectarea soluţiilor de dezvoltare,în aflarea mecanismelor sociale de implementare a proiectelor de urbanism,precum şi-n evaluarea consecinţelor sociale ale realizării unor soluţii de urbanism. Cercetarea sociologică poate oferi o imagine amplă a problemelor sociale din teritoriul avut în vedere,a dimensiunilor acestora mai mult sau mai puţin conştientizate de populaţie. Consemnăm mai jos câteva teme majore ale cercetării sociale pentru urbanism : - mobilitatea socială şi teritorială a populaţiei; - consumul de timp social funcţie de particularităţile cadrului construit şi ale reţelei de servicii; - configuraţia reţelei de localităţi constituite în sisteme de localităţi,gruparea unităţilor teritoriale cu profiluri socio-economice şi culturale asemănătoare; - participarea locală; - structuri sociale şi demografice,fenomene şi procese demografice; - satisfacţia comunitară etc. toate acestea trebuind să fie tratate statie şi dinamic,descriptiv şi explicativ (4,p.658). Arhitectul,urbanistul,proiectantul,decidentul în probleme urbane nu se pot dispensa de viziunea şi aportul sociologiei prin înlocuirea cunoaşterii ştiinţifice cu competenţa tehnică sau cu

opinia unei singure persoane.

Spre a fi eficient, sociologul trebuie să înţeleagă fenomenul urban, oraşul ca societate urbană. Diverse cercetări au indicat dependenţa tipului de societate urbană de mărimea sa, teritorială şi demografică, care, dincolo de un anume prag, determină o serie de caracteristici. Ele relevă şi rolul eterogenităţii oraşelor, nu doar ca factor de malintegrare, ci şi ca sursă a unei varietăţi de experienţe de viaţă, a unei diversităţi de posibilităţi de alegere în relaţiile interpersonale şi sociale. În oraşul actual, cetăţeanul are, pe de o parte, acces la forme de viaţă urbană avansate din punct de vedere tehnic, dar, pe de altă parte, el se confruntă cu o serie de probleme ce trebuie cunoscute de sociolog, urbanist, factorii de decizie. Oraşul apare uneori ca o societate eterogenă, prost integrată, cu o slabă cunoaştere de sine, cu o redusă participare la viaţa publică, la dezvoltarea şi planificarea urbană, cu o coeziune ameninţată de insuficientele relaţii dintre grupurile sociale, cu deficienţe de ordin social, prezentând pericolul depersonalizării, dizolvării, singurătăţii indivizilor etc.

În faţa sociologului se pun astăzi o serie de probleme cum ar fi - oraşul ca aglomeraţie şi ca societate, discontinuitatea spaţială şi segregaţia socială, mărimea oraşului şi omogenitatea societăţii urbane, rolul centrului ca focar al vieţii sociale urbane, funcţiile sociale ale cartierelor, integrarea noilor cartiere şi ansambluri în unitatea oraşului ca întreg, relaţiile dintre părţile oraşului etc. Sociologia de astăzi tinde spre o viziune mai integratoare, aflându-se în căutarea unor generalizări şi soluţii de principiu în aspectele abordate. La noi, preocupările de sociologie urbană nu se mărginesc doar oraşul, ci şi zone sau sisteme de localităţi, cercetarea acestora şi obiectivă în zone diferite şi desprinderea trăsăturilor şi a stadiului lor de dezvoltare.

Absenţa încă a unei teorii a fenomenului urban nu împiedică discutarea unor metode pentru abordarea sa ştiinţifică, pentru apropierea ştiinţifică de el şi relevarea deficienţelor unora dintre metode : a) analiza funcţională - ar putea duce la inventarierea spaţiilor urbane şi a funcţiilor lor; prezintă pericolul formalismului, organicismului; b) analiza semiologică, apărută ca reacţie contra structuralismului - ar putea evidenţia modurile contradictorii în care locuitorii realizează semnificaţiile oraşului lor; c) modelarea matematică, prin cuantificare - ar putea oferi o listă de modele matematice ordonate utilizabile în urbanism; prezintă pericolul neglijării aspectelor calitative ale proceselor ; d) abordarea în lumina patologiei - ce re-

levă aspectele patologice specifice oraşelor sau consecinţele oraşului asupra patologiei locuitorilor săi (9,p.112).

Ca "formă a organizării spaţiului",ca "dirijare prospectivă a dezvoltării spaţiale",urbanismul este o activitate complexă de ordonare, desfăşurată ca proiectare (planificare) şi creaţie,având ca obiect oraşul ca alcătuire spaţială şi sistem social,ca "sistem al unor amenajări construite,structuri sociale,funcţii sociale şi culturale". El are ca sarcină de a realiza şi renova oraşe,părţi de oraşe sau obiecte singulare din oraş,o dată cu coordonarea spaţială a funcţiilor sistemului oraş,urmărind scopuri estetice,de ordin tehnic,economic şi social(9,118-119).

Ca activitate teoretico-sistematică,dar şi empirică,sociologia are ca obiect individul în relaţiile sale cu societatea,dar şi societatea sub aspectul acţiunii sociale,urmărind cunoaşterea realităţii sociale prin elaborarea şi sistematizarea unor noţiuni,elaborarea unor ipoteze şi verificarea lor empirică,prin formularea unor teze şi teorii,analiza situaţiei existente şi prelucrarea datelor pentru obiective ale planificării,elaborarea unor dezvoltări ale relaţiei scop-mijloc, a unor prognoze şi/sau a unor modele pragmatice (Ibidem).

Pentru sociologie ca ştiinţă auxiliară a urbanismului,oraşul ca sistem se relevă a fi un sistem de relaţii fizice şi sociale legate spaţial,de conexiuni între structuri şi funcţii în strânsă relaţie cu spaţiul. Dintre interacţiunile din oraş,prezintă interes urbanistic doar acelea care generează cerinţe funcţionale concrete,adresate sistemului sub forma unor disponibilităţi de spaţii şi servicii. Din acest punct de vedere,oraşul prezintă următoarele componente esenţiale : 1. componenta fizico-spaţială,ce vizează : a) spaţiul (oraşul are un teritoriu mai mult sau mai puţin clar delimitat,în majoritate construit şi continuu),b) numărul locuitorilor (oraşe mici,mari etc.) şi c) densitatea (prin efectele sale asupra contactelor sociale,stilurilor de interacţiune etc.); 2. componentele sociale,cuprinzând : a) valori,norme de conduită (reguli de comportare pentru atingerea unor valori-scop),b) structura ca aspect static al sistemului oraş (caracterizată prin procese şi interacţiuni ce se repetă regulat, dând acestuia o formă caracteristică din punct de vedere social); oraşul are o structură pluralistă,manifestată în divergenţa intereselor; cea mai importantă trăsătură structurală a oraşului este structura sa profesională (predomină ocupaţiile neagricole,creşte numărul activităţilor administrative şi de servicii); o altă caracteristică importantă a structurii urbane o reprezintă gradul ridicat de divizi-

<u>mpe a muncii</u>,concretizat parţial prin numărul mare de roluri profesionale practicate,generînd o <u>stratificare</u> relativ diferenţiată a populaţiei orăşeneşti,apariţia unor grupuri specifice,instituţii economice,politice,culturale,asociaţii etc; ca aspect dinamic al sistemului,<u>funcţia</u> vizează diferenţierea privind asigurarea existenţei pe cale productivă sau "consumativă"; c) o altă componentă a oraşului o reprezintă <u>modul de viaţă urban</u> (surprins de Simmel,Wirth,Morris etc) - exprimat în caracterul raţional al vieţii psihice,creşterea tensiunii nervoase,punctualitate,exactitate,blazarea şi reservarea individului,polarizarea între public şi privat etc.; d) <u>echilibrul între structură şi funcţie</u>,ce conduce la menţinerea oraşului ca sistem.

Urbaniştii relevă universalitatea problemelor generate de procesul urbanizării,valabilitatea lor pentru toate societăţile,faptul că exigenţele societăţii industriale sunt aceleaşi pentru tehnica urbanistică,dar şi deficienţele urbanismului actual,constrîngerile impuse de societatea globală sau ignorarea problemelor urbanistice de către partidele politice,aflate la putere sau în opoziţie. Specialiştii relevă necesitatea implicării sociologiei în problemele urbanismului, dar şi <u>dificultăţile de comunicare</u> între urbanism şi sociologie,datorate unor modele de gîndire (sintetic/analitic) şi limbaje (terminologii) diferite,puţin cunoscute reciproc.

Sistematizatorul aşteaptă de la sociolog "elaborarea unei imagini sociale normative şi întocmirea unor prognoze pe termen lung legate de aceasta"(9,p.119). <u>Planul urbanistic</u> de sistematizare a oraşului reprezintă <u>un factor al dezvoltării urbane</u>. El este rodul interferenţei specialiştilor,puterii centrale (şi locale) şi al participării democratice a locuitorilor oraşului. Planul urbanistic trebuie să ţină cont că necesităţile societăţii urbane nu reprezintă suma necesităţilor individuale. Într-o politică adecvată,societatea urbană trebuie să coreleze şi ordoneze necesităţile ei şi sprijinul extern,al puterii centrale. Planificarea urbană rămîne,în cea mai mare parte,opera specialiştilor,fiind dificilă în acest domeniu problema participării şi a controlului democratic. Studii actuale evidenţiază atît neparticiparea populaţiei la decizia urbană,la dezvoltarea urbană (mai ales în marile aglomeraţii,în cartiere periferice),cît şi nevoia de informare a locuitorilor oraşului asupra problemelor acestuia şi de formare a lor,de familiarizare cu problematica urbană încă de pe băncile şcolilor (9,114).

În succesiunea fazelor de lucru ale sistematizării,rolul sociologului se vădeşte,pe de o parte,în analize de situaţii (cercetări fun-

damentale privind fenomenul urban),de structuri şi tendinţe,în cercetări privind oraşul în genere şi speciale,privind un anume oraş,iar, pe de altă parte,în transpunerea datelor în modele şi planuri,în care cuprinde prognoze,elaborare de modele,dar şi critica ideologiilor, a proiectelor şi a realizărilor.

Sub acest aspect,în sarcina sociologului intră cercetările privind
- analize demografice (structuri pe grupe de vârstă,pe categorii sociale,situaţia familiilor,a bugetelor de familii etc.);
- situaţia locuinţelor (situaţia obiectivă,gradul de satisfacţie a populaţiei etc.);
- relaţiile sociale (de vecinătate,contacte şi relaţii în teritoriu etc.);
- legături între oraş şi zonă (centru şi periferii) privind normele, obiceiurile,preferinţele etc.;
- cerinţele privind locuinţele,veniturile,odihna,cultura etc.

Aportul sociologului vizează,deci,mai multe niveluri : - cercetarea societăţii globale şi a impactului ei asupra societăţii urbane; - informaţii despre aspiraţiile şi comportamentele populaţiei; - sinteza la nivelul prospectivei a ceea ce oferă diverşi specialişti; - propuneri concrete în planul urbanistic,de sistematizare în dialogul cu urbanistul; - găsirea modalităţilor de antrenare a cetăţenilor la crearea oraşelor lor (9,p.109-110).

În mecanismul deciziei sociologul se situează între cei ce decid (guvernul neinformat asupra mijloacelor de a înţelege populaţia) şi populaţie (care nu înţelege problemele sub aspect tehnic). Ch.de Lauwe indică 3 condiţii ale unei decizii juste şi eficace în problemele urbanismului : dialog între locuitori şi oamenii de decizie,ipoteze cercetate privind nevoile populaţiei viitoare prin evaluarea necesităţilor şi aspiraţiilor,raporturi între responsabilii deciziilor - reprezentanţii populaţiei - specialişti în ştiinţele umaniste (cf.9,p.113).

Cea mai importantă contribuţie specifică a sociologiei pentru urbanism o reprezintă "modelul pragmatic",adică modelul pentru acţiune în vederea proiectării,planificării,sistematizării. Acesta vizează obiective şi echilibre parţiale şi nu o imagine a realităţii. Contează limbajul modelului,care trebuie să fie accesibil adresantului,gradul său de complexitate,de generalitate şi domeniul de valabilitate; trebuie elaborate modele specifice alternative (şi nu generale),corespunzătoare scopurilor divergente,modele realizabile şi trebuie stabilite limitele posibilităţilor de realizare. Acestea au un caracter experimental,urmând a fi confirmate de practica urbanistică (9,p.123).

Bibliografie

1. Abu- Lughod,Janet L.,Changing Cities,Urban Sociology,New York, Harper Collins Publishers,1991
2. Abraham,Dorel,Introducere în sociologia urbană,Bucureşti,Editura ştiinţifică,1991
3. Burgess,W.,Bogue,Donald,Contributions to urban sociology,1964
4. Dicţionar de sociologie,Bucureşti,Editura Babel,1993,coordonatori Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu
5. Drăgan,Ion,Tendinţe în sociologia urbană franceză,Extras din "Analele " Universităţii din Bucureşti,1969
6. Kasarda,John,Viitorul oraşelor americane în societatea posturbană, interviu,în "Viitorul social",mai-iunie 1985
7. Morris,R.N.,Urban Sociology,London,George Allen and Unwin LTD,1968
8. Sandu,Alexandru,Curs de teoria structurilor urbane,Bucureşti,Institutul de Arhitectură "Ion Mincu"
9. Urbanism,Bucureşti,CIDSP ,1972
10. Walton,John,Noua sociologie urbană,în Rév.int.Se.soc.,33,nr.2, aprilie-iunie 1981

TEME DE REFLECŢIE ŞI DEZBATERE

- În ce constă caracterul de sistem al oraşului,care sunt componentele oraşului văzut ca obiect urbanistic ?
- În ce sensuri şi sub ce aspecte evoluează fenomenul urban în epoca contemporană?
- Ce probleme au abordat şi cum le-au soluţionat primele generaţii de sociologi urbani ?
- Care sunt accentele în "noua sociologie urbană"?
- Indicaţi teme şi probleme ale cercetării sociale pentru urbanism
- Sub ce aspecte,pe ce niveluri şi-n ce sensuri se conturează oportunitatea intervenţiei sociologului în activitatea de urbanism,în planificarea şi dezvoltarea urbană ?

VI. PERSPECTIVA ECOLOGICA IN INTELEGEREA URBANULUI

Este vorba de una dintre ramificaţiile sociologiei urbane, care vizează procesele şi formele de adaptare a populaţiei din comunităţile urbane la environment (mediul ambiant în care ele trăiesc). Ecologia urbană ilustrează comportamentul social în relaţie cu folosirea spaţiului, oferind o imagine a organizării spaţiului în oraş, arătând importanţa comportamentelor spaţiale ca factor al determinismului social (urban). Accentul cade în explicaţiile ecologice nu atât pe structură, cât pe proces.

Se pot distinge două momente, două etape semnificative în evoluţia ecologiei urbane : preocupările reprezentanţilor Scolii de la Chicago şi ecologia (sociologică) umană.

1. Începuturile ecologiei urbane

Problema ecologică apare chiar de la începuturile sociologiei urbane în abordările din anii 1920-1930 ale Scolii de la Chicago, ai cărei reprezentanţi - R.E.Park, W.E.Burgess, R.McKenzie, L.Wirth etc. - au avut în vedere cazurile speciale de adaptare a comunităţilor umane (urbane) la mediul schimbător, căutând să construiască un model care să surprindă structura ecologică a oraşelor mari şi procesele ecologice ce-au dus la aceste structurări.

In 1925, R.E.Park nota în "The City" că ecologia urbană caută să "izoleze factorii geografici şi demografici şi să descrie, pe această bază, constelaţiile tipice de persoane şi instituţii înserate în spaţiul urban" (s.n., cf.2, p.196). Dintre modelele ce surprind structura ecologică a oraşului mare am putea aminti modelul cercurilor concentrice, elaborat de Burgess plecând de la situaţia şi condiţiile oraşului Chicago. Scoala de la Chicago surprinde relaţia dintre cadrul fizic al oraşului şi comportamentul uman - înţeles biologic, dar şi sociologic, însă determinat biogenetic. Configurarea oraşelor este rezultatul adaptării oamenilor la mediul lor. Organizarea spaţială, bazată pe pattern-uri de utilizare a teranului, este guvernată de lupta pentru existenţă a organismelor vii. Lupta pentru ocuparea unei poziţii în spaţiu este determinată, după McKenzie, de fenomenele de invazie, competiţie, succesiune şi acomodare (cf.1, p.127). Pe această bază, Burgess îşi elaboră modelul cercurilor concentrice, reprezentând organizarea spaţială ideală a unui oraş bine constituit :

nucleul urban central (centrul de afaceri), zona de tranziţie ce-l înconjoară (incluzând centre de industrii uşoare şi afaceri), zona ocupată de muncitorii industriali ce au reuşit să iasă din zona de tranziţie aflată în deteriorare, zona rezidenţială cu clădiri unifamiliale (unde locuiesc cei înstăriţi) şi zona de navetă, suburbană sau a oraşelor-satelit, aflată la 30-60 de minute de nucleul central de afaceri. Pe baza acestui model sunt explicate diferenţele spaţiale produse prin competiţie, succesiune, acomodare în interiorul oraşului, dar şi fenomenele de patologie socială. Fiecare din cele cinci cercuri (zone) se caracterizează printr-un mod particular de utilizare a terenului, prin anumiţi oameni şi anumite stiluri de viaţă distincte. Amintim aici doar în treacăt că modelul lui Burgess a fost dăpăşit o dată cu creşterea urbană, cu dezvoltarea tehnologiei. Apoi au apărut modelul sectorial - elaborat de Homer Hoyt în 1939, după care marele oraş este compus din sectoare (şi nu din cercuri concentrice) - şi modelul nucleilor multipli - elaborat de către Harris şi Ullman în 1945, ce considerau că oraşul mare nu are un singur centru, ci mai multe, fiecare cu trăsături specifice.

L.Wirth avea în vedere, încă de la începuturile Şcolii de la Chicago, o serie de [illegible] din structura oraşelor industrializate ce duc la menţinerea acestora în forma respectivă sau la schimbarea lor. Aceste procese, numite convenţional ecologice, sunt văzute de el ca fiind complementare : concentrare-deconcentrare, centralizare-descentralizare, invazie-retragere, succesiune-retragere.

6 I. Concentrarea şi deconcentrarea vizează schimbări în distribuţia populaţiei, ca rezultat al migraţiei dintr-o zonă în alta, dar şi al ratelor naturale influenţate de naşteri şi decese.

Centralizarea vizează dominanţa oraşului sau a zonei sale centrale asupra regiunilor metropolitane din jur, referindu-se în special la numărul şi tipul serviciilor dezvoltate în interiorul acestei regiuni, la localizarea industriei, comerţului şi îndeosebi la tactica amplasării lor aici. Descentralizarea vizează deplasarea din centru a fabricilor, magazinelor, oficiilor.

Invazia-retragerea se aplică acolo unde apare segregaţia zonelor rezidenţiale de cea comercială şi industrială. Invazia are în vedere venirea şi aşezarea pentru prima dată într-o zonă a unor consumatori, a altor grupuri sociale sau populaţii ce nu existau înainte aici, iar retragerea se referă la mişcarea acestora spre o zonă cu statut ridicat, ca început al unei noi invazii. Retragerea poate să nu fie aute-

mai urmată de o nouă invazie. Invazia semnifică mutarea oamenilor în afara centrului oraşului,spre zone ieftine. Rezidenţii pot ţine la omogenitatea socială din vecinătăţi,populaţia invadatoare poate fi persecutată sau băştinaşii se pot acomoda cu noii veniţi. Succesiunea reprezintă o mişcare a grupurilor în timp în acelaşi spaţiu. Succesiunea şi retragerea vizează dominaţia noilor sosiţi,a noilor grupuri - ce vin cu diferite culturi,cu noi tipuri de magazine, cu un conducător local al asociaţiilor etc. - asupra zonei în care organizaţiile şi valorile majoritare îşi asumă controlul./

Ecologia socială a fost la început o teorie distinctă ce avea în vedere comportamentul social în relaţie cu folosirea spaţiului,o teorie bazată pe competiţia pentru spaţiu,insuficient. Cei veniţi din exterior depind de nevoile de spaţiu ale diverselor părţi şi de resursele pe care ei le pot folosi în competiţie.

Teoria a fost atacată pe motiv că a exagerat importanţa resurselor economice în explicarea rezultatelor competiţiei pentru folosirea terenului. Explicaţia economică apare ca inadecvată în înţelegerea persistenţei parcurilor,a locurilor istorice,a construcţiilor publice,a ocupării zonelor centrale de către organizaţii nonprofit etc.

Competiţia este văzută ca un concept mai larg de către sociologul urban R.N.Morris,ce include simultan competiţia economică,politică,ideologică,juridică,precum şi termeni de planificare. Folosirea terenului în oraş este mediată prin competiţia economică,dar factorul de bază este cel politic,la care se adaugă organizaţiile religioase şi cele educaţionale ce ocupă terenuri aducătoare de profit. Competiţia, spune acest sociolog englez,depinde tot mai mult de aspecte legale, politice,tehnologice,de factori geografici acolo unde segregaţia e strict introdusă,unde grupurilor minoritare li se interzice competiţia pentru teren în afara rezervaţiei (ghetto-rilor).

Chiar dacă cele câteva idei,concepte-cheie,ce-au stat la baza studiilor empirice,au suferit modificări,nuanţări,ele au oferit o imagine mai plină a organizării spaţiului în oraş,arătând importanţa comportamentelor spaţiale ca limitări sau,uneori,ca factor determinant în societate. Punând accentul pe procese şi nu pe structură,ele corectează imaginea simplificată şi statică a oraşului.

Explicaţiile ecologice de început au acordat,însă,rar atenţie condiţiilor sociale în interiorul cărora are loc competiţia,limitelor competiţiei fixate de societate sau resurselor competitive de care dispun rezidenţii,patronii sau organizaţiile publice. Limitele competi-

ţiei sunt fixate nu doar de restricţiile politice şi juridice,ci ele cuprind şi zonele oraşului unde felosirea plasează în afară terenul în care competiţia pentru pământ poate avea loc.

Se consideră azi că dinamica structurilor din spaţiul urban este determinată de o serie de procese ecologice,cum ar fi : invazia (o nouă populaţie sau activităţi specifice încalcă aria ocupată de altă populaţie),fisibiega (supravieţuiesc în acelaşi zonă populaţii poleate prin relaţii de rudenie sau etnice),segregaţia (separarea unor populaţii în teriteriu,fiecare cu trăsături şi activităţi distincte - grupuri culturale,profesionale etc.),succesiunea (o populaţie sau un tip de activitate înlocuieşe o altă populaţie sau alt tip de activitate dintr-o zonă).

2. Ecologia umană

Abordările moderne din ecologia urbană - A.Hawley,B.Berry,J.Kasarda,L.Schnore etc. - prezintă comunitatea urbană ca un ecosistem, cuprinzând interrelaţia dintre 4 variabile principale - populaţia, mediu,tehnologie,organizare socială - ce formează aşa-numitul "complex ecologic".

În ultimii ani,ecologia urbană s-a dezvoltat sub forma ecologiei sociologice umane. În cele mai multe studii de ecologie umană relaţiile dintre populaţie şi mediu sunt mediate de organizarea socială. Din perspectiva ecologiei umane accentul nu mai cade pe conflict şi competiţie în înţelegerea oraşului,ci pe analiza interdependenţelor funcţionale de la nivelul relaţiilor şi proceselor de organizare a spaţiului şi pe rolul dezvoltării tehnologice în acest proces. Accentul se deplasează pe organizare,cooperare,adaptare a comunităţilor la exigenţele mediului în schimbare. Ecosistemul (sistemul social), environmentul,populaţia sunt pentru ecologia umană componentele esenţiale în definirea şi înţelegerea oraşului. Adaptarea reprezintă, după A.Hawley,relaţiile funcţionale,viabile,ce tind spre echilibru între cele trei componente. Mediul pune problema adaptării,populaţia este elementul vital,iar ecosistemul este mecanismul adaptativ,răspunsul populaţiei la necesitatea menţinerii unei relaţii funcţionale. După Hawley,raportul de întrepătrundere dintre environment-populaţie -sistem social se manifestă ca adaptare,dar şi ca dezvoltare a oraşului,ce depinde de capacitatea sistemului de a crează şi prelua noile elemente apărute (oameni,tehnologii,informaţii etc.)(cf.1,p.127-

128).

Din perspectiva ecologiei sociologice umane, oraşul apare ca organizare a spaţiului funcţie de anumite principii. M.Micklin indică drept acceptate următoarele 5 principii ale unei organizări ecologice : interdependenţa - vizând relaţiile bazate pe diferenţieri complementare sau pe similarităţi suplimentare ce leagă unităţile organizaţionale, influenţând dimensiunile lor temporale şi spaţiale, funcţia - cheie - ce indică faptul că relaţiile dintre populaţie şi environment sunt mediate prin anume activităţi (producţie, schimb, distribuţie), diferenţierea - reprezentând gradul de specializare funcţională determinată de desvoltarea funcţiei-cheie, ca principal factor ce limitează diversificarea sistemului, populaţia admisă ca număr şi zona de ocupat, dominanţa - măsura în care unităţile ce realizează funcţia - cheie reuşesc să determine şi să coordoneze funcţionalitatea alter unităţi ale sistemului, izomorfismul - ce presupune că două sisteme o formă similară de organizare unităţile ce funcţionează în aceleaşi condiţii environmentale sau acele condiţii ale mediului ce-s mediate printr-o "unitate-cheie"(cf.2,p.197).

Principalele aspecte de ecologie umană abordate din perspectivă sociologică ar fi :-structura spaţială, socială şi economică a comunităţilor; - efectele dimensiunii şi densităţii comunităţilor asupra compertamentului uman; - comunitatea urbană contemporană; - segregarea, lumenproletariatul urban; - suburbanizarea; - dispersia şi conservarea resurselor; - creşterea şi declinul regional; - politica industrială şi revitalizarea economică; - procesele şi problemele ecologice urbane de anvergură internaţională etc.

3. Clasificări ale arealelor sociale în interiorul oraşelor

Dincolo de încercările de clasificare a oraşelor, există alte încercări de a defini şi clasifica zone sociale distincte din oraş, plecând de la presupunerea că modelele de folosire a pământului diferă semnificativ pe zone, că sunt zone în care relaţia socială este intimă, caldă şi altele în care aceasta este formală, rezervată, că numele unor zone, străzi este sinonim cu anume ocupaţii sau grupe sociale. Pot fi găsite aproape în toate oraşele câteva tipuri de zone. Clasificările ar trebui să vizeze separat oraşele preindustriale şi cele industriale. Lipseşte în prezent o schemă generală pentru clasificarea zonelor sociale în toate oraşele. Există, însă, date ce indică fo-

locirea specifică a pământului în oraş, iar studii ale unor economişti şi geografi urmăresc fundamentarea unei teorii generale asupra folosirii pământului din zona urbană.

Harris consideră nevalabilă schema statică de trasare a zonelor întrucât puţine oraşe sunt în controlul strict asupra folosirii pământului, iar compoziţia socială a zonei se schimbă în mai puţin de zece ani. El consideră utilă gruparea oraşelor pe categorii sau clasificările vizând trăsături ale zonelor sociale; de exemplu, în oraşul preindustrial - atelierul sau magazinul familial era alipit casei, iar în oraşul industrial sediul marii companii este mai separat de cămin, unele dintre acestea sunt considerate ca nu posedă locuri în centrul oraşului, iar altele considerând profitabilă posesia locuriler în suburbii sau în zone rurale.
Politicile de planificare pot încuraja modele de folosire a pământului conform mai mult cu interesul public decât cu profitabilitatea companiilor, iar guvernele îşi pot rezerva locuri de prestigiu pentru departamentele lor.

Au existat încă înainte de cel de-al doilea război mondial încercări de a proiecta un model de oraş industrial. Am menţionat în acest sens teoria zonelor concentrice - Burgess, teoria sectoarelor - Hoyt, teoria nucleilor multipli - Harris şi Ullman.
Teoria lui Burgess a zonelor concentrice (inele în jurul centrului) reprezintă o abstracţie, ce presupune un oraş în care transportul ar fi bun în toate direcţiile, în care competiţia pentru teren se bazează pe profitul economic. Cele 5 zone sunt : - cartierul general de afaceri, cu magazine mari, cu birouri comerciale şi administrative; - zona de tranziţie, în care casele mari, cândva locuite de cei bogaţi, au fost împărţite în camere pentru săraci şi imigranţi recenţi, fiind apoi preluate de către companiile ce-şi extind afacerile; - zona în care locuiesc muncitorii; - zona suburbană rezidenţială; - zona navetiştilor. Această schemă, consideră Harris, nu este valabilă pentru toate oraşele, inelele din jurul centrului suferind modificări determinate de dezvoltarea industriei, transportului, valorilor culturale.
Teoria sectoarelor - Hoyt - consideră că sectorul ce emană din centrul oraşului, mai mult ca zonă din jur, cuprinde o folosire omogenă a terenului. Conform acestei teorii te-ai aştepta ca reşedinţele clasei mijlocii să fie concentrate în o zonă a oraşului, iar cele ale clasei muncitoare şi industria grea - în cealaltă parte. Şi acest model este modificat de către factorii de amplasament, de consideraţii

de profitabilitate,transport,valori culturale. In Washington DC concentrarea rezidenţilor bogaţi în N/V este în parte un răspuns la particularităţi de amplasament dorite,iar în parte - la o tradiţie perpetuată.

Teoria nucleilor multipli - a lui Harris şi Ullman - seamănă cu oraşe ce au înglobat altele mai mici,fără a le schimba modelul lor de utilizare a terenului; sunt centre comerciale sau manufacturiere mai mici împrăştiate în jurul centrului comercial mai mare,pe locul fostelor oraşe sau sate independente. Ori,înglobarea oraşelor mai mici în oraşul principal poate avea o influenţă mai mică asupra utilizării terenului,mai ales când centrele mai mici sunt aşezate la importante intersecţii de trafic.

Se poate spune că nici una din cele trei teorii nu este general valabilă; probabil corelarea lor ar avea o valoare mai generală,după cum sunt necesare noi cercetări pentru elaborarea unei teorii mai complexe.

Analiza folosirii terenului trebuie făcută într-un context teoretic. Clasificările existente ale zonelor sociale indică dificultăţile elaborării unei scheme utile dacă aceasta nu este legată de o teorie generală a societăţii. Majoritatea sociologilor urbani computerizează doar modelele de folosire a pământului,ca rezultat al competiţiei pentru resurse puţine,tinzând să interpreteze prea îngust acest lucru - în termenii competiţiei economice. Economiştii şi geografii urbani caută să explice mai amănunţit modelele rezultate,legând analiza asupra utilizării terenului de o analiză mai largă a motivelor dezvoltării oraşului.

După al doilea război mondial au apărut alte scheme reprezentând încercări de clasificare a sectoarelor unui oraş.

Mai reprezentativi pentru gândirea actuală sunt Shevsky,Williams şi Bell cu metoda "arealului social". Descrierea globală a fiecărui areal a fost înlocuită cu atenta măsurare a trăsăturilor semnificative ale arealului,oferind o imagine exactă a zonei; descrierea zonei trece de la profesie la calitatea relativ scăzută a locuinţei,nivelul scăzut al veniturilor,incidenţa crescută a căminelor destrămate,ocuparea peste media de supraaglomerare. Ei caracterizează arealele sociale ca fiind mai mult sau mai puţin urbanizate prin 3 măsurători : proporţia populaţiei unei zone aparţinând unui grup minoritar,a femeilor ce lucrează şi a închirierilor de către proprietari a caselor acestora. Este posibil ca aceste măsurători să nu fie transferabile

din Marea Britanie la alte ţări,unde difereă valorile privind închirierea,proprietatea asupra caselor,locurile de muncă pentru femei căsătorite. Reiese din acest studiu faptul că clasa muncitoare ar fi mai urbanizată decât clasa mijlocie,indiferent dacă se află în centrul oraşului sau în zona rurală.

Analizele asupra zonelor ce grupau instituţii comerciale,de petrecere a timpului liber,cluburi,biserici,firme,spitale etc. oferă date despre măsura în care individzii sunt pregătiţi să se deplaseze pentru anume servicii sau produse. Lipseşte,însă,în aceste studii legătura clară cu o teorie semnificativă.

Lucrarea lui Firey despre Boston indică modalitatea în care un puternic grup economic reuşeşte să păstreze zone centrale ale oraşului,cu parcuri publice şi repere istorice,deşi ocupă locuri ideale pentru dezvoltarea comercială.

Analiza lui Haig reprezintă încă în 1920 un studiu relevant asupra distribuţiei posibilităţilor de depozitare în diverse etape ale procesului de fabricaţie,în înţelegerea concentrării principalelor birouri ale firmelor din centrul celui mai mare oraş. Această analiză pleacă de la 3 concepte economice : economiile şi neeconomiile producţiei pe scară largă,costul transportului în etapele procesului de producţie,costul cumpărării sau închirierii unui loc central,arătând că motivele apariţiei oraşului ar putea explica modelul general de utilizare a pământului - localizarea unei industrii manufacturiere ca rezultat al comparării costurilor fabricării tuturor articolelor într-o singură localizare şi apoi distribuirea lor spre părţi locale şi - trimiterea materiilor prime spre centrele de comercializare locale şi fabricarea produselor în fabrici mai mici.

In acelaşi fel se pot explica şi mişcările rezidenţiale - costul unui mic cămin din apropierea locului de muncă este comparat cu costul călătoriei spre o zonă mai bună. In astfel de analize consideraţiile economice sunt încărcate cu judecăţi de valoare privind solicitarea socială a zonei.

Lewis defineşte zonele sociale după participarea diferită la activităţile recreative şi de muncă aflate mai ales în oraşe,provenind identificarea urbanizării cu calitatea de mediu al unei clase. Rezultă că există zone sociale distincte deoarece cei ce au locuri de muncă comune sau beneficiază de aceleaşi facilităţi distractive ar locui în aceeaşi zonă.

Bibliografie

1. Abraham,Dorel,Introducere în sociologia urbană,Bucureşti,Editura ştiinţifică,1991,p.126-128
2. Dicţionar de sociologie,Bucureşti,Editura Babel,1993,coordonatori Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu
3. Morris,R.N.,Urban Sociology,London,George Allen and Unwin Ltd., 1968,p.101-113

TEME DE REFLECTIE SI DEZBATERE

- Care este esenţa perspectivei ecologice în înţelegerea urbanului?
- Contribuţiile Scolii de la Chicago în domeniul ecologiei urbane şi criticile ce i s-au adus
- Cum se structurează "complexul ecologic" în viziunea ecologiei umane ?
- Daţi exemple de clasificare a zonelor sociale în oraşe,identificând şi factorii puşi la baza organizării spaţiului urban

Scanned with OKEN Scanner

VII. URBANISMUL CA MOD DE VIAŢĂ

1. Precizări conceptuale

Sintagma reproduce titlul unui articol scris încă din 1938 de către sociologul american Louis Wirth, aparţinând Şcolii de la Chicago. Analiza acestei sintagme cere, însă, determinarea - la nivelul actual al cunoaşterii sociologice - a celor doi termeni implicaţi - "urbanism" şi "mod de viaţă".

Urbanismul este definit ca reprezentând "ansamblul activităţilor de organizare a componentelor materiale (cadru natural, resurse economice, cadru construit, populaţie etc.) ale unităţilor teritoriale de locuit (sat, comună, oraş, zonă etc.) în scopul îmbunătăţirii calităţii vieţii" (s.n., 2, p.658).

"Modul de viaţă" reprezintă categoria sociologică ce exprimă "organizarea vieţii membrilor unui grup social, colectivităţi; cosa ca fac indivizii, modul în care se desfăşoară viaţa lor în condiţii sociale date" (s.n., Cătălin Zamfir în 2, p.364), putând fi redat fie prin surprinderea tuturor caracteristicilor m.d.v. ai unei persoane (grup, colectivităţi) - într-o perspectivă descriptivă, fie prin căutarea influenţelor unui factor, considerat determinant (sau a unor factori) asupra m.d.v. - într-o perspectivă explicativ-predictivă. Modul de viaţă cuprinde un ansamblu de fenomene, puternic determinate de condiţiile sociale, dar ireductibil la acestea întrucât intervine şi logica vieţii individului uman; într-o astfel de înţelegere se respinge tratarea omului doar ca simplu produs al organizării sociale.

Înţelegerea urbanismului ca mod de viaţă, a relaţiei dintre urbanism şi modul de viaţă presupune, după cum se poate vedea, şi definirea unui al treilea termen - "calitatea vieţii", care desemnează "semnificaţia pentru om a vieţii sale, rezultat al evaluării globale, din punctul de vedere al persoanei umane, a propriei vieţi"; este rodul "raportării condiţiilor de viaţă şi a activităţilor ce compun viaţa umană la necesităţile, valorile şi aspiraţiile umane" (s.n., Cătălin Zamfir, în 2, p.79). Poate viza fie evaluarea globală a vieţii dusă de individ, grup, colectivitate, fie evaluarea diverselor condiţii, sfere ale vieţii : calitatea mediului ambiant, a vieţii ca muncă, a vieţii de familie, a relaţiilor interpersonale etc. Se referă şi la condiţiile obiective în care se constituie viaţa, dar şi la modul subiectiv în care fiecare îşi evaluează viaţa proprie (starea de satis-

faţie, împlinire, fericire). Măsurarea calităţii vieţii se face pe baza unor indicatori de stare (a mediului, a relaţiilor interpersonale, a tipului de muncă oferit etc.) şi de evaluare (a necesităţilor, aspiraţiilor umane (Ibidem, p.80).

Urbanismul ca mod de viaţă vizează, în esenţă, analiza activităţilor umane din oraşe, a modului cum se desfăşoară viaţa oamenilor şi a imaginilor oamenilor despre oraş şi viaţa urbană.

2. Începuturile urbanismului ca mod de viaţă

Unele idei despre urbanism ca mod de viaţă pot fi întâlnite la reprezentanţii şcolii germane de sociologie de la sfârşitul sec.al XIX-lea şi începutul sec.XX. Astfel G.Simmel, în studiul despre "metropolă şi viaţa urbană" urmăreşte rolul densităţii, dimensiunii şi complexităţii vieţii urbane în formarea unor trăsături de personalitate şi a unor mecanisme specifice de interacţiune umană. In mediul urban individul nu este închis într-un grup primar (ce-i asigură toate resursele - economice, sociale, religioase, recreaţionale etc.)-, ci el se bucură de o mai mare libertate de mişcare, de mai multe posibilităţi de afiliere la diverse grupuri (grupuri ocupaţionale, asociaţii ştiinţifice, culturale etc.) şi de afirmare a resurselor proprii în astfel de afiliaţii de grup, în care poate ocupa poziţii de prestigiu. Si F.Tönnies sesiza încă din 1887 faptul că oraşul se bazează pe relaţii impersonale (stabilite mai mult pe bază de "contracte" şi mai puţin pe dorinţa naturală a individului), ceea ce generează separarea indivizilor şi grupurilor, izolare, tensiune, conflict. In "The City" - 1905 - Max Weber observa nu doar rolul raţionalităţii în apariţia vieţii urbane (nevoia utilizării eficiente a resurselor pentru atingerea scopurilor economice), ci şi specificul modului de viaţă urban - oraşul produce stiluri diferite de viaţă şi schimbare socială (cf. 1, p.144-145).

In mare parte, sociologii au înţeles că oraşul nu înseamnă doar procesul de adaptare a oamenilor la mediul înconjurător în condiţii de densitate, că oraşul nu este un simplu mecanism fizic şi o construcţie artificială. Acest lucru este valabil într-o măsură şi pentru reprezentanţii Scolii de la Chicago.

După R.E.Park, oraşul este implicat în procesele vitale ale oamenilor, fiind "o stare a minţii, un corp de obiceiuri şi tradiţii, de atitudini organizate şi sentimente ... implicate în aceste obiceiuri şi ..., transmise prin tradiţie" (cf.1, p. 128).

Louis Wirth,alt reprezentant al Scolii de la Chicago,defineşte expres oraşul prin modul său de viaţă. Considerând 3 variabile de bază ale vieţii urbane - utilizate ca variabile operaţionale - Wirth arată că cele mai importante aspecte ale acţiunii şi organizării urbane apar,se desfăşoară şi pot fi înţelese doar dacă se au în vedere valorile de mărime,densitate şi eterogenitate ale unei aşezări urbane. Wirth şi-a elaborat teoria în perioada de înflorire a Scolii de la Chicago,ai cărei reprezentanţi preiau şi valorifică rezultatele cercetării din peste 20 de ani; mai multe decenii,Scoala grupată în jurul Universităţii din Chicago a iniţiat ample cercetări de teren, în arii vaste şi pe profil complex,începând cu o cercetare relativ ecologică a problematicii urbane (amplasări,funcţionalităţi,patologie urbană etc.) şi evoluând spre elaborarea unui sistem conceptual al oraşului ca model spaţial. Wirth va ilustra efortul de conceptualizare al acestei şcoli prin identificarea unor trăsături considerate fundamentale pentru spaţiul urban,punerea lor în relaţie reciprocă spre a urmări valabilitatea lor în mecanismul urban./

Plecând de la formele urbanismului din SUA ale anilor 1920-1950 (mai ales de la oraşul Chicago şi mai puţin de la zonele din jur),într-un articol din 1938 sociologul american consideră mărimea,densitatea şi eterogenitatea ca trăsături-cheie ale oraşului - definit ca o comunitate relativ largă,având o mare densitate şi eterogenitate - care determină,la rândul lor,o serie de fenomene sociale. În acest sens, el indică o suită de însuşiri ale modului de viaţă urban,de trăsături ale vieţii urbane considerate ca având legătură cu mărimea,densitatea şi eterogenitatea într-o societate urbanizată,ca fiind consecinţe logice ale adaptării la un mediu larg,dens şi eterogen. După Wirth,oraşul mare,dens şi eterogen este crucial în generalizarea ideilor şi comportamentelor urbane.

Oraşul îi apare ca o structură socială în care relaţiile primare de grup sunt înlocuite cu relaţii secundare; creşterea dimensiunii oraşului multiplică variaţiile individuale şi diferenţierea socială,acestea slăbind legăturile comunitare,conducând la relaţii formale,la interacţiuni sociale impersonale,superficiale,segmentare, tranzitorii,cu implicaţii asupra personalităţii umane,cum ar fi "însingurarea",dobândirea unui caracter aşa-zis "schizoid"; şi densitatea stimulează diferenţierea internă,conducând la apropiere fizică mare,dar la contacte sociale slabe,mai formale,la o "angajare" parţială,strict necesară,la "relativism" şi "secularizare" în planul relaţiilor comunitare,cu efecte în planul agresivităţii; pe de altă

parte,creşterea mobilităţii sociale generează eterogenitatea mediului urban,ce explică,parţial,"nebunia" marilor oraşe,proliferarea crimei,sinuciderii,corupţiei,delincvenţei,a drogurilor etc.
Specificul relaţiilor interumane în marile oraşe face ca indivizii să devină tot mai izolaţi,atomizaţi,tot mai anonimi,relativişti,raţionali şi sofisticaţi,depersonalizaţi,susceptibili de manipulare de către mass-media,grupări de interese,mişcări sociale.
Dar Wirth nu are în vedere doar structura socială specifică,particularităţile relaţiilor interumane,sociale în oraş cu impactul lor asupra personalităţii umane - în cazul unui oraş mare,dens şi eterogen - ci şi alte trăsături ale modului de viaţă urban,ca implicaţii ale mărimii,densităţii şi eterogenităţii.

Să le urmărim în întregul lor,aşa cum au fost prezentate de Wirth în încercarea sa de sinteză şi rezumate ulterior şi de către R.N.Morris într-un ansamblu de 12 propoziţii de bază - alcătuind un sistem logic şi oferind o imagine unitară a consecinţelor la scara complexului urban,reprezentând principii sistematizatoare cu valoare metodologică.

1. a) Legături relativ slabe între co-rezidenţi; b) control social formal (organizat); c) separare fizică a diverselor subgrupuri
Mărimea şi diversitatea oraşului duc la legături relativ reduse între locuitorii săi,la absenţa unei tradiţii comune,ca mijloc de reglementare a normelor sociale şi de aceea la metode formalizate de control social; eterogenitatea conduce la separarea fizică a subgrupurilor, la formarea unor arii relativ omogene în cadrul oraşului în care sunt posibile legături mai puternice.
2. a) Dificultatea de a-i cunoaşte personal pe ceilalţi; b) impersonalitate,superficialitate,relaţii segmentare şi tranzitorii; c) tratarea relaţiilor în mod marginal,ca mijloace de atingere a scopurilor.
Mărimea populaţiei face aproape imposibilă cunoaşterea personală de către un locuitor al oraşului a celorlalţi. Individul depinde de serviciile unui mare număr de persoane,dar această dependenţă vizează un aspect variat şi mobil,nefiind una personală şi integrală - contactele angajează doar un segment al personalităţii,după cum este vorba de mediul de muncă,deservire,locuire,recreare etc,alternativ şi pe durată relativ scurtă. Rezidenţii urbani sunt de aceea înclinaţi să trateze relaţiile ca mijloace de atingere a scopurilor,ei comportându-se "raţional şi sofisticat",urmărind calculul şi eficienţa,mai puţin spontan şi cu un simţ redus al participării.
3. a) Diviziunea muncii,cu relaţii tratate în mod marginal; b) dominaţia firmelor mari; c) coduri etice.

Diviziunea economică a muncii în mediul urban se asociază cu tratarea relaţiilor sociale în termeni de mijloace-scopuri, ilustrând profesionalizarea, afirmarea întreprinderilor mari şi integrarea interprofesională prin coduri etice şi de etichetă valabile pe grupuri.

4. a) Diviziunea muncii creşte direct proporţional cu creşterea pieţei; b) specializare crescută şi interdependenţă; c) echilibru instabil în creştere.

Mărimea populaţiei se asociază în mediul urban cu o largă piaţă de desfacere, cu o varietate de funcţii economice, de specializări pe profesie, cu extinderea deservirii la nivel naţional şi internaţional, cu interdependenţa, dar şi cu echilibru instabil.

5. a) Imposibilitatea de a acoda atenţie tuturor tuturor rezidenţilor; b) Comunicare indirectă prin mass-media; c) Grupuri de interese speciale.

Mărimea populaţiei face imposibilă comunicarea publică directă cu toţi rezidenţii, determinând recurgerea în acest scop la mass-media, cu metodă de difuzare a informaţiei şi opiniilor, cu principal canal de legătură între factorii de decizie şi publicul larg. Apar grupuri de interese speciale.

6. Diferenţierea şi specializarea cresc proporţional cu densitatea.

Densitatea creşcută sporeşte efectul mărimii în determinarea unei mari diferenţieri, specializări între locuitori, cu şi condiţii elementare de supravieţuire.

7. a) Legături fizice strânse, dar contacte sociale slabe; b) simboluri uşor perceptibile.

In ariile urbane dens populate contactele fizice sunt frecvent asociate cu contacte sociale slabe, relativ superficiale, ceea ce impune recurgerea la simboluri uşor perceptibile, vizibile în vederea cunoaşterii, recunoaşterii şi evaluării (uniforme, alte semne şi indicatori).

8. a) Competiţia economică determină folosirea pământului; b) dorinţe rezidenţiale complexe; c) segregarea funcţiei rezidenţiale şi de folosire comercială a terenului.

Modelul de folosire a terenului urban în scop de construcţie face obiectul unei strânse competiţii economice, urmărindu-se utilizarea cea mai eficientă economic şi satisfacerea dorinţelor rezidenţiale complexe. Aşezarea într-o zonă este determinată nu doar de consideraţii economice, ci şi de prestigiu, de absenţa poluării, de accesibilitatea la locul de muncă etc. O diversitate de factori, economici şi sociali, determină selectarea zonei de locuire, aşezarea populaţiei în anume sectoare, rezultând zone diferite sub aspectul funcţiilor economice şi al

profilului social. Are loc despărţirea funcţiei rezidenţiale şi a celei comerciale de folosinţă a pământului.

9. a) Competiţie şi exploatare reciprocă mai degrabă decât cooperare în muncă; b) ritm înalt al vieţii; c) rutine ordonate şi semnificative (pline de înţeles).

Pondorea redusă a aspectelor afective,emoţionale în contactele sociale conduce la predominarea competiţiei între locuitori,generând mecanisme specifice de interacţiune prin rutini ordonate şi semnificative funcţional,formalizate,capabile să acopere multitudinea de stimuli şi personaje din spaţiul vieţii urbane,desfăşurarea acesteia în ritm rapid (norme de circulaţie,poliţia ca serviciu de pază,măsurarea severă a timpului,durate convenţionale de muncă etc.).

10. Distinctiile simple de clasă cad atunci când diviziunea muncii devine complexă.

Complexitatea diviziunii muncii şi varietatea interacţiunilor din mediul urban fac să dispară distincţiile simple de clasă,fac dificilă clasificarea locuitorilor urbani după criterii înguste; persoana aparţine unor cercuri diferite,unei diversităţi de grupuri cu simboluri variate,între niveluri putând apărea neconcordanţe,disensiuni.

11. a) Conflictul loialităţilor de grup; b) mobilitate geografică şi socială; c) sofisticare.

Aderenţele variate ale unui locuitor urban,cu diversitatea laturilor la care ele se referă,pot genera conflict şi ruptură la nivelul personalităţii,elemente "schizoide" în comportamentul ei privind loialitatea faţă de diversele grupuri în care este integrată; de aici,o mai accentuată mobilitate geografică (teritorială),socială şi psihică a locuitorilor urbani,ceea ce-i face mai disponibili,mai relativişti, mai sofisticaţi,mai complexi în abordarea şi aprecierea vieţii.

12. a) Influenţa nivelatoare a producţiei de masă; b) conexiuni pecuniare (bazate pe bani); c) standardizarea oferă elemente pentru o cultură comună în societate (3,p.16-19).

Diviziunea muncii,raporturile segmentare şi dimensiunile mari ale pieţei oferă mai multe posibilităţi de standardizare,ducând la producţia de masă (în serie) şi la afirmarea "omului mediu" ca beneficiar al serviciilor. Standardizarea are o influenţă nivelatoare,mijloacele băneşti devin principal standard de apreciere a bunurilor şi serviciilor,care sunt reduse la sensul lor pecuniar-utilitar. Dar tot standardizarea permite difuzarea unor elemente de cultură comune tuturor locuitorilor urbani,însuşirea unor bunuri materiale şi de ordin simbolic-cultural.

Am prezentat succint teoria lui Wirth asupra urbanismului ca mod de viaţă şi deduşţiile sale despre atitudinile urbane şi organizarea socială urbană rezultate din descrierea pe care el o face oraşului - ca aşezare permanentă, relativ mare, densă şi eterogenă. Astfel, în viziunea sa, urbanismul a fost legat de - cel puţin în vest - unităţi (organizaţii) politice şi economice pe scară largă (mari), de relaţii sociale calculate, de o elaborată diviziune a muncii ce estompează diferenţierile simple de clasă, de accentul pus pe simboluri vizibile şi pe produse şi servicii ale producţiei de masă.

S-au impus, ulterior, o serie de întrebări în legătură cu cele afirmate de Wirth : - sunt însuşirile relevate de el semne ale urbanităţii, trăsături generale ale oraşelor ? - aceste trăsături ale vieţii urbane sunt determinate cauzal de mărime, densitate, eterogenitate ? etc. Unele însuşiri indicate de Wirth au fost ulterior confirmate de alţi cercetători, dar altele, infirmate.

Pentru a prefatâmpina unele reacţii, Wirth însuşi a ataşat teoriei sale şi o serie de avertismente, ce previn asupra intenţiilor autorului şi a limitelor operaţionale - de aplicabilitate - ale teoriei sale.

Astfel Wirth arată că teoria sa nu susţine că doar locuitorii oraşelor ar fi urbanizaţi, că influenţa asupra oraşelor mai mici nu ar depinde de apropierea acestora de oraşele mai mari, că mărimea, densitatea şi eterogenitatea ar fi singurele trăsături ale oraşelor şi că urbanismul ar urma întotdeauna formele din SUA ale anilor 1920-1950.

In viziunea sa, urbanismul ca mod de viaţă nu se identifică cu aria oraşului. Recunoaşte influenţa metropolei dincolo de ea, faptul că există o influenţă urbanizatoare a oraşului în afara acestuia. Nu crede că locuitorii marilor oraşe sunt deplin urbanizaţi, recunoaşte că există în oraşe grupuri de rezidenţi ce nu au asimilat încă modul de viaţă urban, că modul de viaţă rural poate fi întâlnit încă în oraşe la vechi locuitori sau la imigranţi recenţi. Deci măsura urbanizării nu se poate reduce la estimarea izolată a valorilor de mărime, densitate, eterogenitate specifice unui oraş, ci analiza oraşului trebuie să nu piardă din vedere efectul de con-urbaţie, influenţa pe care apropierea unui mare oraş o are asupra unui sistem spaţial şi social; nu se pot izola secţiuni ale oraşului pentru a li se măsura gradul de urbanizare funcţie de valoarea particulară zonală a celor 3 variabile. Recunoaşte, deci, că mărimea este slab indicator al urbanizării, că extinderea acesteia nu depinde doar de mărime, densitate şi eterogenitate. Marile oraşe fabrică o serie de trăsături - populaţie numeroasă, densi-

tate mare şi eterogenitate mare. Wirth nu-şi propune în analiza fenomenului urban să identifice şi descrie toate trăsăturile oraşelor,ci să surprindă un minimum de trăsături (-cheie) necesar pentru înţelegerea oraşului,care să explice viaţa urbană. Pot apărea aspecte urbane inexplicabile prin acţiunea variabilelor lui Wirth,dar factura urbană se manifestă integral doar atunci când mărimea,densitatea şi eterogenitatea funcţionează simultan şi combinat.
Teoria sa nu vizează trăsăturile comune ale tuturor tipurilor de oraşe,ci ale oraşului modern (capitalist).
Wirth nu încearcă nici clasificarea tipologică a oraşelor (sau/şi a zonelor sociale din oraş),ceea ce face dificilă - în lumina teoriei sale - delimitarea trăsăturilor specifice de cele universale ale oraşelor.
Relaţia dintre variabilele de bază şi "celelalte trăsături" ale oraşului nu este văzută ca fiind una de la cauză la efect. Bogăţia de instituţii,atitudini şi modele urbane nu este la el un efect mecanic al celor 3 factori analizaţi. Wirth a dedus implicaţiile densităţii,mărimii,eterogenităţii pentru organizarea şi atitudinile sociale,schimbările ce survin când aceste variabile se modifică,fără a pune în continuare mecanismul dezvoltării trăsăturilor deduse pe baza momentului iniţial de determinare.

Totuşi,teoria lui Wirth impunea o serie de modificări,ea lăsând să se întrevadă chiar "nepotriviri fundamentale". Criticile nu au întârziat să apară,indicând punctele slabe ale acestei teorii,pe care, aparent,Wirth nu le recunoaşte. Prin confruntarea lor cu posteritatea critică,Morris verifică consistenţa ideilor lui Wirth,semnalând patru grupe de obiecţii.
a) Ideile lui Wirth nu reprezintă o generalizare aplicabilă tuturor oraşelor,cercetările sale vizând,cum s-a arătat,oraşe din SUA din anii '20-'30,mai ales oraşul Chicago şi mai puţin zonele din jur.
Câteva dintre generalizările sale se aplică doar oraşelor industriale - cum ar fi cele privind organizaţiile pe scară largă şi estomparea deosebirilor de clasă - sau unor părţi ale acestora,iar altele nu-s valabile nici pentru ele.
Generalizarea sa nu e valabilă pentru oraşele preindustriale: acestea nu-s dominate de mari companii "fără suflet",aici nu apare întotdeauna relaţia dintre utilitatea dată pământului şi profitul economic,iar relaţiile muncitoriler sunt mai apropiate de cele dintr-o afacere familială decât dintr-o mare companie aflată în competiţie; interacţiunea membrilor diverselor clase din ele nu eclipsează deosebirile de

clasă; Sjoberg arăta că aici discrepanţe claselor este foarte clară, supravieţuiesc mici afaceri,sunt mai puţin evidente nivelarea şi uniformizarea ca influenţe ale producţiei de masă; bunurile şi serviciile sunt frecvent apreciate prin bani,dar majoritatea lor rămân nestandardizate,instrumentele de măsurare,cântărire având fluctuaţii.
Accentul cade la Wirth pe problemele oraşului şi nu pe dezvoltarea acestuia. Încercarea sa de a defini oraşul pe baza experienţei oraşelor americane ale deceniilor 2 şi 3 - ce au cunoscut migraţii greu de asimilat,depresiune (şomaj de masă,criminalitate etc.) - l-a condus la o viziune dominată de patologia urbană,dezorganizare socială,insingurare etc.,valabilă pentru o fază din dezvoltarea oraşelor industriale, dar nu şi pentru oraşele preindustriale. Teoria lui Wirth ar trebui, deci,modificată conform cu noile descoperiri ce indică pentru oraşele preindustriale modele specifice de : interacţiune socială,organizare, folosire a terenului,producţie,deservire etc.
b) Distincţia rural-urban nu poate fi strâns legată de cea dintre grupările primare şi secundare,de faptul că relaţiile din societatea rurală tind a fi primare,iar cele din societatea urbanizată sunt secundare. Mumm şi alţii au arătat ulterior că urbanizarea nu înlocuieşte relaţiile primare cu cele secundare,ci cunoaşte doar un spor mai rapid al celor din urmă. Dacă Mumm şi alţii acceptă doar reducerea relaţiilor primare în urban,alţi sociologi văd puţine diferenţe semnificative sub acest aspect între urban şi rural,considerând că diferenţele în mărime,densitate,eterogenitate nu se reflectă în dificultatea comunicării. Pe de o parte,ritmul rapid al urbanizării a extins spaţiile de urbanizare,îngreunând în teritoriu diferenţierea sub raportul mărimii,densităţii şi eterogenităţii,iar pe de altă parte s-au găsit chiar medii rurale cu relaţii de un tip care,după Wirth,ar aparţine mediului urban.
c) Din imaginea oraşului ca o grupare foarte eterogenă Wirth trage concluzii asupra modelelor sale comportamentale,accentuând doar depersonalizarea şi omiţând alte aspecte importante ale acesteia,simplificând varietatea urbană sub aspectul modurilor de comportare în oraşe. Ori oraşul oferă posibilităţi mai largi decât zona rurală pentru toate tipurile de relaţii. După Mumm principala trăsătură a relaţiilor urbane este marea lor varietate şi nu depersonalizarea. Pe baza alegerii sale, orăşanul are mai mari posibilităţi privind relaţiile sale primare şi secundare; oraşul îi prezintă o gamă mai largă de grupuri şi atitudini, oferind cetăţeanului mai multe posibilităţi de a-şi alege biserica, credinţa,şcoala etc.,şansa de a rămâne fără prieteni,dar şi un cerc mai

larg de cunoştinţe din care el şi-i poate alege,posibilităţi mai mari de afiliere la diverse grupări ale căror valori le împărtăşeşte.
d) Wirth nu observă persistenţa grupurilor primare ca parte a vieţii urbane şi nu explică funcţiile lor în organizaţii foarte impersonale. Literatura pe tema urbane arată că există în marile oraşe enclave de comunităţi integrate,cu o bază culturală comună,cu o puternică viaţă socială,care nu au o existenţă şi o funcţie tranzitorie (rezervaţii minoritare,centre de familiarizare a imigranţilor etc.),ci sunt comunităţi stabile,stabilizate. Wirth nu are în vedere funcţia compensatoare a acestor grupări primare integrate,pe care ar fi putut să le coreleze cu anonimatul şi impersonalitatea relevate ca specifice unor relaţii urbane.

5. Dezvoltări ulterioare

5.1. R.M.Morris - contribuţii la înţelegerea urbanismului ca mod de viaţă.

Analizând şi evaluând ideile lui Wirth despre urbanism ca mod de viaţă,Morris va preciza mai bine cadrul aplicabilităţii acestora,aducând în acelaşi timp o serie de dezvoltări.
Teoria lui Wirth îi apare plauzibilă privind aprecierea relaţiei a 2 locuitori din oraş aleşi la întâmplare şi mai puţin plauzibilă privind aprecierea relaţiei a doi membri ai grupurilor primare din oraş sau în situaţii intermediare - în birocraţia pură,specifică urbanului - când doi indivizi au contacte regulate,dar nu neapărat intime.
Morris semnalează o serie de omisiuni ale teoriei lui Wirth. Lipseşte din teoria acestuia o descriere separată a proceselor sociale din oraşul urban-industrial şi analiza procesului de tranziţie de la societatea antică la cea feudală şi de la aceasta la societatea urban-industrială sau măcar de la oraşele preindustriale la cele industriale. Este vorba de omisiunea procesului de urbanizare,de absenţa unei istorii a urbanizării. Privind procesele sociale,Wirth face referiri la mecanisme de control social,la instituţii ce au funcţionat asimilând noii veniţi şi la necesitatea unor certe valori şi practici ce au integrat subgrupurile. Dar primesc o atenţie redusă la ei domenii fundamentale,instituţii majore (politica urbană,educaţia urbană,religia urbană,familia urbană etc.). Wirth nu se referă expres la problemele urbane şi la soluţionarea lor într-un context social (de exemplu,delincvenţa masculină este atribuită în mare parte lipsei de ocazii pentru

poziţii înalte,fiind necesare mai multe mijloace efective spre a determina bărbaţii să fie satisfăcuţi cu poziţii medii şi joase; soluţia ca şcolile mai bune să reducă dezavantajele pe care copiii muncitorilor le au în competiţia educaţională are doar efecte marginale privind proporţia poziţiilor în înalta societate; un alt exemplu,costul efectiv al rezistenţei la deconcentrare trebuie judecat în termeni financiari,dar şi de schimbări sociale).

Morris analizează,evaluează şi apreciază valabilitatea celor 12 propuneri ale lui Wirth,urmărindu-le în trei contexte : oraş preindustrial,societate urban-industrială,context birocratic.

1. a) Legături relativ slabe între co-rezidenţi

In oraşul preindustrial coincid frecvent grupurile ocupaţionale,religioase,etnice,de rudenie; aici legăturile reciproce sunt foarte puternice la nivelul elitei şi destul de slabe între membrii diverselor grupuri. In oraşul industrial legăturile sunt puternice doar între persoanele intime şi-n unele zone în care,mobilitatea geografică fiind scăzută,au supravieţuit grupurile ocupaţionale şi de rudenie (supravieţuire inexplicabilă prin mărime,densitate,eterogenitate); ele sunt,însă,frecvent slabe între co-rezidenţi şi co-lucrători,deşi apar grupuri neoficiale de putere în care indivizii au suficiente interese comune.

b) Controlul social formal este important în relaţiile dintre diverse subgrupuri şi dintre grupuri fizic separate; el este mai puţin important decât o serie de reţele suprapuse de control neformal,cuprinzând persoane de la 1-2 niveluri; controlul formal este probabil mai important la nivelurile de jos ale birocraţiei şi mai puţin important pentru cei din partea de sus a ierarhiei.

c) Separarea fizică a subgrupurilor diferite este mai clară în oraşul preindustrial. In oraşul industrial separarea este mai mare,dar hotarele între grupuri se schimbă în urma invaziei şi succesiunii; complexitatea sistemului de diferenţiere şi faptul că sistemul de stratificare este inegalat (limitata întrebuinţare a unor simboluri ale statutului) indică mai degrabă diverse sisteme de statuturi ce se suprapun într-o măsură. In birocraţii există un elaborat sistem de diferenţiere ce trece dincolo de diferenţierile de statut; în acest caz, separarea fizică poate fi deliberat limitată în vederea îmbunătăţirii comunicaţiei.

2. a) Dificultatea de a-i cunoaşte personal pe ceilalţi cu creşterea mărimii şi suprafeţei. In birocraţii nu este atât de important să-i cunoşti pe ceilalţi cu care comunici mai rar cât a-i cu-

mengte pe cei importanţi cu care interacţionezi regulat; relaţiile personale sunt stabilite de o persoană la fiecare nivel cu superiorii şi subordonaţii imediaţi; un astfel de lanţ se întinde în întreaga organizaţie, putând da rezultate positive în sensul cunoaşterii personale de către toţi a celorlalţi. Relaţiile sociale pot deveni semnificative într-un grup social numai când membrii lui ar verifica acceptabilitatea socială a celuilalt prin mediorea prietenilor comuni, rudelor, cunoştinţelor.

b) Sindromul relaţiilor impersonale, segmentare, tranzitorii, superficiale persistă în câteva condiţii. Acest lucru nu este valabil în oraşul preindustrial în cazul relaţiilor de schimb şi nici chiar acolo unde există puţină intimitate. Impersonalitatea şi segmentarea tind să dispară acolo unde o persoană joacă un număr de roluri faţă de alta, unde rolurile sunt jucate o lungă perioadă şi unde fiecare parte poate exercita sancţiuni semnificative asupra comportamentului celeilalte.

Prin structura şi modelele lor culturale, unele grupuri sunt ferite de astfel de efecte ale mărimii, densităţii şi eterogenităţii.

c) Tratarea relaţiilor în mod marginal poate viza exploatarea sau practica de a privi regulile ca fiind mai importante decât persoanele. Deşi relaţiile primare şi secundare oferă în unele perioade de timp ocazii de exploatare, aceasta este mai dificil de exercitat în o relaţie secundară, ea putând fi evitată şi-n relaţiile primare. Celălalt aspect - regulile mai importante decât persoanele - se întâlneşte pe nivelurile joase ale birocraţiei, servind unei administraţii imparţiale, dar este mai greu de întâlnit în cazul contactelor prelungite sau când fiecare parte poate exercita sancţiuni efective asupra celeilalte.

3. a) Diviziunea muncii cu relaţii tratate în mod marginal (în termeni de mijloace-scopuri) este semnificativă în orice societate - preindustrială sau industrială, specializarea influenţând, mai mult sau mai puţin, eficienţa. În oraşele preindustriale există mai degrabă o diviziune a muncii pe produs şi mai rar pe proces, ultima apărând doar în producţia bunurilor de lux pentru o piaţă mică a elitelor.

b) Dominarea organizaţiilor mari (în afaceri, guvernare etc.) este specifică societăţii urban-industriale. Organizaţiile mici supravieţuiesc prin afaceri ori în producerea de bunuri şi servicii foarte specializate sau durabile, unde cumpărăturile nu-s frecvente, comparaţiile-s atente, consumatorii-s ignoraţi, iar idiosincraziile de stil sunt importante.

c) Codurile etice - cu funcţia lor generală de unificare - se dezvoltă

în grupurile formale ocupaţionale şi-n cele neoficiale. Rolul lor se reduce într-o elaborată diviziune a muncii - se restrânge aria intereselor comune împărtăşite de membrii grupului - după cum poate să nu existe nici un cod etic substanţial aplicabil tuturor membrilor organizaţiei sau oraşului.

4. a) <u>Diviziunea muncii creşte o dată cu piaţa</u> - ideea este valabilă, dar lipsesc datele detaliate despre această corelaţie şi despre condiţiile ce le apropie. Unele bunuri sau servicii au mai multe posibilităţi de specializare decât altele, dar curba ce pune în relaţie mărimea pieţei cu profitabilitatea şi creşterea diviziunii muncii nu este liniară.

b) <u>Specializarea extremă şi interdependenţa</u> sunt instabile; un grup mic necooperant poate aduce într-un punct mort munca unei organizaţii. Oraşele particulare preindustriale sunt mai instabile, cu o slabă apărare contra distrugerii, fiind frecvent distruse în război sau după voia regelui şi, apoi, reconstruite funcţie de avantajele zonei. În schimb, oraşele mari sunt mai greu abandonate sau distruse, bucurându-se de o mai mare stabilitate. Ca forme de organizare socială, oraşul şi birocraţia sunt foarte stabile; dacă una dintre aceste forme este distrusă, apar alte organizaţii similare; de exemplu, dictatura ca instituţie, poate fi foarte stabilă chiar dacă dictaturile individuale sunt regulat.

5. a) <u>Imposibilitatea de a grupa împreună toţi rezidenţii</u> este evidentă. În oraşul preindustrial nu există mass-media, comunicarea este neregulată. În societatea urban-industrială comunicările formale tind să fie mediate de grupurile primare ce evaluează şi le reinterpretează în multe situaţii.

b), c) <u>Comunicarea indirectă prin mass-media; grupuri de interese speciale</u>. Grupurile primare pot să-şi izoleze membrii în scurta lor viaţă, dar este greu de stabilit dacă pot să-i protejeze contra efectului pe termen lung al expunerii continue la un singur punct de vedere, în special privind problema nepreeminente pentru membrii grupului. Grupurile de interes special pot fi mai eficiente când au de înfruntat careva opoziţie; mărimea unui grup de interese influenţează forţa sa de comunicare - creşte presiunea potenţială ce poate fi exercitată când grupul este mai reprezentativ pentru întreaga populaţie, dar descreşte posibilitatea ca toţi membrii să poată fi organizaţi pentru a participa la acţiuni.

6. <u>Diferenţierea şi specializarea cresc o dată cu densitatea</u> - reprezintă un efect foarte plauzibil al măririi densităţii, cu puţine de-

vezi însă pentru inevitabilitatea relaţiei. In unele împrejurări pot apărea relaţii alternative în schimbările impuse de mărimea densităţii - efortul de a sparge dimensiunile pieţei sau apropierea de modelul unei instituţii totale.

7. a) Legături fizice puternice,dar sociale slabe. Menţinerea apropierii fizice şi a legăturilor sociale slabe are loc când interacţiunea este în principal formală şi bazată pe simboluri vizibile. Segregaţia poate stresa proximitatea fizică sau slăbi legăturile comune,dar este dificilă o balanţă care să le includă pe amândouă. In cazul mulţimilor,unde scopurile comune sunt puţine şi nu foarte precise, sunt menţionate ca prezente ambele aspecte.

b) Simboluri uşor perceptibile , Simbolurile reprezintă o bază importantă pentru recunoaşterea rolurilor acolo unde contactele sunt în principal superficiale. Unde simbolurile sunt asociate cu diferenţieri sociale este probabil ca primele să devină obiect al competiţiei pentru diverse grupări de prestigiu diferit.

8. a) Competiţia economică determină folosirea pământului. Morris consideră că această relaţie este mult mai complexă decât o implică Wirth,întrucât ea implică importante decizii politice. In oraşele preindustriale - unde domină criteriile politice şi religioase - multe clădiri sunt construite pentru statut şi pentru scopuri economice,dar altele au în vedere distracţia,fără valoare economică. Competiţia economică reprezintă mai degrabă forma în care-şi găsesc expresia celelalte tipuri de competiţie.

b) Dezirabilitate rezidenţială complexă. Este mai simplă în oraşele preindustriale,unde descreşte cu distanţa faţă de centru,unde locul central este dorit din mai multe puncte de vedere,fiind crucial pentru solidaritatea elitei. Cu îmbunătăţirea transporturilor,sunt dorite zone din afară,deşi locurile centrale mai sunt ocupate cu apartamente de lux. Afluenţa tinde să se mute spre zone mai izolate,de preferinţă cu acces la distracţiile favorite. Cei rămaşi în centru tind să formeze enclave în clădiri atent păzite de intruşi.

c) Segregaţia pământului de folosinţă rezidenţială sau comercială e proprie doar societăţii urban-industriale,fiind gândită uneori de planificatori şi impusă rezidenţilor din toate clasele. In oraşul preindustrial ea este rar întâlnită; unde organizaţiile mari sunt puţine, majoritatea producătorilor trăiesc la locul de muncă,având o redusă viaţă de familie în afara acestor activităţi şi,deci,neavând nevoie de o clădire specială în acest sens (lucrează în o cameră,dorm în alta).

9. a) Competiţie şi exploatare reciprocă mai degrabă decât cooperare în muncă. Printre co-muncitori competiţia şi exploatarea mutuală sunt mai reduse decât cooperarea şi lealitatea. Relaţiile preindustriale dintre vânzător şi cumpărător sunt marcate de ritualurile acelor vremuri, iar relaţiile dintre stăpân şi supus sunt determinate de elaborate coduri de obligaţii, care nu previn exploatarea, dar o restrâng în limite convenţionale, limitând resentimentele ce pot apărea. Marris sugerează că exploatarea este clară acolo unde câştigurile unei părţi sunt identice cu pierderile combinate ale celorlalte părţi, adăugând că este dificil de vorbit de exploatare acolo unde interacţiunea aduce beneficii ambelor părţi. Problemele exploatării cresc cu numărul persoanelor afectate în societatea urban-industrială. Pentru a reduce competiţia pot fi inventate reguli, dar ea este tacit încurajată acolo unde promovarea depinde mai mult de merit decât de vechimea în muncă. Regulile oficiale sau neoficiale presupun cooperarea o dată cu încurajarea competiţiei.

b) Ritmul înalt al vieţii - s-a spus puţin despre stimulii constanţi ai unei vieţi în ritm înalt. Familiaritatea cu excitanţii este un factor important; când aceştia sunt străini, nefamiliari frecvenţa lor e asociată cu percepţia unui ritm înalt, rapid sau lent. Asupra oficialilor din vârful ierarhiei presiunea muncii creşte proporţional cu mărimea organizaţiilor şi cu complexitatea problemelor de rezolvat.

c) Rutine ordonate şi semnificative constituie esenţa birocraţiei. Pot apărea conflicte regulate între rutinele oficiale şi cele ale grupurilor neoficiale. Rutina apare mai mult la nivelul claselor înalte decât a celor joase. În oraşele preindustriale, rutinele sezoniere tind să fie mai ordonate ca cele zilnice; sărbătorile religioase sunt asociate unei zile, dar este imprevizibil timpul când negustorul îşi deschide sau închide magazinul.

10. Distincţiile simple de clasă dispar atunci când diviziunea muncii devine complexă. În oraşul preindustrial erau clare distincţiile complete între elită-clase de jos-prescripţii, dar e posibil să fi avut loc schimbări în fiecare din aceste categorii. Sjoberg nu arată până când oraşele preindustriale îşi menţin structura simplă de clasă. În societatea urban-industrială există baze diferite pentru atribuţiile de statut, dar ele nu coincid întotdeauna. Încercarea oficială de a impune o singură structură de salarii poate părea artificială şi genera insatisfacţii (un singur sistem generează doar mişcarea pe verticală, dar complexitatea permite o mai mare mobilitate).

11. a) Conflictul lealităţilor de grup . În oraşele preindustri-

ale mobilitatea este limitată,iar conflictele de loialitate-s mai puţin frecvente. Expunerea la alte puncte de vedere şi sofisticarea sunt mai reduse. Cum elita evită contactele cu alte clase,se presupune că sofisticarea vizează doar relaţiile interpersonale. Conflictele de loialitate nu-s specifice nici societăţii urban-industriale,ele având o semnificaţie specială dată de natura vagă a ierarhiei din această societate. Jucarea de către o persoană a unor roluri în conflict acţionează asupra solidarităţii,înlăturând cooperarea. Conflictele de loialitate sunt mai evidente între grupuri,întrucât ele-s mai uşor aranjate într-o ierarhie.

b) Mobilitate geografică şi socială - lipsesc datele sigure despre mobilitatea geografică în oraşul preindustrial. Mobilitatea geografică pare mai mare în societatea industrială decât în zonele rurale,dar în parte ea poate fi o iluzie - depopularea ruralului dă impresia că populaţia oraşului este mai mobilă pentru că are veniţi recenţi.

c) Sofisticarea în sensul lui Wirth apare uneori în oraşul preindustrial,dar multe dintre acestea au credinţe tradiţionale religioase, sociale elaborate şi conferse mai degrabă decât provocatoare. Sofisticarea este mai probabilă în societatea urban-industrială unde nu mici o scară de valori nu este general acceptată şi unde grupurile au mai multe ocazii şi încurajări să iasă în afara oricărei scări de valori.

12. a) Influenţa nivelatoare a producţiei de masă . În oraşul preindustrial producţia de masă este redusă,schimbul fiind privit ca nerentabil. În societatea urban-industrială producţia de masă este semnificativă ,influenţa ei este vizibilă,dar ea poate fi mai mult aparentă decât reală. Sunt mai multe ocazii privind diversitatea materialului,dar producţia de masă într-o organizaţie are efect nenotat până într-atât încât reduce toate meseriile la o stare de muncă. Diferenţele între maşini şi-n relaţiile om-maşină creează noi distincţii.

b) Conexiuni pecuniare. Acestea sunt mai mult aparente în oraşul preindustrial,dar uşor sesizabile în societatea urban-industrială; e vizibil în credinţa că oamenii pot fi atraşi în orice muncă bine plătită, că orice serviciu nu are nevoie de altă legitimare decât de convingerea că oamenii vor fi bine plătiţi. Influenţa conexiunilor pecuniare poate fi exagerată. Este convenţional a exprima diverse insatisfacţii, cum ar fi cererile pentru salarii foarte mari etc.,dar devine evident că schimbările monetare nu rezolvă probleme stringente.

Profesorul R.N.Morris aduce,pe bază de argumente,noi elemente pe care le consideră necesare a fi integrate în o teorie a organizării

<u>sociale primare</u>.

Vede concluziile lui Wirth privind <u>gurpele de integrare în viaţa urbană</u> ca fiind slăbace,iar teoria acestuia privind organizarea socială ca aplicabilă mai mult oraşelor industriale decât preindustriale. Judecăţile lui Wirth despre modelele sociale necesare pentru a integra oraşul depind de <u>presupuţii</u> implicite (ascunse) <u>nepotrivite</u> - importanţa acordată raţionalităţii economice şi posibilitatea organizării pe scară largă,considerată valabilă şi-n societatea preindustrială unde lipsesc organizaţiile mari (probabil îmbracă forma birocraţiei patrimoniale).

Wirth semnalează o problemă importantă - a mecanismelor ce integrează populaţia oraşelor,în care există subgrupe clare,ce diferă sub multe aspecte şi interacţionează neregulat; are în vedere în acest sens religia tradiţională şi sistemul de valori,confortul economic, puterea militară şi politică a elitei. Dacă ideile sale despre integrarea diverselor subgrupuri în oraş au oarecare aplicabilitate în oraşul preindustrial,ele sunt - consideră Morris - prea limitate pentru oraşele vestice.

Un aspect discutat de Morris vizează <u>funcţiile grupurilor primare</u>. Prin studiul ghetto-urilor,Wirth devine conştient că-n oraşe fiinţează grupuri primare,dar nu le analizează şi nu vede funcţia lor importantă atunci când vorbeşte de societatea urbană. Morris arată că grupurile şi relaţiile primare supravieţuiesc uneori culturii rurale tradiţionale,devenind aspecte integrante ale societăţii urbane,fiind funcţionale în raport cu problemele vieţii urbane,umplând golurile din structura acesteia. Ghetto-rile au funcţii precum asimilarea şi protejarea membrilor lor etc.

Un alt aspect discutat de Morris priveşte <u>eterogenitatea populaţiei urbane</u>. Wirth acordă puţină atenţie acestui aspect; el sesizează că eterogenitatea este sursă potenţială de conflict şi malintegrare,fără a vedea în ea şi o puternică sursă de integrare şi posibilele generalizări nevalide la care ea poate conduce. Pentru Morris eterogenitatea nu este doar sursă potenţială de conflict,ci ea <u>devine sursă de integrare</u>,oferind un cadru pentru alcătuirea vecinătăţilor integrate, fortificate de împărtăşirea reciprocă a unor valori şi conduite similare. Vecinătatea dintr-o arie poate fi în mare parte neintenţionată,dar posibilitatea de a găsi un mare număr de persoane ce împărtăşesc aceleaşi valori reprezintă o sursă de atracţie a oraşului. Neplăcerea de a trăi lângă oameni cu alte opinii este compensată de atracţia prezenţei unui număr de persoane ce împărtăşesc interesele parti-

culare ale cuiva.

Efectele mărimii şi densităţii pot depinde - spune Morris - de compoziţia şi valoarea populaţiei. Deducţiile evidente vizează la Wirth doar impactul lor asupra modelelor sociale; dacă deducţiile iniţiale (a) sunt,de regulă,plauzibile,cele cuprinse în subpunctele b) şi c) privind condiţiile necesare pentru/integrare nu reprezintă singurele alternative posibile. De exemplu,mass-media şi grupurile de interese speciale nu sunt singurele alternative la comunicarea personală directă; când grupul este prea mare ca membrii săi să poată comunica personal cu ceilalţi,o metodă alternativă de integrare,spune Morris, o reprezintă <u>grupurile neoficiale</u> ce se închid reciproc,fiecare ocupând 2-3 nivele în ierarhie. Morris are în vedere şi o altă concluzie, mai complexă,pe care Wirth ar fi putut-o deduce din eterogenitatea oraşului. Paradoxul surprins de Mann neagă se pare multe dintre ideile wirth-iene : un sat mic de lângă Londra,relativ puţin populat,indică mai multe modele de comportament urban decât un oraş mai mare şi mai dens. Diferenţa între oraşele mediu şi sat este mai puţin precizată de Wirth; aceasta nu vine nici din faptul că tradiţiile rurale supravieţuiesc în suburbii-comună,nici din faptul că integrarea în viaţa industrială este mai redusă.

Morris consideră că concluziile lui Wirth despre sursele de integrare în viaţa urbană ar fi putut fi deduse nu doar din mărime,densitate şi eterogenitate,ci din <u>definirea oraşului în alţi termeni</u>. Urmărind deosebirile între urban-rural,în mod justificat Wirth luă în considerare valorile de mărime,densitate,eterogenitate,văzând evidentele diferenţe sub acest aspect drept trăsăturile primare ale oraşului. Dar forţa lor de diferenţiere,semnificaţia mărimii,densităţii,eterogenităţii scad cu reducerea diferenţei dintre urban-rural în societatea urban-industrială,slăbesc o dată cu procesul masiv de urbanizare a teriteriului. Unii rezolvă dificultatea prin distincţia operată între societăţi urbane cu diferenţe urban-rural şi societatea de masă, în care oraşele au arii metropolitane sau conurbaţii,cu puţine diferenţe între urban-rural. Ori,consideră Morris,nici această distincţie nu rezolvă dificultatea pentru că diferenţele sunt de grad şi nu de natură,iar analizele wirth-iene se aplică mai bine societăţilor urbane şi nu celor de masă.

Plecând de la argumentele lui Wirth privind eterogenitatea,Morris reformulează şi o altă concluzie,considerând că <u>trăsăturile oraşului contemporan</u> nu sunt inevitabile consecinţe logice ale mărimii şi densităţii grupurilor sale,nu-s consecinţa exclusivă a trăsăturilor wirth-

- ieme de mărime,densitate,eterogenitate,ci <u>o nouă combinaţie complexă de factori</u> - tehnologia,sistemo de comunicaţie,structura de valori şi structura socială,mediul fizic etc. Din valoarea dimensiunii economice se deduc utopic unele trăsături ale societăţii urban-industriale,se ajunge la ideea că ecologia caracteristicii urbane ar trebui pentru integrare. Morris respinge o astfel de viziune unilaterală. In ecologia sa,unilaterală,Weber vedea societatea urban-industrială ca fiind în mare măsură consecinţa neintenţionată a profesorilor religioase din Evul Mediu târziu. Deşi Wirth nu vede în mărime,densitate,eterogenitate cauzele majore ale formei de organizare socială în societatea urban-industrială,ci riscul problemei cauză-efect. Repetarea ideilor sale în societatea preindustrială indică <u>insuficienţa lor ca explicaţii cauzale</u>. Deşi ideile lui Wirth sunt tratate ca relaţie cauzală,avem de-a face în el cu o teorie incompletă a dezvoltării urban-industriale. Este probabil ca în societatea urban-industrială <u>condiţiile pentru apariţia</u> şi postul fi deduse din trăsături urbane de bază,diferite de cele la care s-a oprit Wirth.

Probabil, considerând trăsături de bază diferite,să se obţină un <u>model aplicabil la toate oraşele</u> printr-o mai mare apropiere între acestea şi societăţile în care ele se află,printr-o clasificare a oraşelor şi societăţilor înşrunul şi prin analize separate pentru tipuri de oraşe,plecând de la ideea că oraşul,ca tip de organizare socială, poate apare din motive diferite şi poate avea diverse condiţii de supravieţuire în diverse societăţi (3,p.160-173).
Rezultatele operaţionale ale teoriei lui Wirth tratate,deci,privite în contextul <u>lucrării oraşului ca entităţi ecologico-sociale,prin integrarea problematicii urbane în problematica socială generală</u> (3,p.105).

3.2. <u>R.Lemer - pionierii a înnoirilor oraşului ca mod de viaţă</u>

Dinamica urbană a ultimilor decenii,instabilitatea rezidenţială şi diversificarea tiparilor de ocupări urbane în societatea modernă au ridicat <u>noi probleme</u> - distincţia dintre modul de viaţă văzut ca oraş central şi modul de viaţă din împrejurimi (suburbii),rolul mai redus al factorilor fizici,naturali în explicarea modului de viaţă urban,posibilitatea înţelegerii acestuia prin alte variabile - condiţia economică,trăsături culturale,structuri sociale şi politice,participare politică,ciclu de viaţă,mod de locuire etc. - ce modifică adesea relaţia omului cu natura (1,p.129-130).
Apar astfel noi studii,corectări ce reconsideră şi completează teo-

ria lui Wirth.

Pentru înţelegerea sociologică a oraşului, sociologul american P. Lenger îmbină perspectiva evaluativă a acestuia (pozitivă - oraşul ca loc al bogăţiei, muncii, vitalităţii, culturii, artei, diverselor posibilităţi sociale etc. / negativă - oraşul ca loc al mizeriei, sărăciei, bolilor, poluării, crimei, viciului etc.) cu dimensiunea analitică (nivel micro - cercetare prioritară a individului / nivel macro - studiul grupurilor şi instituţiilor), oferind o tipologie a oraşelor ce integrează majoritatea abordărilor sociologice - "oraşul-bazar", "oraşul-junglă", "oraşul-organism", "oraşul-maşină" - ca imagini urbane coexistente undeva ca atare, dar care ugurează înţelegerea mecanismelor şi structurilor vieţii urbane moderne, a specificului modului de viaţă al centrelor urbane.

Spre deosebire de unidimensionalitatea oraşelor mici sau a zonelor rurale, "oraşul-bazar" (rezultat din îmbinarea perspectivei evaluative pozitive cu dimensiunea macroscopică) apare ca o aşezare locuită de o mare diversitate de oameni, fiind în primul rând o piaţă, un târg, un centru de schimb, dar şi una care oferă individului o varietate de trăiri şi experienţe de viaţă, ducând la combinarea stilurilor de viaţă şi a relaţiilor sociale. Acest aspect a fost sesizat încă de la începuturile sociologiei urbane - cum s-a văzut la G.Simmel - dar el este dezvoltat astăzi în "analizele de reţea", ce pun accentul pe legăturile dintre unităţile sociale, pe modelele acestora în organizarea metropolei.

"Oraşul-junglă" (rezultat din îmbinarea evaluării negative cu dimensiunea analitică macroscopică) este o imagine urbană ce vizează, de regulă, zona centrală, comercială a oraşului şi nu suburbiile. Ea aduce în prim plan lupta individului în cadrul metropolei. Oraşul apare ca loc supraaglomerat şi periculos, în care speciile se "înghesuie" şi se luptă pentru propriul lor loc, pentru spaţiu de dezvoltare şi reproducere. În această imagine sociologică, dincolo de haosul aparent ce domină relaţiile dintre indivizi, accentul cade pe competiţia pentru spaţiu vital, pe natura relaţiilor dintre oameni care adesea nu se cunosc, pe comportamentul individualităţilor în oraş. În acest sens, Goffman arăta că individul joacă diverse roluri spre a se putea adapta la viaţa în "junglă", la densitatea şi eterogenitatea oraşului. În ecologia socială urbană, jungla - ca expresie a complexităţii creşterii urbane - este analizată în termeni de "invazie", "acomodări" şi "succesiuni", iar organizarea oraşului este văzută ca rezultat al competiţiei pentru resurse.

Imaginea "oraşului-organism" (rezultată din îmbinarea evaluării

pozitive cu analiza la nivel micro) este oferită de către organicişti (H.Spencer) pe baza analogiei dintre societate şi organismul uman. Ei evidenţiază specializarea, diferenţierea, dar şi integrarea, ca fiind proprii organismului social/noua structură a ordinii sociale. Vede mediul urban ca un întreg ce cuprinde părţi, sisteme specializate de organe, având rolul lor specific în funcţionarea întregului, controlând funcţiile de bază ale oraşului în vederea realizării unui scop comun. Unele boli pot afecta întregul organism, dar acestea pot fi ţinute sub control.

"Oraşul-maşină" reprezintă o imagine urbană rezultată din îmbinarea evaluării negative cu analiza la nivel microscopic, ce reflectă acţiunea organismului urban pentru realizarea bunurilor în folosul unui mic grup de indivizi şi nu al societăţii întregi. Pentru Harvey, Molotch etc. dezvoltarea oraşului capitalist nu se realizează în folosul întregii populaţii, ci apărând ca o "maşină" controlată de oameni de afaceri, politicieni, elite profesionale etc. Ideea reapare la M.Castells, R.Mingione, J.Lojkine, M.Gottdiener etc. în analiza relaţiilor dintre clase sociale, a conflictelor sociale (1, p.130-132).

Oraşul - dată fiind complexitatea sa ca subsistem (sistem) social - nu poate fi, însă, surprins prin astfel de imagini globale, iar analiza modului de viaţă urban nu se poate înţelege doar prin surprinderea efectelor mediului de viaţă urban asupra comportamentului uman.

Bibliografie

1. Abraham, Dorel, Introducere în sociologia urbană, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1991
2. Dicţionar de sociologie, Bucureşti, Editura Babel, 1995, coordonatori Cătălin Zamfir şi Lazăr Vlăsceanu
3. Morris, R.N., Urban sociology, London, George Allen and unwin LTD, 1968
4. Sandu, Alexandru, Curs de teoria structurilor urbane, Bucureşti, Institutul de Arhitectură "Ion Mincu"
5. Urbanism, sociologie, psihologie, economie, Bucureşti, CIDSP, 1972

TEME DE REFLECŢIE ŞI DEZBATERE

- Analizaţi, prin comparaţie, categoriile sociologice : "urbanism", "mod de viaţă", "calitatea vieţii"
- Prin prisma acestor categorii, arătaţi care sunt contribuţiile lui Wirth la înţelegerea urbanismului ca mod de viaţă şi de ce sunt justificate criticile care i s-au adus.
- Ce dezvoltări ale teoriei wirth-iene aduce sociologul R.N.Morris ?
- Conturaţi o imagine a urbanului ca mod de viaţă prin sinteza celor 4 modele ilustrate de P.Langer

VIII.

ASPECTE PSIHOLOGICE ŞI PSIHOSOCIOLOGICE CE INTERESEAZĂ URBANISMUL

Finalitatea arhitecturii,a urbanismului,a planificatorilor şi a decidenţilor în problemele urbanului este crearea unui mediu urban de calitate,care să răspundă trebuinţelor,nevoilor,aspiraţiilor oamenilor (beneficiari),ele însele în devenire,astfel încât să asigure desvoltarea umanului. In ultimele decenii a devenit conştientă nevoia de a introduce elementul uman în activitatea de urbanism,de a fundamenta proiectarea pe date ştiinţifice,de a formula norme de construcţie utilizând datele ştiinţelor antropologice (sociologie, psihologie urbană etc.),de a realiza o arhitectură pentru om,din punctul de vedere al omului,în favoarea vieţuirii şi dezvoltării lui optime,care să răspundă satisfacerii nevoilor psihologice generale umane,dar şi unor nevoi şi aspiraţii specifice,particulare,proprii diverselor grupuri sociale,de vârstă,sex etc.

Toate aceste exigenţe solicită,pe de o parte,stabilirea unor relaţii directe între arhitect şi beneficiar şi,pe de altă parte,implicarea disciplinelor antropologice în cercetarea urbană,într-un domeniu ce ţine,în parte de inginerie. Astfel cercetarea asupra oraşului dobândeşte azi o formă interdisciplinară. Soluţionarea unor probleme ridicate de cunoaşterea antropologică determină incidenţa urbanisticii cu alte discipline : antropologia urbană,sociologia urbană,medicina,psihologia şi psihosociologia urbană etc. Sunt chemate, de asemeni,să-şi aducă aportul în cercetarea urbanului ştiinţele politicii,ale educaţiei,demografia,antropologia culturală,psihiatria, ştiinţele economice etc.

Nu sunt încă clare relaţiile dintre arhitecţi şi specialiştii în ştiinţele umane şi nici între psihologi urbani-sociologi urbani-psihosociologi urbani. Arhitecţii fie ignoră problemele umane,fie îşi asumă competenţe în acest plan,fie le transferă celor din ştiinţele umaniste. Psihologii urbani,membri ai echipelor interdisciplinare,au o participare neregulată,lucrând uneori în departamentul de psihosociologie,de trebuinţe umane. Nu e dată,cercetări de prestigiu în psihologia urbană au venit dinspre urbanism,dinspre arhitectură (K.Lynch, St.Carr etc.). Adesea sociologii urbani manifestă interes pentru probleme de psihologie urbană,asumându-şi competenţe în rezolvarea lor, întreţinând astfel o ambiguitate între psihologie-psihologie socială-sociologie urbană. Ei studiază morfologia socială,probleme macrosociale,structuri,relaţii şi instituţii sociale,evoluţia acestora,dar întreprind şi cercetări de psihosociologie - studiul comportamentelor,

trebuinţelor,motivaţiilor şi evoluţiei acestora,al degradării comportamentelor,studii privind psihologia migraţiilor etc. Cercetările sunt în fază de început,are loc substituţia obiectivelor sau transferul necorespunzător de tehnici şi metode. Este necesar un model conceptual-operaţional pentru interpretarea concluziilor în propoziţii pragmatice,care să permită aplicarea cunoştinţelor în practica concretă. Se constată sporirea interesului pentru psihologia urbană în specialităţi nepsihologice şi o deplasare a problemelor de psihologie aproape spre instituţii.

Pentru urbanist au importanţă studiile ce vizează relaţia dintre trăsături psihologice şi condiţii urbane,cercetările de psihologie ecologică,ce privesc relaţia dintre om şi mediul său,viaţa psihică în legătură cu mediul de viaţă. Dacă înaintea revoluţiei industriale era posibil contactul personal între arhitect şi beneficiar,între agentul concepţiei,planului,construcţiei,administraţiei şi usager,acest lucru nu mai este posibil în condiţiile producţiei industriale,când arhitectul lucrează tot mai puţin pentru o persoană,el construind pentru familii de acelaşi tip,fără consultaţii individuale. Dacă în prima fază bunurile erau individualizate,arhitectul fiind ajutat de intuiţie şi de familiarizarea cu grupul social în găsirea soluţiilor de satisfacere a trebuinţelor,în cea de a doua fază piaţa de locuinţe dobândeşte noi trăsături,scade rolul influenţei personale (nu te poţi adresa unui consumator anonim,necunoscut,îndepărtat),se ajunge la uniformizarea locuinţelor,la nepersonalizarea lor,acestea dobândind trăsături de omogenitate,de comparabilitate. Ori,astăzi tot mai mult arhitectul este chemat să se supună voinţei beneficiarului concret, individual şi nu unui om general,devenind vetustă construcţia într-o concepţie anistorică,naturalist morfologică (ca la Corbusier).

Sunt astăzi încă puţin investigate valorile,credinţele,percepţiile,atitudinile,statusurile sociale,mobilitatea,distribuţia în spaţiul urban,indicele de satisfacţie în urban etc.

Vom atinge în continuare trei mari probleme ale psihologiei şi psihosociologiei urbane : perceperea mediului construit (urban),comportamente şi acţiuni în mediul urban (comportamente spaţiale ale populaţiilor,comportamente de locuire,mai ales în locuinţă),mediu urban - personalitatea şi relaţiile interpersonale.

1. Perceperea mediului construit şi a oraşului ca obiect structurat

1.1. Percepţia mediului construit

Mediul spaţial are caracter preponderent vizual. Este importantă influenţa mediului construit asupra percepţiei - ce efecte produc construcţiile asupra percepţiei şi ce condiţii trebuie să îndeplinească ele spre a produce efecte dezirabile.
Se pot distinge diverse niveluri ale percepţiei mediului urban, asupra psihismului acţionând o structură de "stimuli" : - stimulii fizici acţionează asupra receptorilor senzoriali ca atare; - un alt nivel al percepţiei îl reprezintă perceperea de obiecte şi de relaţii între lucruri şi individ; - unele percepţii pot fi determinate de date obiective, iar altele, de semnificaţiile atribuite de cel ce le percepe.

A devenit conştientă nevoia fundării proiectelor urbane pe date psihologice. Întemeierea proiectul[ui] urban pe noţiunea de stimul trebuie să aibă în vedere distingerea între variabile reactive şi variabile de evaluare. Analiza mediului urban ca stimuli este un nivel elementar. Variabilele reactive reprezintă particularităţi ale mediului ce produc aspecte ale vieţii, cum ar fi confortul, sociabilitatea etc. într-un mediu dat; unii consideră ca reprezentând stimuli şi circulaţia (trafic mai mult sau mai puţin intens), intersecţiile (facile sau dificile), atracţia girurilor comerciale, existenţa construcţiilor remarcabile etc. Problema percepţiei mediului construit este însă mai complexă. Trebuie avute în vedere şi variabilele de evaluare, nivelul alegerilor, evaluărilor, preferinţelor, relaţiilor preferenţiale în raport cu diversele valori ale mediului construit, variaţiile stării de confort (zone de confort), impresia de confort etc., precum şi faptul că modalităţile perceptive ale organismului adult sunt educate în mare parte chiar de spaţiul urban.
Evaluările populaţiei privind condiţiile de mediu trebuie utilizate ca indicatori ai calităţii mediului.

1.2. Perceperea oraşului ca obiect structurat

a) Forma oraşului

Percepţia oraşului este o relaţie perceptivă (intelectualizată, categorială) cu un obiect. Ea reprezintă o figură a oraşului, o structură spaţio-vizuală. Forma vizual perceptivă a oraşului reprezintă o trăsătură interesantă psihologie, iar analiza ei constituie un domeniu în care psihologia îşi poate aduce o contribuţie, alături de geografie, istorie, semiologie, antropologia urbană, la înţelegerea ur-

omului. Psihologul trebuie să discearnă între intervenţia aspectelor formal vizuale,pe de o parte,la nivelul discursului oraşului (complex de trăiri-acţiuni constructivă-construcţie) şi,pe de altă parte,la nivelul discursurilor asupra oraşului (nivel asociat diverselor ideologii,diverselor discipline urbane) (cf.2,p.9).

Cum forma visual-perceptivă se descompune în 2-3 dimensiuni (a 3-a fiind timpul),se pune problema conceperii oraşului într-un spaţiu cu 2 sau 3 dimensiuni,a asimilării de către urbanist a celor două tipuri de codificare a formei oraşului,a prezentării sale bidimensionale sau tridimensionale. Apar diferenţe în tratarea formei visual perceptive. Pentru geografii urbani forma visual perceptivă se descompune în 2-3 dimensiuni; conceptul de formă este pentru ei mai abstract,forma ovală în vedere este planimetrică,mai degrabă conceptual -riguală sau figurală decât fizio-vizuală. Oraşul este o suprafaţă de focalizare a unor activităţi într-o arie mult mai largă,a cărei mărime şi întindere variază pentru fiecare funcţie urbană. Geografia, cartografia modernă pot fi considerate ca un fel de "cenzură pe care obiectivitatea a impus-o semnificării" detaliilor spaţiale ale urbanului; chiar atunci când introduce dimensiunea temporală,produsul rămâne relevant. Cum centrul ei de interes îl reprezintă "omul şi relaţiile reciproce dintre om,operele sale şi teoreme"(cf.7,p.186),în descrierea şi interpretarea sa geograful apelează la alte discipline (sociologie,antropologie,ştiinţe politice,chiar psihologie). B.Gadilomin ilustra o reprezentare a teritoriului oraşului în 3 cercuri concentrice echidistante,cărora li se aplică sistemul coordonatelor polare : ariile rezidenţiale se desvoltă pe raze distincte,cartierele "fashionable"(la modă) în 36 de ani s-au îndreptat spre concentrul exterior,de regulă în acelaşi sector circular pe care-l deschideau la centru vechile cartiere luxoase (Florenţa,Salsbourg,Versailles). În schimb,în oraşele americane,tipurile de arii rezidenţiale se desvoltă în prelungire (Ibidem,p.187).

Pentru istoricii urbani situarea arhitectonicii într-o relaţie convenabilă cu tiparul social şi economic al expansiunii metropolitane duce la o prezentare bidimensională sau tridimensională,oferind impresia mai degrabă a unei "hărţi în creştere"(decât a unui oraş în creştere),ce limitează pe istorici fie la relevarea unei forme de tip difuz,fie la aspecte de detaliu,ce se acordă cu forma vizuală foarte "tare" a oraşului medieval,renascentist şi nu cu a unuia modern. Perfecţiunea vizuală a oraşului baroc reprezintă emblema guvernării absolute şi a structurii sale ierarhizate,făcându-l funcţional,expri-

mând în forma sa vizuală aspiraţia centrală a culturii prezente. Funcţionalismul visual al oraşului modern exprimă transferul şi dispersia gândirii spre mii de canale ale puterii şi mişcării, viteza şi precizia cerute de distribuţie făcând nefecunde axele vizuale. Proiectele urbanistice moderne constructive de anvergură se situează pe o scară supraordonată - suburbia este estimată mai presus de oraş, casa mai presus de suburbie, automobilul mai presus de casă este, deşi în istoria "funcţiei distributive a străzii i s-a dat prioritate cu mult înainte de apariţia automobilului" (cf. 7, p.188). Urbanistul rămâne aşi tributar unei viziuni sincretice, în care tridimensionalitatea se situează la nivelul topografiei, arhitectonica nefiind introdusă la nivelul sistemului general al oraşului, neconsiderându-se elementele de spontaneitate istorico-geografică ale unor zone de habitat primitiv puternic individualizat, toate acestea ducând la uniformizare după tiparul clasei de mijloc.

Cercetările morfopsihologice arată că subiectul posedă <u>scheme topologice, geometrice</u> de identificare şi clasificare a percepţiilor. Tipologiei elementelor spaţiului (construcţii, căi, pieţe, tăieturi etc) analizei structurilor fizice (materiale şi vizuale) ale spaţiului urban unii le adaugă elemente de reperare şi lizibilitate.

b) <u>Imaginea oraşului</u>

Habitabilitatea reprezintă o variabilă dependentă în caracterizarea spaţiului construit. Imaginea oraşului, reprezentarea acestuia este pentru acţiunea constructivă a urbaniştilor o variabilă intermediară, foarte importantă ca informaţie inversă.

În spaţiul complex amenajat de către ei şi pentru ei, comportamentul şi gândirea oamenilor depind mai mult de modul cum percep şi îşi reprezintă acest spaţiu; ei tind să amenajeze spaţiul funcţie de aceste reprezentări. Se nasc dezechilibre atunci când cadrul material face imposibilă proiecţia în viaţa reală a spaţiului reprezentat.

Sociologul francez R.Ledrut consideră că imaginea oraşului nu este un precept, un concept, ci o "expresie", "un sistem expresiv", în care intră diverse elemente (în particular, afective), incluzând "valoarea sau valorile obiectului său.." (4, p.1). O "imagine a oraşului" poate rezulta din <u>transformarea spaţiului în durată</u> (corespondent relativ exact al ideii de "formă"), în care elementul de bază îl constituie "reprezentările", ca o condensare a unei experienţe spaţiale repetate. În găsirea drumului, imaginea mediului este o importantă verigă strategică, produs al impresiei imediate şi al experien-

ţei memoriei. Reţinem o serie de cercetări privitoare la această problemă :

- cercetările lui K.Lynch,urbanist american,privind imaginea oraşului, construcţia sa mentală; el întocmeşte o schiţă a oraşelor mentale pleacă de la 5 elemente - repere,poduri,drumuri,limite,cartiere,pe baza unor convorbiri nondirective şi a unor probe experimentale cu câte 15-30 de subiecţi din oraşele Los Angeles,Boston,Jersey; urmărind pregnanţa (importanţa) şi frecvenţa apariţiei acestor elemente,ajunge la o serie de interpretări urbanistice : Boston - center ferm,cartiere nete,itinerare confuze,structură bine sesizată,Jersey - amorfism,oraş cu imagine plană,Los Angeles - imagine mai puţin netă,fără fizionomie vizuală,oraş activ,ecologic ordonat;

- în deceniile 7 şi 8 ale sec.XX au continuat cercetările pe populaţii mai mari în mai multe ţări,ajungându-se la un atlas geografico-cognitiv; astfel,R.Ledrut a avut în vedere imaginea unui oraş,reacţiile faţă de locuri urbane,faţă de aspecte ale vieţii urbane atunci când a prezentat unui număr de 216 locuitori din Toulouse 11 fotografii reprezentând locuri diverse din diferite oraşe franceze; cere acestora comentarii libere despre fiecare,gruparea pe perechi după criterii independente şi ordonarea lor pe o scară cu 11 poziţii; Ledrut întreprinde analiza comentariilor,desprinde 22 de teme căutând liniile de structurare a acestora - axe semantice valorice,obiective,obiectuale; concluziile la care el ajunge sunt,însă,banale,de o generalitate ilegitimă,cu tendinţe ideologizante,greu asimilabile în acţiune constructivă întrucât nu oferă indicatori pertinenţi,accesibili de habitabilitate;

- s-au întreprins şi alte cercetări de tip "imagologic" de psihologie etnică sau etnoistorice-ce au urmărit imaginea pe care o are o populaţie a unui oraş despre sine,ce imagine au alţii despre atari populaţii-pe baza unor mărturii,documente istorice şi arhitecturale,a unor comparaţii ce trebuiau să surprindă portretul populaţiilor diverselor oraşe (cf.7,p.191-192).

e) Structura categorială şi semantică a spaţiului urban

Cercetarea percepţiei spaţiului urban are o dublă natură - logic-gizantă şi semiologică - cu efecte comune : definirea unităţilor de obiect şi ilustrarea aspectelor categoriale ale obiectului de percepţie (construcţia urbană) prin relevarea structurii categoriale şi semantice a spaţiului urban,a capacităţii oraşului de a suscita imagini ce depinde de înţelesurile cu care acesta este investit.

Orientarea logicizantă în analiza structurii fizice a spaţiului urban are în vedere faptul că gândirea umană îşi proiectează funcţiile combinatorii şi creatoare în obiectul produs. Este o orientare constructivistă ce pleacă de la unităţi structurale de bază pentru a realiza structura totală. Relevă unităţi morfologice de bază ale structurii oraşului, cărora li se aplică legi de combinare şi transformare, rezultând o structură parţială sau totală. În cazul consumului de obiecte produse în serie este nevoie de un modular, ca totalitate a operaţiilor de compunere.

Orientarea semiologică are în vedere imaginea despre oraş, considerând că oraşul este în bună parte ceea ce oamenii gândesc să este, că oraşul minţii reprezintă înţelesurile cu care oamenii au investit de secole segmente ale oraşului. Oraşul minţii determină în mare parte lumea în care ne dobândim experienţa de viaţă, în care căutăm satisfacţii cotidiene. Capacitatea oraşului de a suscita imagini este funcţie de experienţa contactului cu el.

Prin reperarea pe sol, M.Halbwachs, sociolog francez, caută să desvăluie cum acţionează memoria colectivă : pleacă de la repere naturale, ce-şi asociază amintiri; lor li se asociază construcţii speciale ce le fixează înţelesuri (le "normează" cultural). Ca mijloace pentru fixarea şi organizarea amintirilor despre locuri, pe care le folosesc grupurile, familiile, comunităţile, naţiile etc., sunt reţinute concentrarea elementelor diverse în acelaşi loc, alocarea mai multor locuri pentru acelaşi eveniment.

Spaţiul construit, locuinţa au diverse funcţii de semnificare, ele simbolizând, exprimând moduri de reprezentare a raportului om-natură, a relaţiilor din grupul familial, dintre clase sociale, dintre om şi divinitate, a raporturilor politice, a tipurilor de comunicare etc. De exemplu, pentru societăţile tribale ce preferă Cosmosul deschis locuinţa este o imagine a corpului şi a Universului; corpul este un model al universului, iar locuinţa o prelungire rituală a corpului, actul realizării construcţiei asociindu-se ritual cu vatra (5, p.145). Şi relaţiile familiale sunt reprezentate prin modul amenajării locuinţei; aceste simbolizează relaţiile dintre membrii grupului familial şi dintre sexe (la subculturile nord-africane din Franţa, în o comunitate din 2 triburi are loc o dispunere circulară a locuinţelor acestora, având în centru locuinţele celibatarilor, cu deschideri în ambele părţi). Şi astăzi cartiere, genuri de locuinţe atestă rangul social, prestigiul social al unei familii, încât mobilitatea socială este adesea dublată de cea rezidenţială (cf.7, p.195).

Oraşul apare ca un text între-o orientare semiologică,iar percepţia oraşului - ca o lectură,un ansamblu de enunţuri generate de o tematică: aceste analize pot determina înţelegerea mecanismelor lingvistice expresive ce corelează o semnificaţie cu un referent (obiect). Se caută în spaţiul urban unităţi expresive,repertoriul lor,modul cum se leagă ele pentru a da o expresie concretă. Sub aspectul dimensiunii semantice a oraşului medieval,aceasta exprimă o dublă relaţie - între elementele de bază (case individuale) şi macroelemente înconjurate polisemantic (castel,biserici,zid de apărare etc.) şi între elementele de bază eterogene desfăşurate în lungul străzii. Oraşul istoric prezintă un conflict între înconjurătură semantică,comunicată de istoria sa,şi necesităţile funcţionale ale vieţii moderne; aceasta se adaugă conflictului dintre semnificaţie şi geometria obiectivă a hărţilor,cu implicaţii psihologice. Dimensiunea semantică a oraşelor ridică probleme sistematizării oraşelor cu o lungă istorie. Expresivitatea oraşului vine şi din sincronia elementelor diacronice,din păstrarea unor enclave de viaţă tradiţională. Astfel se va rezolva şi problema nevoii sporirii diversităţii mediului (elementul nou nu este stăt fizic şi funcţional,cât semnificativ,semantic), a eliminării monotoniei şi privării de stimuli,ridicând tonusul vital,activismul.

2. <u>Comportamente spaţiale şi acţiuni în mediul urban</u>

În sistemul structurii urbane,la nivelul localităţilor sau al teritoriului naţional,comportamentele spaţiale ale populaţiilor constituie un element important ce se adaugă la aspecte de echilibru/dezechilibru,atracţie,zone de influenţă etc.

2.1. La nivel <u>macroscopic</u>,tratarea structurală a spaţiului urban ia în considerare <u>funcţia sa de aglomerare</u>. Aglomeraţia urbană trebuie concepută de urbanist ca un instantaneu,ca o secţiune transversală. S-au studiat mişcările zilnice ale populaţiei spre centrul comercial, variaţiile distribuţiei populaţiei pe arii urbane în 24 de ore. Studiind <u>cauzele distribuţiei populaţiei în localităţile urbane</u>,geografii au descoperit o serie de legităţi foarte generale; astfel J.S. Steuffer (1940) consideră că : mişcările populaţiei tind să se concentreze; cei ce se deplasează o dată tind a se deplasa din nou; localităţile în care oamenii se deplasează sunt locurile spre care ei se deplasează; migraţia este proporţională cu numărul oportunităţilor aflate la o distanţă dată şi invers proporţională cu al celor in-

termediare etc. Studiul comportamentelor spaţiale ale populaţiilor a făcut o mare carieră,deoarece fiind utilităţile informaţiilor oferite în raţionalizarea reţelei rutiere,a amplasării dotărilor,în organizarea transportului public etc.

Studiul în manieră fizicalistă a aspectelor macroscopice ale comportamentelor spaţiale ale populaţiilor au mici legături cu psihologia urbană. Este puţin realizat astăzi studiul comportamentelor spaţiale în sens psihologic. După K.Lewin,2 arhitecţi au încercat să ofere un "model de calc psiho-dinamic" cu urmărirea eliminarea barierelor psihologice implicate în intersecţii (7,p.20). Se află la început şi studiile cu aplicabilitate comercială (în stadiul anchetelor de opinie). Nu depăşesc aspectele de suprafaţă nici studiile privind aspectele socio-economice ale mobilităţii în marile oraşe; s-au urmărit factorii de frecventare a centrului aglomeraţiilor urbane,preferinţele în materie de transport,factori psihologici şi sociologici în evaluarea timpului,"migraţiile zilnice" ale forţei de muncă (prin observaţii cronometrice),efectele deplasării de la domiciliu la locul de muncă pe distanţe foarte mari (sub raportul efortului,al reducerii randamentului,al performanţelor,al sănătăţii,dar şi sub aspect cultural - timpul pierdut din punctul de vedere al consumului şi producerii de valori). Nu s-au lămurit,totuşi,semnificaţiile timpului în mijloacele de transport (timp constrâns,timp pierdut etc.),factorii de încordare (stress),de atracţie-repulsie,problema imobilismului,a relaţiei mobilitate intensă - perimetru restrâns. Nu s-a realizat o tipologie a mobilităţii funcţie de natura,magnitudinea,mărimea traseelor etc.

Există şi studii mai complexe privind comportamentele spaţiale urbane vizând acţiunea diverselor parcursuri (cu indicii de recunoaştere şi anticipare) asupra reprezentărilor spaţiale,a conducerii automobilului. "Human Behavior..." reprezintă singura carte de cercetare socială cu orientare explicit psihosociologică; include rapoarte ale părţilor comportamentelor studiate de diverse ştiinţe - antropologie, psihologie,sociologie,geografie socială,ştiinţe politice,economice, drept etc.

2.2. Un alt palier,nivel al studiului comportamentului îl reprezintă - la nivel microscopic - studiul comportamentului de locuire (mai ales a locuinţei). Locuinţa este văzută ca un ansamblu de "microdecizii",unul dintre cele mai importante motive de preferinţă a habitatului individual.

Lăsînd studii moleculare sistematice care să ofere modele explicative ale procesului, multe din ele fiind impregnate de relativism subiectiv, de polemici ideologice. Bidonvilul (habitatul spontan) este un fenomen urban direct, manifestare a voinței spontane a unui grup ce are aceleași constrîngeri economice și un model cultural comun; P. George îl consideră un parazit al urbanizării, iar H.Mendras o autosocietate. Noile ansambluri de locuințe pentru venituri medii constituie o manifestare a autoritarismului intervenției urbanistice și arhitecturale, a voinței de a izola populația în locuințe (7,p.202). Habitatul pavilionar oferă putere de decizie restrînsă, dar totală.

Dispersia și evoluția park-ului de obiecte în locuință, modificările de compoziție și dispunere a lor constituie obiectul altor studii. Un alt aspect este dat de suprapunerea acțiunilor pe spațiul construit. Se operează, însă, cu concepte imprecise, lipsesc cercetările de inventariere a acțiunilor elementare și de compunere a articulațiilor lor structurale, cercetările privind palierul semnificațiilor, valorilor. Se trece la funcțiile familiei, ori o acțiune corespunde unor funcții diverse, iar realizarea unei funcții printr-o acțiune modifică sensul funcției.

Palierele studiului comportamentului de locuire ar fi :

- dispunerea obiectelor în spațiu - caracterizează standardele economice pe categorii sociale (nivel de trai etc.); unii definesc statutul social al individului (familiei) după standardul bunurilor culturale, al celor materiale, al veniturilor efective, al participării la acțiuni de grup, în timp ce alții consideră că măsurarea independentă a mobilierului din camera de zi este suficientă pentru măsurarea elevei;
- ergonomia locuinței și a mobilei, dispunerea obiectelor în spațiu și acțiuni cu acestea; dimensiuni, norme constatative, modificări în distribuția spațiilor, ale dimensiunilor obiectelor, inventarierea a mai multor obiecte utilitare;
- dispunerea obiectelor în spațiu, acțiuni cu ele și interacțiuni ale membrilor grupului familial. Ca grup de locuire și conviețuire, familia este un nivel foarte important al influenței concepției constructive la nivelul ideologiei habitatului

Analiza obiectelor - ce au importante funcții de semnificare socială - reprezintă un domeniu important al studiilor sociologice, microsociologice, de psihologie, permițând citirea - prin obiectele rezultate din acțiuni - a inventivității, trebuințelor, mentalităților etc. Obiectelor le corespunde o semantică, prin ele se exprimă oamenii și

relaţiile lor; ele reprezintă un vector de comunicări în sens social, un element de cultură, concretizând un mare număr de acţiuni ale omului în societate, înscriindu-se în mesajele reciproce dintre mediul social şi individ; ele comunică, informează, formează, mediază, canalizează interacţiunile oamenilor, întreţin relaţii reciproce de compatibilităţi, afinitate sau nu.

St.Carr distinge doi factori de planificare a traiului populaţiei în oraşe, aceştia suprapunându-se sau intrând în conflict. Prin microdeciziile urbane - ce urmăresc realizarea unor scopuri, ce corespund unor trebuinţe - locuitorii oraşelor ne apar în ipostaza de planificatori. Pornind de la exigenţele acţiunii în raport cu mediul, el distinge 5 momente succesive ale interacţiunii locuitor - mediu urban :

- faza directoare - una sau mai multe trebuinţe (scopuri) ajung preocupănitoare, determinând schimbarea cursului acţiunilor noastre; prin caracterul dezordonat, monoton, prin nesatisfacerea trebuinţelor de comprehensiune şi noutate, mediul poate contracara realizarea lor;
- faza inteligentă - se caută noi informaţii relevante venind din mediu, ce vor fi organizate spre a fi reţinute ca reprezentări mnezice; oraşul trebuie să permită familiarizarea rapidă cu liniile sale dominante (cu cât este mai mare şi are zilnic fluxuri de vizitatori); se au în vedere claritatea, simplitatea, pregnanţa formei spaţiale şi factorii legaţi de valorile sociale pe care le simbolizează sectoarele, străzile, clădirile;
- faza de planificare - informaţiile corespunzătoare se extrag din stocul de percepţii, reprezentări şi se utilizează pentru imaginarea, evaluarea, selecţia seriilor de acţiuni posibile;
- faza de acţiune - începe execuţia planului;
- faza de reexaminare - se evaluează eficienţa orientării specifice, particulare a acţiunii într-un mediu dat. Se desprind criterii pentru organizarea mediului, care să permită execuţia acţiunii : - creşterea accesibilităţii formei oraşului; - structura formei va permite moduri diverse de structurare a reprezentărilor mentale; - valorizarea calităţilor singulare ale aşezării în mediu; - sporirea expunerii oamenilor la aşezări în medii diverse şi la interacţiuni potenţiale; - stimularea şi facilitarea explorării mediului etc.

3. Mediul urban - personalitatea şi relaţiile interpersonale

Cercetările de ecologie urbană ale Şcolii de la Chicago văzând comportamentul uman în mediul urban au fost, în parte, asimilate de ur-

bnaişti şi de către organele de planificare şi decizie urbană.
Sunt cercetări de "morfologie" socială,urmărind distribuţia pe harta teriteriului urban a fenomenelor sociale şi a constantelor/rezultate. Suprapunerea unor trăsături constructive şi topografice cu altele socidemografice şi socioculturale a arătat că variaţiile valorilor din cele două domenii sunt solidare sau inverse pe diverse dimensiuni. R.Faris şi H.Dunham - Chicago - studiază frecvenţa cazurilor şi categoriile de boli psihice,variaţia lor funcţie de parametri constructivi,topografici,socioculturali : schizofrenia este preponderentă în cartierele sărace din jurul centrului,mai ales printre imigranţii din rural şi străini; psihoza maniaco-depresivă este frecventă în zonele de locuit ale claselor medii,caracterizate printr-o mare mobilitate socială; alcoolismul cronic şi paralizia generală apar în zonele de concentrare geografică a negrilor ,cu o mare densitate de locuinţe improvizate. Faptul este regăsit la Chicago în '40,la Baltimore în '42 etc. de către alţi cercetători. Fără a oferi mijloace de testare, concluzia este ipotetică : trăsăturile populaţiei din aceste zone naturale sunt produse de nivelul de trai din interiorul lor; se folosesc următoarele ipoteze explicative nevalidate : ipoteza derivăi - bolnavii intră în derivă şi ajung în cartiere mizere; ipoteza izolării sociale,caracteristică traiului în astfel de zone; ipoteza dezagregării sociale şi a conflictelor culturale,în cazul imigranţilor; ipoteza variaţiilor culturale ale atitudinilor colectivităţilor faţă de bolnavii mintali,a căror influenţă contribuie la declanşarea sau agravarea bolilor mintale (cf. 7,p.206-207).

O serie de aspecte arată complexitatea cercetărilor în acest domeniu:-ipoteza izolării contrazice teza acţiunii nocive a suprapopulaţiei; - familiile extinse,compacte constituie un factor intermediar ce anulează efectele derivate; - necesitatea includerii în lanţul cauzal a verigii psihologice (între mediu şi efectul boală se interpun percepţia şi relaţiile interpersonale); - distincţia între şi conflictul dintre izolarea psihologică (sentimentul de a fi izolat) şi cea sociologică (starea de izolare). R.Ledrut (Toulouse) analiză inserţia individului în grupul de vecinătate,a acestuia din urmă în textura oraşului şi observă că în unele mari ansambluri de locuinţe aflate la periferie (celule urbane unisegmentare) nu individul sau familia,ci colectivitatea trăieşte în izolare,închisă în sine.

Unele rezultate ale cercetărilor au fost asimilate de către urbanişti,organe de planificare şi decizie urbană,propunându-se o serie de soluţii :

- desfăşurarea de programe radio-TV de informare şi educare a opiniei publice spre a modifica atitudinea comunităţii faţă de bolile mintale.
- urbanistul Alexander, constatând că bolnavii psihici au foarte rare relaţii de prietenie, contacte intime, că oraşul modern distruge cele 3 grupuri tradiţionale ce răspund trebuinţei de contacte intime (familia largă, vecinătatea, grupul de joacă al copiilor), încordarea (stresul) din viaţa urbană şi autonomia - ce-l face pe om să se retragă în sine, în autosuficienţă, să se creadă suficient lui însuşi, să considere mai puţin necesare contactele intime, să se retragă într-o viaţă privată - şi considerând utopică reînvierea grupurilor sociale din oraşul precedent, preconizează o soluţie constructivă : locuirea în case să fie permeabilă la fluxul social al oraşului prin apropierea maximă de stradă, iar centrul locuinţei să fie transparent atât în raport cu strada (permiţând contacte sociale), cât şi în raport cu spaţiul verde ce mărgineşte clădirea în partea opusă (1, p.84).

3.1. Efectele noului urbanism în planul copilăriei în mediul urban

Modificările, mai mult sau mai puţin neprevăzute, aduse în viaţa locuitorilor de noul urbanism au efecte de proporţii şi semnificaţii grave mai ales pentru copii, privind relaţiile copiilor cu spaţiul, relaţiile între copii, între aceştia şi adulţi. Sunt puţin studiate problemele complexe ale copilăriei în mediul urban. Idealul tehnocratic doreşte ca profesionistul să determine trebuinţele oamenilor în afara dorinţelor lor. Psihologia este puţin prezentă în astfel de studii.

Problema este dacă spaţiul urban, mediul urban este sau nu prielnic exigenţelor reclamate de dezvoltarea generală a copiilor, exigenţelor particulare ale societăţii urbane şi celor specifice diverselor categorii sociale, grupurilor etnice, subculturilor din societatea urbană. În condiţii diferite, exigenţele generale pot fi satisfăcute de organizarea spaţiului construit, dar şi de organizarea familială şi de către serviciile sociale.

Noul urbanism influenţează relaţia copilului cu spaţiul. Acelaşi spaţiu răspunde diferit nevoilor copilăriei şi funcţie de modelul familiei (închise sau deschise), de autonomia precoce a copilului, de dreptul la privatizare oferit copilului sau în cazul unor relaţii de subordonare.

Dispariţia curţii, ca spaţiu de joacă pentru copii, în noile ansambluri de locuinţe are efecte negative în dezvoltarea copiilor. Puţinele spaţii libere de joc, stricta lor delimitare, forma lor necorespunzătoare

- cu geometrismul lor plan şi regulat - nu corespund mobilităţii labile a copiilor. Sunt necesare cercetări privind mobilitatea copiilor, distanţele optime de amplasare a dotărilor lor, modul de construcţie a acestora etc. S-au întreprins unele cercetări, puţine, în acest sens - H.Engemann, J.Ritter, H.Greenhaus urmărese, prin desenele a 2600 de copii, cum percep şi reproduc ei detaliile mediului înconjurător. Cl.-S.Stein (Canada) prezintă soluţii pentru proiectarea localităţii Kitimat; germanii L.Bowden, P.Lazarsfeld caută să vadă ce imagine au despre acelaşi spaţiu diverşi oameni : un mare magazin este pentru copii un loc de joacă de-a v-aţi-ascunselea, pentru femei - o expoziţie de veştminte avantajoase, pentru bătrâni - un ansamblu de scări, paliere (cf.7, p.210-211).

Noul urbanism influenţează şi relaţiile reciproce dintre copii (ca grupuri de egali), precum şi relaţiile dintre copii şi adulţi; copiii - obligaţi la disciplină severă, atât în repaos cât şi-afara lui, limitându-li-se libertatea, îngrădindu-li-se activitatea - se dovedesc la blocuri nervoşi, dificili, încordaţi, revoltaţi contra opreliştilor, ajungând să încalce normele adulţilor, să acuze pe alţii pentru a se dezvinovăţi pe ei înşi.

Alte cercetări indică nostalgia după cadrul natural neîngrădit sau compară comportamentul, tipurile de relaţii ale copiilor din familiile "urbanizate" cu cele din tipul "rural-remanent."

Bibliografie

1. Alexander, Chr., The City as a mechanism for sustaining Human Contact, in (ed.by) W.R.Ewald Jr. Environment for Man. The next fifty years, Indiana Univ.Press, 1967
2. Choay, Fr., Remarques à propos de la sémiologie urbain, în "L'Architecture d'aujourd'hui", 155, 1970-1971
3. Lausse, P.-H.Ch. de, Convergences et controverses sur la genèse des besoins
4. Ledrut, R., Sociabilité d'habitat et structure urbaine, în "Cahiers internationaux de sociologie", XXXIV, 1969
5. Semnificaţie şi comportament în cadrul construit, Editată de Geoffrey Broadbent, Richard Bunt, Tomas Llorens, traducere de arh. Ianela Trigea, Ana Maria Zahariade, Editura Tehnică, Bucureşti, 1985
6. Sociologia franceză contemporană, Teorie-Metodologie-Tehnici-Ramuri, Antologie întocmită de Ion Alfaş şi Ion Drăgan, Bucureşti, Editura Politică, 1971
7. Urbanism. Sociologie, Psihologie, Economie, CIDSP, Bucureşti, 1972

TEME DE REFLECTIE SI DEZBATERE

- Care este stadiul actual al relaţiei dintre psihologie, psihologie socială şi urbanism ?
- Despre ce "verbesc" urbanistului stimulii fizici (particularităţile mediului construit) şi variabilele de evaluare ?
- Ce deosebiri găsiţi privind conceperea formei urbane între geografi, istorici, urbanişti ?
- Rolul imaginii oraşului (al construcţiei sale mentale) ca informaţie inversă pentru urbanist
- Funcţii de semnificare ale locuinţei
- Găsiţi semnificaţiile şi importanţa pentru urbanism ale unor studii privind compartamentul spaţial la nivel macro în mediul urban şi ale celor ce privesc compartamentul de locuire
- Ce soluţii aţi propune Dvs. pentru îmbunătăţirea relaţiei dintre mediul urban şi personalitatea umană, pentru favorizarea desvoltării normale a acesteia şi a relaţiilor interpersonale (inclusiv privind pe copii) ?

Scanned with OKEN Scanner

S U M A R

Cuvînt înainte .....
I. Obiectul şi problematica sociologiei ca ştiinţă 1
1. Precursori ai sociologiei 1
2. Începuturile şi evoluţia sociologiei ca ştiinţă 4
3. Definirea sociologiei. Domenii şi nivele ale acesteia 8
3.1. Sociologie şi ştiinţele particulare 11
4. Sociologia în epoca contemporană 11
Funcţiile sociologiei ca ştiinţă 14
Bibliografie 15
Teme de reflecţie şi dezbatere 16

II. Categorii sociologice 17
1. Sistemul social 18
2. Relaţia socială 19
3. Structura socială 21
4. Grupul social 25
5. Clase şi pături sociale 28
6. Status şi rol social 30
7. Instituţii, organizaţii, societăţi 33
Bibliografie 37
Teme de reflecţie şi dezbatere 38

III. Perspective asupra esenţei şi naturii socialului 39
1. Pozitivismul sociologic 39
2. Organicismul (Evoluţionismul sociologic) 41
3. Sociologismul 43
4. Psihologismul 45
5. Empirismul sociologic 49
6. Metoda tipologiei calitative şi comprehensiunea interpretativă 51
7. Structuralismul funcţionalist 55
8. Acţionalism 57
9. Sociologia fenomenologică 57
10. Economismul marxist 61
11. Teoria psihanalitică şi valorificarea ei în sociologie . 61
12. Contribuţii româneşti la dezvoltarea sociologiei 62
Bibliografie 66
Teme de reflecţie şi dezbatere 66

IV. Metodologia sociologiei 67
1. Metodologie generală şi specifică 67
2. Specificul cunoaşterii sociologice 68
2.1. Cunoaşterea sociologică din perspectiva raportului cunoaştere comună-cunoaştere ştiinţifică 70
2.2. Empirie şi teoretic în cunoaşterea sociologică 72
3. Etapele investigaţiei sociologice 72
4. Metode şi tehnici în sociologie 74
4.1. Observaţia sociologică 75
4.2. Experimentul sociologic 78
4.3. Monografia sociologică 81
4.4. Ancheta de opinie 82
4.5. Eşantionarea 85
4.6. Analiza cauzală 84
Bibliografie 85
Teme de reflecţie şi dezbatere 86

V. Obiectul şi problematica sociologiei urbane 87
1. Oraşul ca sistem 87
1.1. Fenomene şi procese urbane contemporane 89
1.2. Clasificări ale oraşelor 91
2. Problematica sociologiei urbane 94
3. Sociologie şi urbanism 98
Bibliografie 104
Teme de reflecţie şi dezbatere 104

VI. Perspectiva ecologică în înţelegerea urbanului 105
1. Începuturile ecologiei urbane 105
2. Ecologia umană 108
3. Clasificări ale arealelor sociale în interiorul oraşelor. 109
Bibliografie 113
Teme de reflecţie şi dezbatere 113

VII. Urbanismul ca mod de viaţă 114
1. Precizări conceptuale 114
2. Începuturile urbanismului ca mod de viaţă 115
3. Dezvoltări ulterioare 123
Bibliografie 134
Teme de reflecţie şi dezbatere 134

VIII. Aspecte psihologice şi psihosociologice ale interacţiunii umane 135
1. Perceperea mediului construit şi a oraşului ca obiect structurat 136
1.1. Percepţia mediului construit 137
1.2. Perceperea oraşului ca obiect structurat 137
2. Comportamente spaţiale şi acţiuni în mediul urban 142
2.1. La nivel macrosocial 142
2.2. Comportamente de locuire 143
3. Mediul urban - personalitatea şi relaţiile interpersonale 145
3.1. Efectele mediului urbanizat în planul copilăriei în mediul urban 147
Bibliografie 148
Teme de reflecţie şi dezbatere 149

UNIV. [illegible] A IAŞI
Bibl. [illegible] TRUCTH
Împrumut

IAN. 2002